

Peter Fryer

Ungersk tragedi

Engelska originalets titel: *Hungarian Tragedy*

Första engelska upplagan publicerades i december 1956 av Dobson Books Ltd., London, w. 8

Andra engelska upplagan publicerades i oktober 1986 av New Park Park Publications Ltd

Tredje utvidgade engelska upplagan publicerades i juli 1996 av Index Books

Den svenska originalupplagan (byggd på 1:a brittiska upplagan), översattes av James Rossel och gavs ut av Tidens förlag 1957

Tilläggen i nyutgåvorna översatta av Göran Källqvist och Martin Fahlgren (delar av noterna)

Inledning

Denna svenska upplaga av Fryers klassiska bok om det ungerska upproret 1956 bygger på den tredje kraftigt utvidgade engelska upplaga som publicerades 1996. I denna tredje upplaga har den ursprungliga boken (som utgörs av kapitlet *Den ungerska tragedin*) försetts med förklarande noter och kompletterats med texter som främst dokumenterar den kamp som Fryer förde för sina uppfattningar i det brittiska kommunistpartiet, men som också tar upp olika aspekter av utvecklingen i Ungern. Tilläggen har gjort att sidantalet i denna nya upplaga är över dubbelt så stort som i första upplagan.

7 nov 2007

Martin F

Innehåll

Förord till 1996 års upplaga	1
Avskedsbrev	3
Den ungerska revolutionen.....	5
Den ungerska tragedin.....	8
Förord till 1986 års nyutgåva	9
Inledning.....	10
1. Ankomst till Ungern.....	12
2. Magyaróvár	14
3. Oktoberhändelsernas bakgrund	18
4. Hur revolutionen började.....	27
5. Győr.....	31
6. Bábolna.....	34
7. Budapest	37
8. Revolution och kontrarevolution.....	41
9. Den andra sovjetiska interventionen	46
10. Och sedan?	48
Efterskrift	50
Ungern och det kommunistiska partiet: En vädjan mot uteslutning	53
1. Byråkratin mot sanningen	54
2 Ungern fortsätter att kämpa.....	65
3 Krisen i kommunistpartiet.....	77
Ett tal som aldrig fick hållas.....	80
Ungern, en återblick	84
Sju år i isoleringscell	89
Mordet på Imre Nagy	90
Fönster mot Ungern.....	92

Förord till 1996 års upplaga

Den 16 juni 1989 var jag en av deltagarna i den folkmassa på 250.000 personer som stod på Hjältarnas torg i Budapest, och därefter begav sig till Rákoskeretsztúr-kyrkogården i stadens östra utkanter för att högtidligt åter begrava fem ungerska kommunister som hade dödats på grund av sitt deltagande i revolutionen i sitt hemland 1956. Géza Losonczy,¹ som jag hade träffat dagen innan de sovjetiska trupperna invaderade för att krossa revolutionen, dödades av sina stalinistiska tillfångatagare 21 december 1957. De sa att det var en olycka. Miklós Gimes,² som jag hade träffat i juli 1956, hängdes 16 juni 1958 tillsammans med Imre Nagy,³ Pál Maléter,⁴ och József Szilágyi.⁵ Deras fyra kroppar hade kastats i en omärkt grav i ett avlägset och ödsligt hörn på kyrkogården, fullt av björnbärssnår. Nu fick de en ny ärofull begravning.

Denna rörande ceremoni organiserades av en kommitté med det träffande namnet Kommittén för historisk rättvisa. Läsare av denna bok kommer att inse vilken djup moralisk tillfredsställelse denna historiskt rättfärdiga handling innebar för mig – och självfallet också för det ungerska folket. Efter 1956 hade ungrarna genomlidit nästan ett tredjedels sekel av historisk orättvisa. De hade levt i skuggan av ett fruktansvärt byggnadsverk av lögn. Men till slut segrade rättvisan och sanningen, som de alltid gör och alltid kommer att göra.

Och nu, till 40-årsminnet av den ungerska revolutionen, får jag dessutom tillfredsställelsen att åter kunna ge ut min ungdomliga redogörelse för denna revolution, och till denna utgåva lägga till en del saker jag skrev mellan 1956 och 1959, till försvar för den ståndpunkt jag intagit, och till försvar för den stridsberedda ungerska arbetarklassen.

Man har ofta frågat mig, varför jag under dessa år av hårda politiska sammandrabbningar aldrig avslöjade att jag två månader innan revolutionens utbrott, i avsky mot stalinismen och i vämjelse inför det brittiska kommunistpartiets ledares oförmåga att bryta med sitt skamliga, krypande förgångna, hade lämnat *Daily Worker* [Engelska kommunistpartiets huvudorgan – *Ö ann*], men på begäran av dess redaktör J R Campbell hade gått med på att ett års uppsägningstid.⁶ Det tyder onekligen på en viss politisk naivitet att jag dolde det faktum, att jag redan när Campbell skickade mig till Ungern i oktober 1956 hade lämnat tidningen, och en skarpsynt läsare kommer utan tvivel att hitta fler exempel på naivitet på dessa sidor. Jag kan bara säga att det aldrig slog mig att utnyttja ett sådant polemiskt vapen mot en redaktör som

---

1 **Géza Losonczy** (1917-1957), kommunist som fängslades under den stalinistiska regimen. Var ställföreträdande departementschef i Imre Nagys regering i oktober-november 1956. Blev tillsammans med Nagy inspärrad i Rumänien, och dog i häktet i Budapest under en hungerstrejk.

2 Journalisten **Miklós Gimes** (1917-1958), som hade kämpat med de jugoslaviska partisanerna under Andra världskriget, var nära vän och rådgivare till Imre Nagy. Efter den sovjetiska invasionen i november 1956 grundade han Ungerska demokratiska självständighetsrörelsen och gav ut en underjordisk tidning, *Október Huszonharmadika* ('23 oktober'), som lyckades utkomma under nästan en månad.

3 **Imre Nagy** (1896-1958) hade tjänstgjort i den ungerska armén under Första världskriget. Tillfångatogs av ryssarna, och blev kommunist och kämpade i Röda armén. Till yrket jordbruksekonom. Bodde i Sovjetunionen från 1929 till slutet av 1944, då han återvände till Ungern. Han utnämndes till jordbruksminister 1945 och var premiärminister mellan 1953 och 1955.

4 **Pál Maléter** (1917-1958) hade varit officer i ungerska armén under Andra världskriget. Sårades och tillfångatogs av den sovjetiska armén. Släpptes i fallskärm i Transsylvanien för att leda gerillakampen där, och ryktet säger att han stred så bra att han inte förlorade en enda man. Han var försvarsminister i Imre Nagys regering i oktober-november 1956.

5 **József Szilágyi** (1917-1958) hade varit regional polischef under den stalinistiska regimen. Under 1956 års revolution ledde han Imre Nagys sekretariat.

6 **John Ross Campbell** (1894-1969), satt mellan 1923 och 1965 i centralkommittén i Storbritanniens kommunistiska parti, och var redaktör mellan 1949 och 1959 för *Daily Worker*.

attackerades från vissa partikretsar för sin ”liberala rekryteringspolitik”. Liksom många andra inom hans personal kände jag en tillgivenhet mot Campbell, som uppenbarligen var tillräckligt djup för att överleva hans försök att förstöra mitt rykte.

Storbritanniens dåvarande flygattaché påstod 1978, angående de brittiska journalister som 4 november 1956 sökte skydd på den brittiska legationen i Budapest: ”Inte ens *Daily Workers* korrespondent... kunde till sist längre få stöd för sin tro, och övergav formellt sin kommunistiska lära – det var ett rörande ögonblick.”⁷ Det är naturligtvis ett rent påhitt. När den brittiske ministern Leslie Fry utnyttjade sin ställning för att skymfa mig med sina spydigheter så höll jag tand för tunga. Han fick mig att känna mig ovälkommen, och jag tyckte det var bäst att återvända till mitt hotell. Men mina journalistkollegor Basil Davidson och Ivor Jones förhindrade mig fysiskt från att lämna byggnaden. Eftersom strider pågick på gatorna är jag nu tacksam för det, även om jag vid den tidpunkten kände mig långtifrån tacksam. Jag är glad att jag överlevde för att kunna skriva **Ungersk tragedi** – och är stolt att jag skrev den som kommunist och inte som överlöpare.

Men mest av allt är jag stolt över att den hyllning som denna boks författare fick 1961, i en ungersk genomgång av ”Litteratur om den ungerska revolutionen”, som nyligen räddades från glömskan av Terry Brotherstone.⁸

Av alla utländska journalister var han den enda som ville ställa sig själv direkt i revolutionens tjänst. Han erbjöd sig att hjälpa till och redigera en engelsk[språkig] tidning åt revolutionärerna... Detta enkla faktum är i sig själv av största betydelse vad gäller upprorets karaktär: den enda utländska journalist som beslutade sig för att *handla* för Ungerns sak var kommunist.⁹

Det finns på dessa sidor mycket som jag nu, 40 år senare, skulle föredra att säga annorlunda. Men jag har ingen rätt att ändra något som med eller mot sin vilja har blivit historiska dokument. Så jag har bara gjort några mindre redaktionella förändringar, för att göra det mer exakt, konsekvent och klart. Ett eller ett par uttryck som idag verkar gammalmodiga har gjorts mer moderna. Rätt namn och citat har kontrollerats, och om nödvändigt rättats. Citat från Marx, Engels och Lenin har korrigerats för att stämma med de översättningar som finns i dessa författares **Samlade verk**. De ursprungliga fotnoterna har så långt det är möjligt förts in i texten, och vi har lagt till förklarande noter till hjälp för en ny generation läsare.

Jag är djupt tacksam mot Clare Cowen och Bridget Leach för mycket teknisk hjälp och kloka råd under förberedelserna av denna upplaga. Till Paul Rosta för att vänligen ha kontrollerat stavningen av ungerska ord och räddat mig från många misstag. Och till John Peters för att ha läst igenom manuskripten med ytterst vaksamma ögon.

P.F., Highgate, 7 juli 1996

---

⁷ Översten i flygvapnet W D David, CBE, DFC, AFC, RAF (pens), ”Ungern 1956”, i sir Leslie Fry, *As Luck Would Have It: A Memoir*, Philimore: London & Chichester, 1978, s 120.

⁸ Terry Brotherstone, ”1956: Tom Kemp och andra”, i *History, Economic History and the Future of Marxism: Essays in Memory of Tom Kemp (1921-1993)*, red T Brotherstone Geoff Pilling, Porcupine Press, 1996, s 309.

⁹ Georg Vissi, ”Litteratur om den ungerska revolutionen: genomgång”, *The Review*, Imre Nagy Institute for Political Research: Brüssel, mars 1961, s 87

Avskedsbrev

I egenskap av *Daily Workers* korrespondent i Budapest skickade jag tre rapporter till min tidning. Två av dessa, i huvudsak uppriktiga beskrivningar av vad jag själv hade sett i Ungern, användes inte. Den andra, en intervju med en brittisk kommunist som hade bott i Ungern i tre år, skars ner betydligt. Redaktören tillät inte ens tidningens personal att läsa den artikel jag skickade när jag anlände till Wien från Budapest söndag kväll förra veckan.

I nästan nio år var jag stolt över att arbeta på *Daily Worker*. Men ingen journalist kan fortsätta att arbeta för en tidning, som skickar honom på ett viktigt uppdrag men vägrar att använda det han skriver. Jag tvingas därför sluta på *Daily Worker* och söka efter andra vägar att få fram sanningen om händelserna i Ungern till brittiska kommunister och socialister.

Detta var mitt fjärde besök i Ungern sedan 1949. Jag tillbringade mer än fjorton dagar där, och jag är övertygad om att den sovjetiska invasionen var både brottslig och onödig. Faran för kontrarevolution existerade verkligen. Österrikiska kommunister berättade för mig att 2000 emigranter, som hade tränats och beväpnats av amerikanerna, den 4 november hade gått över gränsen in i västra Ungern för att kämpa och agitera. Men makten låg i händerna på det beväpnade folket, och det var fullt på det klara med faran för kontrarevolution, och var själva fullständigt förmögna att krossa den. Den stora majoriteten av Ungerns folk vill inte återgå till kapitalismen, utan vill behålla alla de positiva sociala framsteg som har gjorts under de senaste 12 åren. Och de sovjetiska trupper som gick in i Budapest 4 november bekämpade heller inte fascisterna, utan kämpade mot arbetare, soldater och studenter. Och de hittade inga ungrare som ville kämpa tillsammans med dem.

Detta är de slutsatser jag nådde fram till efter hundratals intervjuer. Jag hoppas snart kunna publicera de detaljerade fakta som dessa grundar sig på.

Ingen ärlig kommunist kan längre förneka sanningen om Ungern. Det ungerska folket var offer för en tyranni och ett förtryck som gav sig ut för att vara socialism. Ett korruperat kommunistparti, som var fullt av karriärister; en välbetald hemlig polis (officerarna fick tio gånger högre lön än medellönen, meniga tre gånger högre) som fängslade, torterade och mördade oliktankande; en statsapparat som var byråkratiskt förvrängd: det var med hjälp av dessa medel som sovjetsamhällets sämsta egenskaper påtvingades Ungern. Men hela denna polisdiktatur var så rutten och så allmänt avskydd att den föll samman som ett korthus i samma ögonblick som folket reste sig. Majoriteten av revolutionärerna – kommunister och icke-kommunister – hoppades skapa ett självständigt, demokratiskt och verkligt demokratiskt Ungern. Men den sovjetiska invasionen krossade deras förhoppningar.

I Wien, i tisdags, blev jag erbjuden 1.000 pund från en amerikansk tidningskedja om jag kunde skriva för dem om Ungern som överlöpare. Jag svarade att jag inte hade för avsikt att lämna kommunistpartiet. Jag kommer att kämpa inom partiet för en återgång till socialistiska principer, för politisk ärlighet, och för verklig internationell solidaritet. Det innebär att man lika snabbt och uttalat ska fördöma de brott som begåtts av personer som kallar sig kommunister som av de brott som begås av imperialismen. Det innebär mod att bilda sig en egen uppfattning istället för att håna både solidariteten och marxismen genom att acceptera den sovjetiska versionen av händelserna utan att ifrågasätta. Bara på detta sätt kan vi hoppas att tvätta bort den skamfläck som smutsat ner det brittiska kommunistpartiet, efter att det i Östeuropa har försvarat ett förtryck som inte är mindre brutalt än exempelvis det brittiska styret i Kenya, och sedan det försvarat den sovjetiska aggressionen i Ungern samtidigt som det beklagar den brittiska aggressionen i Egypten.

Trots den tragiska utgången måste den ungerska revolutionen förr eller senare leda till pånyttfödelse och försoning inom hela den kommunistiska världsrörelsen, som under så lång tid har fläckats av de sämsta dragen hos det kapitalistiska system som den försöker göra slut på. Det första steget är att göra sanningen om Ungern känd.

Daily Worker, 16 november 1956¹⁰

---

10 *Daily Worker* besvarade i samma nummer brevet så här:

”Vi publicerade inte Peter Fryers första rapport därför att den var en obalanserad bedömning av de senaste 11 åren, och inte en objektiv redogörelse för vad han såg och hörde.

Hans tolkning av vad han såg och hörde var politiskt ännu mer obalanserad.

Vi hade förståelse för detta, och genom att inte publicera det visade vi lika mycket omsorg om hans egen politiska anseende som att inte vilseleda våra läsare.

Att hans bedömning var obalanserad bevisas av den andra rapporten från Charles Coutts, som publiceras på denna sida.

Fryers andra rapport var en intervju med Coutts, som hade bott i Budapest under tre år. Vi publicerade den med sedvanliga redigeringar och ‘förkortningar’, som läsare som tittar tillbaka på denna rapport själv kan bedöma.

Vi försökte få Fryer att intervjua en ledande kommunist, och föreslog Kadar eller Nagy, eller andra namn som vi kände till, och var beredda att helt och hållet återge allt som de sa plus allt som Fryer såg.

I sin första rapport beskriver han hur han kom till Budapest den morgonen och såg ‘hundratals statliga säkerhetspoliserna som hängde från gatlyktorna och träden – de som levde hängde från halsen – de som hade skjutits hängde i fötterna.’

De kommunistiska bokhandlarna, skrev han, plundrades och de kommunistiska högkvarteren förstördes. Och detta beskrev han som att ‘folket gläder sig över den nationella revolutionens seger.’

Detta, skrev han, ‘var ingen kontrarevolution som var organiserad av fascister och reaktionärer.’

I sin tredje rapport från Wien förra söndagskvällen upprepade han, efter att tillbringat större delen av förra veckan på den brittiska ambassaden i Budapest och därmed inte ha sett särskilt mycket: ‘Det var ingen vit terror i Budapest för en vecka sedan...’

Redan innan han skrev sin första rapport (31 oktober) hade Sefton Delmer skrivit i *Daily Express* (30 oktober): ‘Det tragiska är att medan ryssarna har tvekat, har saker och ting förvärrats. Istället för de Röda stridsvagnarnas terror står vi inför pöbelns terror och anarki.’

Pöbeln, som leds av Frihetskämparna, lyckades skjuta sig in i kommunisternas och den hemliga polisens högkvarter.

De har hängt upp varenda man och kvinna som de hittade i dessa byggnader, inklusive en del goda kommunister och anhängare till premiärminister Nagys revolt mot Moskva.

En av dessa är Laza Mezo [dvs Imre Mezö], en hög funktionär och långvarig anhängare till Nagys kamp mot Kreml.

Det räcker att någon ropar ”Den mannen är ÁVH” [säkerhetspolis] för att alla på gatan ska inleda en klappjakt efter honom. Jag såg själv detta flera gånger – problemet är att vanliga medborgare hängs upp på samma gång.’ Delmer såg det själv – Fryer ser det inte ens fjorton dagar senare.

Under den förvirring och tragedi som ägde rum under dessa dagar var det förståeligt att knappast någon kunde bilda sig något som liknade en tillförlitlig bild, än mindre en alltför självsäker bedömning av 11 år.

Charlie Coutts delade Fryers första reaktion, även om han varnade för farorna – som Fryer avfärdade då och har fortsatt att avfärda sedan dess.

Coutts fick personligen uppleva denna fara när en grupp på 20 fascister tänkte skjuta honom och avstod först när de blev övertygade om att han var britt.

Denna direktkontakt med fascismen chockade Coutts, precis som den skulle ha chockat varje socialist eller kommunist.

Det var först mot slutet, just innan de sovjetiska trupperna kom tillbaka för att slå ner fascistfaran, som Coutts, precis som hundratals ungrare, insåg att kontrarevolutionen grovt hade utnyttjat deras hjältemodiga försök att förbättra saker och ting på en socialistisk grundval.

Trots alla bevis för att den sovjetiska interventionen var outhärlig, och att det hade varit omänskligt att vägra – är Fryer helt blind för verkligheten.

Han säger att de österrikiska kommunisterna hade berättat för honom att 2000 emigranter, som tränats och beväpnats av amerikanerna, hade korsat den ungerska gränsen för att kämpa och agitera.

‘Men makten låg i händerna på det beväpnade folket’. Vilket beväpnat folk? Alla möjliga människor var beväpnade. Ärliga arbetare, kontrarevolutionärer, en del reguljära väpnade styrkor under kontroll av reaktionära officerare.

Fryer gissar helt enkelt vem som skulle ha segrat. Han vet inte och hans gissningar har ingen sund grundval.

Den ungerska revolutionen

Tvistefrågan mellan mig och *Daily Worker* är tvåfaldig. För det första den rökridå av smädelser och ovidkommande anmärkningar som kommunistpartiets nuvarande ledare lägger ut. Den är ämnad att dölja de grundläggande frågorna: den ungerska revolutionens karaktär, i vilken mån det existerade en ”vit terror”, och i vilken mån den sovjetiska interventionen var nödvändig eller berättigad för att ta itu med faran för kontrarevolution.

Daily Workers redaktör J R Campbell klandrar mig för att jag gjorde en intervju med *Daily Express*. Men en sjättedel av *Daily Workers* svar på mitt avskedsbrev utgörs av ett citat från hr Sefton Delmer, som är korrespondent för *Daily Express*. I normala fall står inte hr Delmer högt i kurs på *Daily Worker*. 23 september 1952, exempelvis, kallade Walter Holmes honom för ”en framstående artist i Beaverbrooks cirkus”.¹¹ Var befann sig den framstående hr Delmer under Sovjets angrepp 4 november? Inte i Ungern: han hade redan rest därifrån. Bekymrar detta *Daily Worker*? Inte det minsta. Den citerar glatt 120 ord ur hans odödliga prosa i ett försök att tillbakavisa sin egen korrespondent, vars rapporter den inte vågade trycka! Efter denna skamfläck passar det *Daily Worker* illa att tillrättavisa mig för att ge en intervju till *Daily Express*, precis som jag gav intervjuer till *Yorkshire Post*, *Daily Mail*, *Glasgow Herald* och andra tidningar. I mitt avskedsbrev skrev jag att jag skulle hitta andra sätt att berätta sanningen om Ungern. Jag menade det. Varför de överraskade utropen?

Campbell drar fram den ena felaktiga uppgiften efter den andra. Eftersom jag var i Budapest, säger han, kunde jag inte veta vad som hände på *Daily Workers* kontor. Han kallar min redogörelse för hur mina rapporter behandlades för en vrångbild.¹² Eftersom han vid denna tidpunkt själv befann sig i Moskva, antar jag att jag vet lika mycket som honom om vad som hände både i Budapest och på *Daily Workers* kontor. Han citerar ur ett stycke jag skrev angående Imre Nagys återkomst till centralkommittén. Han glömmer att nämna att det var en osignerad ledare, som inte uttryckte min egen personliga uppfattning, utan tidningens linje. Givetvis hade jag fel om detta, men jag erinrar mig att också Mick Bennett, assisterande redaktör och tidigare personlig vän till Farkas,¹³ hade det när han förutsade: ”Nagy kommer

När vi i ett telefonsamtal en vecka efter upprorets inledning föreslog att Mindszenty inom kort skulle göra allt för att bli premiärminister eller ta makten, svarade Fryer: ‘Det är bara dumheter – Nagy kommer att bli kvar som premiärminister fram till valen.’

Vem var dum? Nej, det var aldrig frågan om att vi vägrade publicera dåliga nyheter, vi har publicerat mer än vår andel av det.

Vi har också publicera vår andel av goda nyheter, och Fryer hänvisar i sitt avskedsbrev till sina tidigare besök till Ungern å våra vägnar.

21 augusti visade han hur de gamla dåliga metoderna ersattes av nya, och skrev då efter att ha redogjort för sin kritik:

‘... men låt mig övergå till bildens andra sida. Det är spännande att bo i Ungern idag. Stora förändringar har ägt rum och fler är på väg... Lidandet har redan tagit slut.’

‘Det ungerska folket tittar inte bakåt utan mot framtiden. Och de gör det med förtroende.’

Ja, Peter Fryer, bilden har två sidor, men denna gång tittade du inte på andra sidan, och dina politiska rapporter har blivit ensidiga.

Samtliga redaktionsmedlemmar som läste din första rapport, och de inbegrep alla dina närmaste vänner, var överens om att den inte kunde publiceras.

Vi beklagar uppriktigt Peter Fryers beslut. Men journalister eller specialkorrespondenter kommer aldrig att få publicera material i *Daily Worker* som redaktören på grundval av den mest fullständiga bevisning anser ge en felaktig bild.” (Kursivering i original.)

11 Walter Holmes hade under många år en återkommande kolumn i *Daily Worker*.

12 *Daily Worker*, 9 november 1956, s 2.

13 Detta gav upphov till följande brev från Mick Bennett, som publicerades i *New Statesman and Nation*, 1 december 1956, s 701:

”I förra veckans nummer publicerade ni ett brev från Peter Fryer, som behandlade Ungern och *Daily Worker*. Jag

aldrig att komma tillbaka: han är Ungerns Gaitskell.” Några få dagar senare återvände Nagy till centralkommittén. ”Vem var dum” då, egentligen?

Det var inte oväntat att man skulle håna mig för att jag tog min tillflykt till den brittiska beskickningen, det var bara ett av många hånfulla tillmälen som cirkulerade bland partiets funktionärer redan innan jag lämnade Budapest. ”Han var oerfaren”, ”han skickades inte dit för att rapportera sina egna åsikter utan den officiella partilinjen”, ”han skickade en rapport som prisade kardinal Mindszenty”,¹⁴ ”han hade haft fel i flera månader”, alla dessa väl valda fantasier fanns i sinnet och munnen på de stalinistiska försvararna av Sovjets aggression för att skydda mot det onda då jag skulle återvända. Svaret är att jag ville göra ett ärligt jobb men inte tilläts göra det.

Ingenting av detta påverkar givetvis det i grunden felaktiga och oärliga i *Daily Workers* syn på Ungern. Fanns det risk för kontrarevolution eller inte? Det gjorde det, och det är en lögn att påstå att jag ”avfärdade” den. Men stalinisterna sätter sin tilltro till T54-tanks och fyra dagars bombningar av Budapest. De stöder att socialismen exporteras i högexplosiv form. Jag föredrog och föredrar fortfarande att sätta min tilltro till det ungerska folket. Och även om kontrarevolutionen hade segrat, så hade den andra sovjetiska invasionen ändå inte varit berättigad. Fanns det någon ”vit terror”? *Daily Worker* kan citera Delmer tills den är blå i ansiktet men kan ändå inte ändra på faktum. Vad sa de andra korrespondenterna i Ungern? Basil Davidson, i *Daily Herald*: ”Ryssarnas påstående... att Ungerns revolt organiserades och leddes av ‘fascister och reaktionärer’ är en cynisk lögn.”¹⁵ Lajos Lederer, i *Observer*: ”Det ryssarna möter är en landsomfattande befrielseörelse.”¹⁶ Bruce Renton, i *New Statesman*: ”Ingen som befann sig i Ungern under revolutionen kan komma undan det överväldigande intrycket att det ungerska folket inte hade någon önskan eller avsikt att återvända till ett kapitalistiskt system.”¹⁷

---

vill inte kommentera de uppfattningar han ger uttryck för, annat än att han inte känner till mina uppfattningar om Ungern, och därmed inte befinner sig i en ställning där han kan kommentera dem. Men jag är bekymrad över en grov förolämpning mot mig i hans brev, i meningen ‘ Mick Bennett, assisterande redaktör och tidigare personlig vän till Farkas...’

Det är nu välbekant att Farkas är arresterad, och jag tror att han kommer att anklagas för ytterst allvarliga, omänskliga, samhällsfientliga brott, inklusive mord i en omfattning som bara överträffas av den bortgångne, av ingen sörjde, Berija. Denna beskrivning av mig – som tidigare personlig vän till en sådan man – är inte bara oansvarigt förtal, utan kan också orsaka stor skada på mitt eget rykte.

Jag kan tillägga att jag aldrig har varit personlig vän med Farkas. Jag berättade en gång för Fryer, att jag när jag 1934-35 var aktiv i Ungkommunistiska internationalen, kände Farkas under namnet Michel Wolf. Vid organisationens sjätte och sista kongress 1935 avgavs tre huvudrapporter. En av Raymond Guyot, en av Michel Wolf och en av Georgi Dimitrov.

Jag kände dem alla tre, bland många andra, som man gör när man är politiskt engagerad. Jag träffade aldrig Wolf (Farkas) efter 1935, utom ett kort ögonblick på långt håll i Budapest 1950. Det var det vagt välbekanta utseendet hos denne man, och det faktum att Farkas är det ungerska ordet för varg [engelska ”wolf” - öa] som fick mig att inse att det var en och samma person.

Jag har aldrig träffat honom sedan dess, och har ingen önskan att göra det.”

Förre försvarsministern **Mihály Farkas** (1904-1965), med generalöverstes rang, arresterades 13 oktober 1956, och dömdes 25 april 1957 till 16 års fängelse. Han fick amnesti 30 mars 1960.

14 **József Mindszenty** (1892-1975), ärkebiskop i Esztergom, ungersk kardinal och primas, dömdes 1949 till livstids fängelse och befriades 1956. 4 november detta år tog han sin tillflykt till den amerikanska ambassaden i Budapest, och 1971 lämnade han Ungern.

15 *Daily Herald*, 15 november 1956, s 4.

16 *Observer*, november 1956. Jag har inte kunnat kontrollera detta citat i de arkiv på *Observer* som jag har tillgång till. Det måste ha varit med i ett nummer som inte finns kvar i dessa arkiv. Det ligger linje med allt Lajos Lederer skrev i denna tidning vid denna tid.

17 *New Statesman and Nation*, 17 november 1956, s 614.

Från början till slut har *Daily Worker* – eller snarare de stalinister som kontrollerar den – ljugit, ljugit, ljugit om Ungern. Det tryckte ett fruktansvärt fotografi av en lynchad man under rubriken: ”Den vita terrorn i Ungern”, och lät påskina att det var en vanlig kommunistpartimedlem. Men på kontoret fanns ett annat foto av samma lik ur en annan vinkel, som klart visar att han bar en ÁVO-uniform.¹⁸

Daily Worker deklarerar cyniskt att det hade varit ”omänskligt” av Sovjetunionen att ”vägra” att ingripa, och att jag när jag förnekar det är ”blind för verkligheten”. Efter det hjältemod, lidande och offer från ett hjältemodigt folk trots fruktansvärda odds, som jag fick uppleva, så får denna förolämpning mot deras tapperhet och 20.000 döda mig att bli sjuk. Skam över en tidning som kan spotta på ett lands smärta och sorg. Skam över de partiledare som med insmickrande klichéer och lögner kan rättfärdiga massakrerna av ett stolt och okuvligt pinat folk. Dessa ledare är fullständigt misskrediterade, de har övergivit de socialistiska principerna, de krossar det kommunistiska partiet som politisk kraft. De måste sopas undan, och det snabbt, om kommunistpartiet än en gång ska kunna hålla huvudet högt inför det brittiska folket.

New Statesman and Nation, LII/1341 (24 november 1956)

---

18 Statliga Säkerhetsdepartementet (*Államvédelmi Osztály*, förkortat ÁVO) bytte senare namn till Statliga Säkerhetsmyndigheten (*Államvédelmi Hatóság*, förkortat ÁVH).

Den ungerska tragedin

”Ett folk som förslavar andra smider sina egna bojor.” **Karl Marx**¹⁹

”... det segrande proletariat aldrig kan tvinga på ett främmande folk någon form av förändringar utan att samtidigt äventyra sina egna framgångar.” **Friedrich Engels**²⁰

” Om Finland, Polen eller Ukraina skiljer sig från Ryssland, så ligger det intet ont däri... Den som säger det, är chauvinist. Man måste vara sinnesrubbad, om man skulle fortsätta tsar Nikolaus’ politik... ett folk, som självt förtrycker andra folk, kan inte vara fritt.”

V. I. Lenin²¹

---

¹⁹ “The General Council to the Federal Council of French Switzerland”, Marx-Engels, *Collected Works*, Lawrence & Wishart, 1975-, vol. 46, sid. 89.

²⁰ Brev från Engels till K. Kautsky, den 12/9 1882. *Karl Marx/Friedrich Engels: Brev i urval*, Gidlunds förlag 1972, sid. 156.

²¹ V.I. Lenin, *Valda verk i tre band*, band 2, sid. 99, 100.

Förord till 1986 års nyutgåva

Varje författare vars första bok anses vara värd att ge ut på nytt efter 30 år, för en ny generation läsare, måste uppleva en känsla av stolthet. Men min stolthet över att *Ungersk tragedi* ges ut på nytt gör mig inte blind för dess brister. Denna lilla bok skrevs på en vecka. Eller snarare, den hällde ut sig själv alldeles vitglödande på boksidorna. Den bär alla tecken på brådska, känslor och brustna illusioner. Den är inte fri från naiva och högtravande avsnitt. Det finns två faktafel: den ”sekreterare i nordöstra distriktet” som citeras i Inledningen var i själva verket sekreteraren i Durham-distriktet, och intervjun med Charles Coutts ägde inte rum 2 november utan dagen innan.

Men trots sina brister berättar denna bok ändå sanningen om upproret i Ungern 1956. Jag ansåg det vara min plikt mot de ungerska arbetare som så osjälviskt hade kämpat och dött, och vars brutalt undertryckta modiga kamp jag hade bevittnat, att berätta sanningen.

Jag blev utesluten ur kommunistpartiet därför att jag berättade sanningen. 30 år senare är det problem som diskuteras i efterordet – ett pånyttfödande av den kommunistiska världsrörelsen – fortfarande inte löst. Detta problem har visat sig vara mer envist och motsägelsefullt än någon kunde förutse. Det är vår tidsålders viktigaste fråga, och mänsklighetens framtid hänger på att den blir löst.

En del av de ungrare som nämns på dessa sidor skulle inom kort falla offer för det stalinistiska förtrycket. Attila Szigethy skar sig i handlederna med sina glasögon och hoppade sedan till döds från sitt cellfönster.²² Géza Losonczy inledde en hungerstrejk. Hans hälsa hade förstörts i Rákosis fångelser²³, där han hade drabbats av en lungblödning. Han dog när hans nya fångvaktare vårdslöst satte ner en sondmatningslang i hans luftstrupe.

Ett annat offer var en ”synnerligen klipsk, välunderrättad och intelligent ungersk kommunist”, som nämns i Kapitel 3. Hans namn var Miklós Gimes, Han var en mycket modig man. Han förde sin fru och barn i säkerhet till Wien under upproret, och återvände sedan till Budapest för att ställas inför rätta. Han blev hängd 1958 tillsammans med Imre Nagy, Pál Maléter och József Szilágy, efter en skamlig farsartad hemlig rättegång. Hela ärendet avslutades och mördarna hade tvättat blodet från händerna innan världens arbetarrörelse hade fått den minsta chans att protestera. Gimes och hans tre kamrater vägrade kompromissa. De gick i döden utan att erkänna ”brott” som de aldrig hade begått. De dog som de hade levt: som svurna fiender till både kapitalismen och stalinismen.

Även om jag bara mötte honom en enda gång, gjorde Gimes hederlighet och passion, hans stora kärlek till sanning och rättvisa, ett stort intryck på den unge man som jag var vid denna tid. Han representerade allt gott i Ungern. Jag tillägnar denna nya upplaga av *Ungersk tragedi* till hans minne.

P F

---

²² Attila Szigethy (1911-1958), parlamentsledamot för Nationella bondepartiet, hade varit vice ordförande i Győr-Sopron-rådet 1950-54

²³ Mátyás Rákosi (1892-1971), stalinistisk diktator i Ungern. Hans karriär sammanfattas i kapitel 3, ”Oktoberhändelsernas bakgrund”, ovan. Han ställdes aldrig inför rätta för sina brott. Sommaren 1956 togs han till Sovjetunionen, där han levde till sin död.

Inledning

I verkligheten var det två ungerska tragedier.

Först den omedelbara och förkrossande tragedin, då en folkresning – en massresning mot tyranni och fattigdom som blivit olidliga – krossades av armén i världens första socialistiska stat.

Jag var i Ungern då detta hände. Jag såg med egna ögon att upproret varken var organiserat eller kontrollerat av fascister eller reaktionärer, fastän det onekligen fanns reaktionärer som försökte ta ledningen. Jag såg själv att de sovjettrupper, som sattes in i striden mot ”kontra-revolutionen”, i verkligheten inte bekämpade fascister eller reaktionärer utan det enkla folket i Ungern: arbetare, bönder, studenter och soldater. Den armé som 1944-45 befriade Ungern från det tyska fascistväldet, som jagade bort de med tyskarna samarbetande stora jordägarna och storkapitalisterna – varigenom jordreformen och början till en socialistisk uppbyggnad blev möjlig – denna armé fick nu kämpa mot ungerska folkets bästa söner.

Minst 20 000 ungrare dödade, minst 3 500 ryssar; tiotusentals sårade; stora delar av Budapest föröddade; massdeporteringar av ungerska patrioter; utsvältning till det yttersta, allmän desperation och direkt sammanbrott för näringslivet; ett brinnande hat i folkets hjärtan mot Ryssland och allt ryskt, ett hat som varar minst en generation framåt – detta är de bittra frukterna av sovjetledarnas beslut att intervensera för andra gången.

Men det var också en annan tragedi. Också den står skriven i blod på gatorna och torgen i Budapest. Också den kan läsas i de fåror som ett länge uthärdat lidande har skurit i ungrares ansikten, i barnens hopplösa blickar när de trycker näsorna mot fönstren på bilar västerifrån och tigger om choklad – i tårarna från män och kvinnor som fått stora löften och föga hjälp. Det är den mera utdragna tragedin som ligger i det ungerska kommunistpartiets fullkomliga misslyckande, efter att i åtta år ha behärskat landet fullständigt, att skänka folket vare sig lycka eller trygghet, vare sig frihet från nöd eller från fruktan.

Flertalet ungrare vill inte ha kapitalismen eller godsägarna tillbaka, men de avskyr numera – med rätta – det fattigdomens, gråhetens och fruktans välde som blivit framställt för dem såsom kommunism. Ansvaret härför ligger tungt på kommunistledarnas axlar, främst på Rákosi, Farkas och Gerö,²⁴ som lovade folket ett jordiskt paradiset och gav det en polisstat, lika tyrannisk och förkastlig som amiral Horthys²⁵ fascistiska diktatur före kriget. De utnyttjade arbetarna, hunsade dem – och ljög för dem. Bönderna utnyttjades och hunsades – och man ljög för dem. Författarna och konstnärerna snördes in i stelaste tänkbara ideologiska tvångströjor, också dem hunsade man och ljög för. Att tala rent ut, ställa en obekvämlig fråga, t. o. m. att yttra sig om politiska frågor utan att använda den trygga, välkända och likriktade jargongen, var att riskera den allestädes närvarande hemliga polisens misshag. Syftet med denna kostsamma organisation var officiellt att skydda folket mot försök att återupprätta kapitalismen, men i verkligheten skyddade den fåtalsväldets makt. I det syftet använde den de mest avskyvärda metoder inbegripet censur, ideologisk kontroll, fängelse, tortyr och mord. Tragedin var, att en sådan regim framställdes som ett socialistiskt samhälle, som en ”folkets demokrati”, som första steget på vägen till kommunismen.

---

²⁴ Ernő Gerö (1898-1980), vars riktiga namn var Ernst Singer, representerade den Kommunistiska internationalen i Frankrike och Spanien på 30-talet (i Spanien blev han känd som ”slaktaren i Barcelona”). Som vice premiärminister i Ungern efter andra världskriget ansvarade han för landets ekonomi.

²⁵ Miklós Horthy de Nagybánya (1868-1957), tidigare konteramiral i den österrikisk-ungerska marinen, var diktator, ”riksföreståndare”, i Ungern 1919-44.

De hederliga kommunisterna i ledet, vilkas parti till fullo behärskades av terrorväldet, fann sina ideal och principer våldförda, deras uppoffringar missbrukades, deras tro på människorna förkastades till förmån för en själlös byråkrati, som mekaniskt imiterade sovjetmodellen och förkvävde det skapande initiativet hos ett folk som ville bygga upp socialismen. De hederliga kommunisterna, inom och utanför Rákosis fångelser, såg sitt parti bringas i vanrykte, deras ideologi göras förhatlig för folkets breda lager, när de ägnat sina liv åt att höja deras ställning. Det var ej underligt, att de anslöt sig till folkets uppror, inte förvånansvärt att de hjälpte till i motståndet mot den sovjetryska invasionen.

Det finns ännu en tragedi som denna bok måste syssla något med. Men det är en engelsk tragedi, inte en ungersk. Det är det tragiska faktum att vi engelska kommunister, som besökte Ungern, inte erkände, ens för oss själva, sanningen om vad som hände där, att vi försvarade tyranniet med hjärta och själ. Ända tills det sovjetryska kommunistpartiets tjugonde kongress till hälften lyfte slöjan för våra ögon erkände vi något som vi kallade ”vissa negativa aspekter” av socialismens uppbyggnad. Vi var säkra på att en sund kritik och självkritik skulle göra det möjligt att övervinna dessa ”negativa aspekter”. Efter den tjugonde kongressen tog vi oss friheten att tala om ”misstag”, ”missbruk”, ”kränkningar av socialismens laglydnad” och någon gång, ytterligt djärvt, om ”förbrytelser”. Men vi föll alltjämt offer för vår egen iver att se det strålande nya samhället stiga fram, som vi så förtvivlat gärna ville uppleva i vår egen tid, och som höll på att byggas upp, enligt vår propaganda.

När jag under augusti 1956 avslöjade i *Daily Worker*, att levnadsstandarden hade sjunkit i Ungern sedan 1949, och vågade mig på en mycket mild kritik av vissa relativt oviktiga drag i den ungerska tillvaron,²⁶ blev tidningen utsatt för svår eld från kommunistiska partifunktionärer. Sekreteraren i Surreydistriktet klagade över att dylika artiklar undergrävde partiets moral och försvårade försäljningen av *Daily Worker*. Sekreteraren i nordöstra distriktet uppmanade mig strängeligen att ”tänka om och lämna krypskyttet och rotandet åt kapitalistpressen, och skriva med lidelse och entusiasm om det nya Ungern du haft förmånen att få se”. Två månader efteråt hade jag ”förmånen” att få se det nya Nya Ungern störta samman som ett korthus, så snart dess folk reste sig, och jag måste förbehålla min lidelse och entusiasm åt de kommunister och icke-kommunister som kämpade för friheten, vann den – och fick den sliten ur sina händer genom utländskt intrång. Äran är deras, inte vår. Ja, vi kommunister har alltid rätt. Vi kan svaren på alla frågor, och kan vi inte dem, har den som frågar oss tarvliga motiv – har han slutat att pryglä sin fru? Vi är ledarna, det är vi som gör historia. Men här skrevs historia på ett sätt som ingen av oss hade förutsett. Våra färdiglagade teorier slogs sönder på en enda natt. Om vi verkligen är marxister, måste vi vara tillräckligt modiga, hur pinsamt det än må vara, att ändra våra teorier. Vi får inte längre försöka förvrida eller stympa fakta så att de passar in i läroböckernas formler eller den sovjetryska politikens tvångströja.

Jag känner en förutvarande kommunist – han lämnade partiet till slut med avsmak – som blev förfärad av det han upptäckte under en längre vistelse i Östeuropa som journalist.²⁷ Vid sin återkomst till England sökte han upp Harry Pollitt, som då var kommunistpartiets generalsekreterare,²⁸ och berättade för honom allt det som hade gjort honom förtvivlad. Pollitt

²⁶ *Daily Worker*, 21 augusti 1956, sid. 2.

²⁷ Den ”förutvarande kommunisten” var John Lawrence (‘Pat’) Dooley (1903-1958), som arbetade i Ungern under fyra år som assisterande redaktör för Kominform-tidskriften. *For a Lasting Peace, for a People's Democracy!* Två av hans privata brev, daterad 12 och 14 december 1956, som besvarade frågor om förhållandena i Östeuropa cirkulerade allmänt bland dissidenter i kommunistpartiet. De publicerades i *Labour Review*, III/2 (mars-april 1958), sid 59-60. Se även Gordon Cruickshank, ‘Pat Dooley: A Tribute’, *Labour Review*, III/3 (maj-juni-juli 1958), sid. 90.

²⁸ Harry Pollitt (1890-1960) var det brittiska kommunistpartiets generalsekreterare från 1929 till oktober 1939 och från juli 1941 till 1956.

svarade: ”Mitt råd till dig är att hålla mun.” Men den tid är förbi då kommunisterna följer sådana råd. Vi kommer aldrig att hålla mun. *Daily Worker* skickade mig till Ungern och censurerade sedan bort vad jag skrev. Mycket av det jag skrev hölls t. o. m. dolt för mina yrkeskolleger. Jag tror det är min plikt, både som kommunist och som människa, att säga sanningen om den ungerska revolutionen. Jag tror att detta kan medverka till att åstadkomma den ytterligt angelägna upprättelsen och pånyttfödelsen av det engelska kommunistpartiet, som alltför länge har förrått socialismens principer och jagat bort några av sina bästa medlemmar genom att försvara det som inte kan försvaras. Det är därför som jag har skrivit den här boken.

1. Ankomst till Ungern

Likt en Venus steg, en naken flicka fram ur Balatonsjöns blåvita vatten. Hennes hår rörde vid klungor av saftiga vindruvor på stranden vid Badacsony. Bakom hennes huvud fanns mera druvor, vid Eger och Tokay, som inramade blästerugnen från Miskolc. Brokiga tygvådor, som företrädde textilfabrikerna i Szeged, föll ner mot grunden på den tusenåriga domen i Pecs med dess fyra torn. Däremellan såg man bönder som dansade i folkdräkter, bönder i arbetskläder som körde traktorer, idrottsmän som visade ungerskt mannamod, tåg som ilade till och från Budapest. På ena sidan av bildkartan stod skönt stiliserade pionjärer med röda halsdukar – högtidliga och änglalika barn som blåste i långa trumpeter. Och runt omkring och upptill vindlade sig en ofantlig dokumentrulle som välkomnade den utländske gästen till den Ungerska Folkrepubliken, med denna republiks vapen: dess mest iögonfallande symboler var en hammare korsad med ett veteax samt ovanpå en femuddig röd stjärna. Det var denna röda stjärna som den unge soldaten arbetade på.

Han visslade muntert mellan tänderna medan han lutade sig framåt i sin illasittande uniform, som var noga tillskuren efter Sovjetarméns modell. Han var upptagen av sitt arbete att hacka på den röda stjärnan med en nagelfil. Det var ingen lätt sak, ty mosaiken satt ordentligt fast i väggen. Den hade placerats där för att sitta ordentligt. Men till slut kom den röda stjärnan bort. Den unge soldaten stoppade nagelfilen i fickan och malde stenbiten till sand med hälen; sedan gick han lugnt sin väg.

En annan röd stjärna var lättare att ta bort. En grupp soldater halade ner den röd-vit-gröna ungerska flaggan och skar omsorgsfullt en cirkel omkring vapnet i mitten, tog bort det och hissade sedan flaggan igen.

Detta hände på gränsstationen Hegyeshalom lördagsmorgonen den 27 oktober. Den ungerska revolutionen var mindre än fyra dar gammal. Sedan den bröt ut i Budapest natten till den 23 oktober, hade den vällt oemotståndligt fram genom provinserna; det jag nu såg var upprorets tidvåg som slickade själva gränsen. På andra sidan vägen stod, rasande och skummande bakom gränsbommens röd-vit-gröna ränder, en liten armé av journalister – mestadels österrikiska, engelska och tyska – som österrikiska gränspoliserna försökte lugna ner. De hade bilar men inga inresetillstånd, och just då släppte de österrikiska myndigheterna inte igenom någon journalist utan visum. Jag hade visum men ingen bil. Alla ville vi fara till Budapest. Tvärsöver bommen tyckte vi synd om varann, och jag rafsade ned ett telegram som skulle sändas från Wien till *Daily Worker* för att tala om att jag kommit in på ungerskt territorium och försökte komma vidare.

Jag var fortfarande något förvirrad och, ärligt sagt, en smula rädd. Jag hade naivt nog väntat mig att man, så snart jag kom till Wien eller i värsta fall Hegyeshalom, skulle skicka mig express till Budapest såsom den ärade gäst jag var i juni. Så blev det inte. När jag talade om, att jag var kommunistpartiorganet *Szabad Néps* Londonkorrespondent (*Szabad Néps* betyder ”fritt folk”) och *Daily Workers* specielle korrespondent här i Ungern, behandlades det med

total likgiltighet av tulltjänstemännen och soldaterna. De sa till varann att jag var en kommunistisk journalist, men de gav mig filter och lät mig sova på en soffa i mottagningsrummet, och nästa morgon gav de mig kaffe och bara log när jag sade, att jag inte hade några ungerska pengar att betala med. Men när jag frågade om man kunde få ringa upp Budapest eller åtminstone Győr för att få en bil ditskickad till mig, sa de avmätt att det pågick en revolution och att både telefoner och bilar behövdes för andra ändamål. Först när morgonen kom över de ödsliga slättmarkerna och jag närmare övervägde min situation, lade jag märke till att soldaterna inte hade sina vapenemblem på mössorna. Jag var i händerna på trupper som, vare sig man kallade dem för revolutionärer eller kontrarevolutionärer, hade gjort uppror mot ungerska regeringen. Jag kunde inte återvända eller, om jag gjorde det, skulle jag inte få tillstånd att komma in i Ungern igen på mitt visum, som bara gällde en resa; mitt uppdrag skulle alltså sluta innan det hade börjat. Jag kunde inte fortsätta vidare, ty det fanns inget åkdon. Jag kunde inte stanna kvar där jag var, ty allt de kunde ge mig var kaffe och jag var redan förtvivlat hungrig. Det enda jag kunde göra var att driva omkring i förhoppningen att någon annan journalist, som hade en plats i sin bil, skulle ta sig över gränsen under dagen.

Ångerfull mindes jag den optimistiske unge mannen på ungerska legationen i London, som försäkrade mig, när han gav mig mitt visum ”utfärdat enligt kamrat Imre Nagys personliga instruktioner”. Han sa att Budapest kände till att jag var på väg, allt var ordnat; allt jag behövde göra om det inte fanns något flygplan från Wien var att gå till ungerska legationen där, ”och de kommer att hjälpa er på alla sätt”. Det var därför jag bara tog tio pund med mig. Jag hade vänner i Budapest och pengar på banken där, och även om planen mellan Wien och Budapest fick startförbud, kunde något vara enklare än att Wien-legationen skickade mig till gränsen i en bil och att Budapest skickade en för att hämta mig? Precis dagen innan hade *Daily Worker* försäkrat sina läsare att ”regeringen har situationen i sin hand”, att ”läget ständigt förbättras”.²⁹

Jag hade tillbragt närmare fem timmar på legationen vid Bankgasse i Wien. De var artiga och förstående. Men de kunde inte ringa Budapest – förbindelserna hade upphört vid midnatt. De kunde inte låna mig en bil. Och – med varmaste beklagande – de kunde inte låna mig pengar. ”Om ni vill fara till Budapest kan vi inte hindra er”, sa de. ”Men vi kan inte hjälpa er.”

Bland de journalister som sökte visum vid Bankgasse befann sig också Jeffrey Blyth från *Daily Mail*, som såg praktfull ut i splitternya kläder. Han hade helt plötsligt, flugit hit från Kairo och måste ekipera sig mot höstkylan i Wien. Men omställningen till uppdraget i Budapest gällde mer än dressen. Han berättade för mig, hur engelska journalister inklusive hans kollega Noel Barber hyrde bilar till fantastiska priser för den våghalsiga turen på 25 mil till Budapest; en del rätt och slätt köpte sig bilar. Jag kunde föreställa mig hur förfärad David Ainley, redaktionssekreteraren på *Daily Worker*, skulle se ut om jag hade kablat efter pengar till en bil. Jag antog därför med tacksamhet Blyths erbjudande att skjutsa mig till Hegyeshalom, där han skulle möta Barber och samla ihop sina rapporter. Barber hade ensam kört hela föregående natten till Budapest och kommit igenom, och kanske ville han ta mig med på hemvägen. Men när jag träffade Barber, skulle han i väg runt västra Ungern.³⁰ Hans oerhörda mod skaffade honom längre fram ett svårt skallsår från ryska kulor, och han låg livsfarligt sjuk på sjukhus i veckor.

²⁹ *Daily Worker*, 25 oktober 1956, sid. 1.

³⁰ Detta visade sig vara en lögn som han tog till för att slippa ge mig lift till Budapest. Han erkänner så pass mycket i sin bok *A Handful of Ashes: a personal testament of the battle of Budapest* (Allan Wingate, 1957), sid 82, där han gottar sig åt att jag hade blivit fördröjd flera timmar av, som han förmodar, de trupper som hade visat mig gästfrihet.

Blyth och jag hade alltså startat från Wien genom duggregnet och hade kommit fram till Nickelsdorf, den österrikiska gränstationen, vid niotiden på kvällen. Den var full av journalister och Rödakorsare. Inne i vaktrummet skrek en upphetsad flicka i en telefon någonting om ”två hundra sårade: de behöver blodplasma förtvivlat, och allt annat som ni kan skicka”.

”Från Budapest?” frågade en jäktad österrikisk tjänsteman, som tog passet jag gav honom och tog efter gummistämpeln. ”Nej”, sa jag, ”till Budapest”.

Han såg brydd på mig. ”Ni kan inte fara till Budapest”, sa en ung man. ”Jag tänker försöka så gott det går”, svarade jag. ”Ni blir dödad”, sa han då. ”Ni begår självmord.”

Jag behövde flera minuter för att övertyga dem om att jag menade vad jag sa. De kikade på mitt ungerska visum, stämplade sorgset mitt pass och skickade två soldater med gevär som skulle sitta i bilen hos oss – en eskort genom vägen till ingenmansland som förde genom en mörk och våt ödemark till Hegyeshalom. När jag steg ut ur bilen skakade de österrikiska soldaterna hand med mig. De trodde säkert att jag var galen.

Här var jag nu tillbaka igen i det första främmande land som jag någonsin hade besökt – ett land vars folk jag tyckte mycket om, på vars mark jag kände mig trygg, som bland vänner. Ett land där alla mina privata symboler under de senaste fjorton åren – allra mest Sovjetunionens röda stjärna – var de officiella emblemen. Ett land där ”vi” hade makten. Ett land där man höll på med att bygga upp ett nytt liv, där arbetarna hade ledningen, där – som Rákosi hade uttryckt sig fem år tidigare, ”arvet från det fördömda förflutna hade försvunnit” och där ”vårt arbetande folk lugnt ser fram mot morgondagen och bygger sitt fria, socialistiska land framgångsrikt i enlighet med en plan, i den trygga vetenskapen om en bättre framtid”.

Det var ett bittert uppvaknande som väntade mig.

2. Magyaróvár

Framåt småtimmarna höjdes gränsbommen och en bil kom igenom och körde upp framför tullhuset. Inne i den satt tyska Röda kors-män och en tysk journalist. Bilen var fylld med livsmedel och läkemedel. Någonting hade hänt i staden Magyaróvár tio minuters väg utmed landsvägen till Győr. De visste inte vad som hänt men det uppgavs att många var sårade. De ämnade lämna förråden i Magyaróvár och sedan försöka ta sig fram till Budapest för att ta reda på vad som behövdes där. Jag tiggde om en plats i bilen och de gick med på att tränga ihop sig och ta mig med. Snart pilade vi i väg genom Kis Alfhöld, Lilla Slätten i Ungern, en landsbygd med skördade åkerfält, lika enformigt platt som min hembygd Holderness, och det var det enda lugnande i denna störtdykning mot det okända. I byn Hegyeshalom några minuter från gränsen stirrade de vuxna på vår bil, och en del barn vinkade. Men det var inte många i rörelse. I Magyaróvár var gatorna fullpackade och bilen omgavs genast av folk som försökte tala till oss på tyska, engelska och franska.

Det låg en stämning av kolossal spänning över staden, som om någon hemsk naturkatastrof hade inträffat. Det var en sådan känsla som svävar över en engelsk gruvstad när en gruvolycka drar folkmassorna mot gruvöppningen. Några kvinnor grät. Ingen log. Av de lösryckta fraserna kunde vi förstå, att män från hemliga polisen hade skjutit på en demonstration dagen innan. Det var åttio döda och mellan etthundra och tvåhundra sårade. Men ville vi inte allra först åka till revolutionskommittén som sammanträdde i stadshuset?

Den ungerska trikoloren och den svarta sorgflaggan hängde bredvid varann från nästan vartenda hus. Alla hade en bit rött-vitt-grönt band i knapphålet och vid sidan om det en remsa i svart.

Revolutionskommittén mottog oss mycket artig. Den hade bildats efter föregående dags händelser och sammanträdde utan avbrott, mest för att ordna matförråd och kontakter med motsvarande kommitté i Győr, som var huvudstaden i provinsen. Alla tjugo medlemmarna i revolutionskommittén var folk från orten, ingen kunde kallas för *emigrant*. Några var kommunister, men folk ur ledet, inte funktionärer. Vad hade hänt med partifunktionärerna? ”Partisekreteraren var en knöl men inte någon förbrytare. Vi sa åt honom att gå hem och stanna där ett slag.”

De flesta av kommittémedlemmarna var förutvarande medlemmar av socialdemokratiska partiet, som av ena eller andra skälet hade slutat med sin politiska verksamhet när kommunistpartiet och socialdemokratiska partiet slogs samman till Ungerska Arbetarpartiet i juni 1948. Magyaróvár, vars befolkning på 22 000 nästan uteslutande var arbetarklass, hade valt stadsfullmäktige med socialdemokratisk majoritet år 1945. Men efter de två partiernas sammanslagning hade folkets eget skapande initiativ, deras önskan att bygga upp socialismen, blivit kvävd. De blev varken tillfrågade eller engagerade i förvaltningen av sina egna ärenden. Partiledarna skötte stan genom att utfärda order. Man fick ingen känsla av att staden och dess fabriker hörde till folket eller att partiet var en folkets organisation, trots all propagandan om socialism. ”Tillträde endast i officiella ärenden”, löd ett anslag vid partiets högkvarter. Vart skulle folket vända sig i sin fattigdom? Fackföreningarna var rena skojet, de behärskades av partiets marionetter och existerade inte för att skydda och förbättra medlemmarnas löner och arbetsvillkor utan för att ”mobilisera” dem i kampen för ökad produktion. De var inte längre något verktyg för det arbetande folket utan ett redskap för staten. Magyaróvár var en fattig stad, och dess fattigdom blev inte mera uthärdlig genom fernissan av socialism: den röda stjärnan, parollerna, bilderna av Lenin, Stalin och Rákosi (ända tills helt nyligen), ordet ”elvtárs” (”kamrat”) och de obligatoriska förstamajdemonstrationerna. Folket hade fått löften om en bättre tillvaro och var redo att samarbeta till fullo för att nå den. Men livet blev sämre i stället för bättre. Folket i stan visste av egen erfarenhet, att propagandan i *Szabad Nép* och i radion var rätt och slätt hyckleri.

Detta var vad revolutionskommittén sade mig, och de gamla socialisterna bland dem – män som mindes hur det varit före kriget – var häftigast och lidelsefullast i sitt fördömande av den ”socialism” som hade prackats på dem och de andra medborgarna de senaste åtta åren. ”Det har varit åtta års helvete”, sa de.

De började tala om händelserna dagen förut. Under onsdagen och torsdagen hade ryktet spritt sig i fabriker och på gatorna om striderna i Budapest. På fredag var hela staden i jäsning, och omkring 10-tiden på förmiddagen strömmade folk ut ur husen i en spontan demonstration. De var obehäpnade och behövde inte vapen, på detta stadium. Deras enda vapen var röd-vit-gröna flaggor och enstaka enkla standar med folkresningens två grundläggande krav: ”Slut på den ryska ockupationen” och ”Bort med ÁVH”. 5 000 människor deltog i demonstrationen, inbegripet gubbar och gummor, unga flickor från aluminiumfabriken, kvinnor med spädbarn på armén och skolpojkar. De marscherade genom sin stad och sjöng ungerska nationalhymnen i sin första spontana demonstration sedan 1945. De var fullkomligt fredliga, utom att de rev ner varje röd stjärna de såg. Detta var inte något uttryck för deras önskan att återupprätta kapitalismen. Det uttryckte deras önskan att få ett slut på den ryska ockupationen, att få bort sovjetsymbolerna som körts ner i halsen på dem i stället för bröd, deras önskan att tysta ner de tomma slagord som hade proppats i öronen på dem i stället för sanningen.

Massan var godmodig när den närmade sig hemliga polisens högkvarter, där en väldig röd stjärna framträdde mot himlen. ”Ta ner den röda stjärnan”, skrek de.

Svaret blev ett hest kommandoord och smattrandet av kulspruteeld som mejade ner folket i främsta leden. Sedan kom skriken från de sårade.

Ingen varning gavs, ingen upprorslag lästes upp, ty Ungern hade ingen upprorslag. Det kom inte ens någon föregående skottlossning i luften eller över huvudena på folket. På befallning av polislöjtnant József Stefko sköts kulor från två kulsprutor, dolda bakom huvudkvarterets fönster, mitt in i den tätaste folksamlingen. ÁVH-män kastade också handgranater. Elden pågick i fyra minuter, och några av de sårade sköts också i ryggen när de försökte krypa bort. Män och kvinnor, studerande och arbetare, barn och till och med en baby på arton månader befann sig bland offren.

Ingenting kunde nu hålla massan tillbaka, och de rusade till armébarackerna för att berätta händelsen för soldaterna. Utan tvekan öppnade soldaterna vapenförråden och gav folket vapen. Det uppstod en ursinnig strid om polisens högkvarter varvid en av förbandets officerare dödades. Ännu en tillfångatogs och lynchades, de andra blev sårade och förda till sjukhus. En av dem hade dött under natten och den andra, löjtnant Stefko, låg där fortfarande. En folkmassa hade församlats utanför sjukhuset och krävde att han skulle överlämnas åt dem för att dömas och straffas i hast.

När vi hade hört på denna berättelse yrkade revolutionskommittén på att de tyska och engelska journalisterna skulle gå ut på balkongen och tala till massorna för att sedan besöka kyrkogården och själva se offren för våldsdådet. Man fick fram tolkar och vi ställdes inför en folkmassa på flera hundra: soldater, arbetare, studerande och kvinnor. Tyskarna sade helt enkelt att medicinsk hjälp var på väg från Västtyskland. Jag visste inte vad jag skulle säga: mitt hjärta var för fullt för att jag skulle kunna säga annat än att engelska folket ännu inte fått några pålitliga nyheter om det som hände i Ungern, att jag skulle göra till min uppgift att berätta det för dem så snart som möjligt, och att jag var säker på att hjälp med läkemedel skulle vara på väg också från England, så snart nyheterna spritt sig. Jag har försökt hålla löftet att säga sanningen, som jag avgav den dagen medan den svarta flaggan vid stadshusbalkongen slog mig i ansiktet – medan ansiktena på människor, som drabbats av sorg som inga ord kan tolka, flöt ihop till en dimma för mina ögon. Jag skulle gärna vilja veta vad J. R. Campbell, utgivaren av *Daily Worker*, eller Mick Bennet, biträdande chefredaktör, eller George Matthews, biträdande sekreteraren i kommunistiska partiet i England – som undanhöll den rapport jag skickade om Magyaróvár – skulle ha sagt till folket i den stan, om de varit i mitt ställe.³¹ Skulle de ha skymfat deras sorg med varningar om ”kontrarevolution”, eller skulle de ha framsagt en liten predikan om ”vit terror”? Skulle de ha talat till dem i samma högstämnda och allvetande tonfall som ledaren i *Daily Worker* dagen innan, samma dag som detta avskyvärda massmord ägde rum:

”Det som har hänt i Ungern under dessa dagar har inte varit någon folkresning mot en diktatur regering. Det har varit ett organiserat, planlagt försök att med odemokratiska och våldsamma medel störta en regering som höll på att genomföra viktiga åtgärder för uppbyggnaden.”³²

Och när de blev förda att se de döda, som jag då blev, hur skulle de ha beskrivit dem? Som fascister? Reaktionärer? Kontrarevolutionärer? Det skulle jag vilja veta.

De förde oss i en långsam och tyst procession utmed en aveny med lönträdd till det lilla kapellet och bårhuset vid statens kyrkogård. Hundratals människor följde oss, vi passerade ännu fler som var på återväg sedan de identifierat släktingar, fästmän eller vänner eller hyllat döda arbetskamrater eller klasskamrater. Några ansikten var fasta och stränga, andra förvridna av gråt, och själv grät jag när vi kom fram till kapellet och bårhuset. De sörjande beredde väg för oss och sköt oss milt allra längst fram, för att vi skulle kunna se och veta och berätta vad

³¹ Vid en konferens om ‘CPGB och Moskva’ den 19 oktober 1991, bad George Matthews mig offentligt om ursäkt för denna censurhandling. Jag skrev till honom att jag accepterade ursäkten i den anda den erbjöds, tydligen kunde inte en medlem i KP:s politiska kommitté agerat annorlunda 1956.

³² *Daily Worker*, 26 oktober 1956, sid. 1.

vi sett. Liken låg i rader, det torkade blodet syntes ännu på kläderna. Några hade små blomknippen på bröstet. Där fanns flickor som inte kunde ha varit över sexton år. I en likkista låg redan, i tunn skrud, liket av ett spädbarn på arton månader. Efter elva års ”folkdemokrati” hade det kommit därefter: att säkerhetspolisen var så isolerad från folket, så främmande för det, så ondskefull och brutal att den riktade sina vapen mot en värnlös folkhop och mördade folket, som sades vara herrar i sitt eget land.

Jag ville inte höra eller se mera. Men jag tvingades till det. Under flera timmar stod jag vid ingången till kyrkogården, inklämd av en ofantlig massa, medan en rad tolkar kom fram för att översätta från engelska eller franska. Jag måste ha talat med åtskilligt över hundra människor bara den dagen. Alla var uppenbart arbetsfolk. Alla berättade i stort sett samma historia. Jag föresatte mig att utfråga var och en som påstod sig vara åsyna vittne till våldsdådet. Jag ville inte tro det som de berättade för mig. Särskilt försökte jag få absolut klarhet över att demonstranterna inte hade vapen, och att de vapen de slutligen fick gavs till dem av soldaterna. De svar jag fick på dessa punkter var absolut övertygande.

Men massorna talade också till mig om sitt liv i denna lilla industristad, om de långa åren av malande fattigdom utan något hopp om en förbättring, om deras hat och fruktan gentemot ÁVH. ”Jag har 700 forint i månaden”, sade en av dem. ”Jag har bara 600”, sade en annan. De var dåligt klädda, fastän kvinnorna och flickorna gjorde sitt bästa att åstadkomma en svag antydning om elegans. De berättade för mig om ÁVH-männen. ”De var vilddjur, odjur som hade sålt sig till ryssarna.” ”De kallade sig för ungrare och de mejade ner vårt folk utan samvetsbetänkligheter.” ”Vi ska inte låta några av de svinen bli kvar i livet – ni ska få se.” De frågade mig vad länderna i väster gjorde för att hjälpa dem, och många bad direkt om vapen. För min del betraktar jag dem inte som kontrarevolutionärer. Om det arbetande folket, efter elva års outhärdlig frampiskning, vänder sig västerut för att få bistånd, vems är då felet? Om amerikanerna är skyldiga till försök att uppamma kontrarevolution med sin lag om ömsesidig säkerhet,³³ nog är då folk som Rákosi och Gerö hundra gånger mer skyldiga genom att de åstadkommit den jordmån vari den sådd amerikanerna utsått kunde gro.

Det uppstod en allmän folkströmning i riktning mot sjukhuset, där en väldig folkmassa hade församlats och allt enträgnare krävde att Stefko skulle utlämnas till dem. Den tyske journalisten och jag blev insläppta i sjukhuset, där vi träffade styresmannens hustru och en fransktalande kvinna, som frivilligt hjälpte till med sjukvården. Här fick jag för första gången något så när exakta siffror om antalet sårade. Omkring 90 sårade hade förts dit, varav elva hade dött, och cirka 80 hade förts till sjukhuset i Győr. Behovet av plasma och andra läkemedel var förtvivlat, om man skulle kunna rädda några liv – och lika förtvivlat var behovet, sa styresmannens fru, att göra slut på oväsendet utanför. En deputation från revolutionskommittén talade med hennes make och krävde att Stefko överlämnades till folket.

Några minuter senare tvangs styresmannen ge efter, och vi såg en bår som bars av fyra män komma fram ur en barack på sjukhusområdet. På den låg Stefko klädd i blå skjorta. Hans ben

---

³³ Den amerikanska lagen om ömsesidig säkerhet, som antogs 10 oktober 1951, syftade till att ’upprätthålla säkerheten och främja utrikespolitiken’ och sörja för USA:s allmänna välfärd genom att ’ge assistans till vänligt sinnade nationer’ i den ’internationella fredens och säkerhetens’ intresse. Genom att förskjuta tyngdpunkten för amerikansk hjälp från ekonomisk återhämtning till militär säkerhet, gav lagen den amerikanska regeringen rätt att spendera upp till 100 miljoner dollar på ’vilka som helst utvalda personer som vistas i eller lyckas fly från’ länder som hör till sovjetblocket. ’antingen för att utbilda sådana personer till att ingå i de militära styrkor som stödjer Atlantpaktens eller för andra ändamål, när det ... av presidenten beslutas att sådan medverkan bidrar till försvaret av det nordatlantiska området och Förenta staternas säkerhet’. Ett tillägg, som representanten C. J. Kersten stod fadder åt, avsatte 1 miljon dollar för att tillhandahålla ’en metod med vilken Förenta staterna kan ge hjälp åt underjordiska befrielseörelser i de kommunistiska länderna’. Sovjetunionen protesterade mot att lagen var utformad för att finansiera subversiv aktivitet och sabotage i sovjetblocket.

var täckta av en filt. Hans huvud var ombundet. Han bars så nära mig att jag kunde ha rört vid honom. Han var vid fullt medvetande och visste mycket väl vad som skulle hända honom. Han vred huvudet av och an och hade spott i mungiporna. När hopen såg båren närma sig upphävde de ett tjut av hån, vrede och hat. De klättrade uppför taggtrådstaketet och spottade mot honom och ropade ”mördare”. De pressade allt vad de orkade mot dubbelgrindarna, tryckte in dem och strömmade fram. Båren kastades till marken och massan överföll Stefko, sparkade och trampade. Släktingar till dem han hade mördat var, berättade man för mig, de ledande vid lynchningen. Den var snart över. De tog liket och hängde det under en kort stund i vrister i ett av träden på Leningatan. Tio minuter efteråt var det bara några få människor kvar utanför sjukhuset.

Jag skrev senare i min första, icke publicerade rapport:

”Efter elva år har de kommunistiska ledarnas ideliga misstag, statspolisens brutalitet, den utbredda byråkratin och vanskötseln, fusket, de godtyckliga metoderna och lögnerna lett till ett fullständigt sammanbrott. Detta var ingen kontrarevolution som organiserades av fascister och reaktionära. Det var en resning av hela folket, vari kommunisterna ur partiledet deltog, mot en polisdiktatur utklädd till ett socialistiskt samhälle – en polisdiktatur som stöddes av Sovjets väpnade makt.

Jag är den förste utländske kommunistiske tidningsman, som besökte Ungern sedan revolutionen började. Och jag tvekar inte, när jag lägger skulden till dessa hemska händelser på deras axlar som i elva års tid ledde det ungerska kommunistiska partiet – ända upp till och inklusive Ernö Gerö. Vad som kunde ha blivit ett framstående exempel på en folkdemokrati gjorde de till en kuslig karikatyr av socialismen. De skapade och utbildade en hemlig polis som torterade alla — kommunister lika väl som icke-kommunister — som vågade öppna munnen mot orättvisor. Det var en hemlig polis som dessa senaste, förfärliga dagar vände sina vapen mot det folk vars försvarare de skulle vara.”

Jag skrev detta under det omedelbara intrycket av en högst oroande och skakande upplevelse, men jag tar inte tillbaka ett enda ord. En stor del av återstoden av rapporten kom aldrig fram i London därför att samtalet avbröts efter tjugo minuter, och de första tio minuterna hade upptagits av folk som gav mig motsägande råd om den ”linje” jag borde följa. Mick Bennet yrkade på att få läsa upp för mig ett långt utdrag ur en resolution av det polska Förenade Arbetarpartiets centralkommitté. Jag hade fått nog av resolutioner. Jag hade sett varhän elva års terror och dumhet hade fört Ungern, och jag ville säga *Daily Workers* läsare den enkla oförfalskade sanningen, hur pinsam den än månne vara. Men *Daily Workers* läsare skulle inte få veta sanningen. Dagen efter det att jag skickat denna rapport läste de bara om ”reaktionära förbrytarband” som ”slog ihjäl kommunister på gatorna” i Budapest. Tidningen medgav i förbigående att ”en del uppgifter påstod att endast klart identifierade medlemmar av förutvarande säkerhetspolisen hade dödats”.³⁴ Men nästa dag försvann Ungern helt och hållet från *Daily Workers* första sida.

Jag hade under många år opponerat mig i tal och skrift och i mitt hjärta, mot den engelska imperialismens förbrytelser i kolonierna. I Magyaróvár den 27 oktober svor jag, att jag i framtiden lika lidelsefullt och energiskt skulle motsätta mig brott av dem som kallade sig kommunister – brott som smutsade ett ädelt och humanitärt syfte.

3. Oktoberhändelsernas bakgrund

Hur tragiskt resultatet av Ungerns revolution i oktober 1956 må vara, kan det ändå få en verkan på den internationella arbetarrörelsens utveckling som inte är mindre djup och långtgående än den tidigare oktoberrevolutionen år 1917, som gav upphov till Sovjetunionen och den kommunistiska internationalen. Det är därför en plikt för hela arbetarrörelsen att förstå,

---

³⁴ *Daily Worker*, 1 november 1956, sid. 1.

varför oktoberrevolutionen i Ungern ägde rum. Det skulle vara oriktigt att avfärda den plötsliga resningen den 23 oktober i Budapest som enbart resultatet av den amerikanska imperialismens bemödanden i årtal att åstadkomma socialismens störtande i Ungern. Utan tvivel hade amerikanerna ansträngt sig hårt; utan tvivel försökte deras reaktionära vänner i Ungern och de, som skickades över gränsen för att utnyttja läget, ännu hårdare att vinna herravälde över rörelsen. Detta kan inte förnekas. Men vem kan nöja sig med denna ytliga och endimensionella förklaring till en rörelse, som tydligen omfattade över 90 procent av det ungerska folket, som framkallade en sådan okuvlig heroism bland massorna och som – medan detta skrivs – fortfarande består i form av envisa strejkrörelser bland industriarbetarna, i öppet trots mot en ”arbetarnas och böndernas regering”?

Förvisso kunde inte *Daily Worker* någon längre tid nöja sig med att stämpla den rörelse som kontrarevolution, som hade ”iscensatt ett uppror i mörkrets timmar” (25 okt.), och den gjorde det inte heller. Fyra dagar efteråt var det ”klart... att kontrarevolutionära aktioner *samt* folkets berättigade krav båda utgjorde faktorer i läget”.³⁵ Den 13 november kallades *Daily Workers* egen tidiga uppskattning ”fantastisk” och man erkände att ”stora massor av hederliga arbetare framträdde mot regeringen” och ”kämpade för vad de trodde vara sitt lands oberoende”.³⁶ Den 16 november citerade man János Kádár själv när han talade om ”den stora folkrörelsen”.³⁷ Den 19 november citerade man en vanlig arbetare i Csepel som skulle ha sagt:

”Folken i väster bör inte tro, att arbetarna slogs för att få tillbaka Horthy ... eller godsägarna och grevarna. Vi skall inte ge tillbaka landet eller fabriker eller gruvorna.”³⁸

Dessa uppfattningar om den ungerska revolutionens ursprung står i direkt motsättning till herr V. Kuznetsovs, sovjetdelegatens, uppfattning, när han den 13 november meddelade Förenta nationerna att upproret leddes av fascister och reaktionärer och var en fråga om ”blodtörstiga orgier” som iscensatts av kontrarevolutionära krafter. De står faktiskt i motsats till Kádárs egna uttalanden den 19 november om ”en väl förberedd militär kampanj”.

Här föreligger uppenbart en djup åsiktsmotsättning. Å ena sidan åsikten att resningen i huvudsak var en äkta folkrörelse, ett spontant utbrott av hämmade känslor, trots att reaktionära krafter blivit verksamma strax före Sovjets andra intervention (huruvida detta gjorde samma intervention befogad är en fråga för sig). Å andra sidan har vi uppfattningen, att resningen i huvudsak var en fascistisk och på förhand planerad komplott, som på ena eller andra sättet lyckades vinna stöd från breda massor av hederliga men vilseledda arbetare. Kádár kan inte få det till bäggedera. *Antingen* var det en ”stor folkrörelse” vari inslaget av reaktionär aktivitet kom i andra hand, *eller* ”en väl förberedd militär kampanj” av kontrarevolutionära, krafter, vari inslaget av massuppror kom i andra hand.

Åsikten att den ungerska revolutionen till sitt upphov och i huvudsak var ett exempel på vad Marx brukade kalla en ”verklig folkrevolution”³⁹ är den enda åsikt som stämmer med fakta i Ungerns historia, att inte tala om ögonvittnenas iakttagelser. Den ungerska historiens egen logik alltsedan 1919 och särskilt efter 1945 gjorde ett sådant uppror oundvikligt, precis som

³⁵ *Daily Worker*, 29 oktober 1956, sid.1 (kursivering i original).

³⁶ *Daily Worker*, 13 november 1956, sid. 1.

³⁷ *Daily Worker*, 16 november 1956, sid. 1. János Kádár, föddes som János Csermanik i den adriatiska staden Fiume (nu Rijeka). Han antog partinamnet Barna när han gick med i det illegala ungerska kommunistpartiets ungdomssektion 1930; namnet Kádár antog han först 1942, då han invaldes i partiets centralkommitté. Efter befrielsen av Ungern utnämndes han till ställföreträdande polischef i Budapest och senare sekreterare i Budapests partiorganisation. I augusti 1948 efterträdde han László Rajk som inrikesminister. Åren 1951-54 satt han i fängelse, där han torterades av Mihály Farkas son Vladimir. Vid sin frigivning blev han partisekreterare i Budapests 13:e distrikt.

³⁸ *Daily Worker*, 19 november 1956, sid. 1.

³⁹ Marx-Engels, *Collected Works*, vol 44, sid.131.

februari- och oktoberrevolutionerna år 1917 i Ryssland var oundvikliga. Oktober i Ungern *måste hända*, förr eller senare, oberoende av om amerikanerna gjorde sitt yttersta för att provocera bråk. Folket kunde inte fortsätta att leva på det gamla sättet.

Ungern har aldrig upplevt demokratin mer än under fyra och en halv alldeles onormala månader i slutet av 1918 och början av 1919, under Károlyis borgerligt-demokratiska regering.⁴⁰ Den sovjetrepublik som följde därefter och som krossades efter tre månader genom utländsk intervention gjorde allvarliga misstag. Till dem hörde, att den inte lyckades vinna de jordhungeriga bönderna som bundsförvanter; den socialiserade jorden i stället för att fördela den bland de fattiga bönderna och lantarbetarna. Sedan kom den första fascistiska regimen i Europa, amiralen Nikolaus Horthy de Nagybanyas regering, förutvarande överbefälhavare över den österrikisk-ungerska flottan. Horthys regim började med vit terror: tortyr mot och mord av tusentals kommunister och judar. Det har sagts att när medlemmar av en delegation från det engelska Labour, som undersökte våldshandlingar, klagade hos Horthy mot att officerare som var ansvariga för den vita terrorn inte bestraffades, svarade amiralen förargad: ”Å bevars, det är ju mitt bästa folk!”

Under regimen Horthy ägdes praktiskt taget två tredjedelar av Ungern av fyrtio rika släkter. En tredjedel av hela den odlingsbara arealen låg i händerna på 980 stora jordägare; av en totalbefolkning på nio miljoner var 1,13 miljoner bönder jordlösa. Fackföreningarna förtrycktes, och det fåtaliga kommunistiska partiet utförde sitt arbete i djupaste illegalitet; det begick sådana misstag som man så lätt gör under sådana förhållanden, när ledarna mördades eller hölls i fängelse. Den bäst kända av dessa ledare var Matyas Rákosi, vice folkkommissarie för handel och samfärdsl, längre fram folkkommissarie för den sociala produktionen, i den ungerska sovjetrepubliken. Rákosi satt i fängelse mellan 1925 och 1940 och stod tilltalad för högmålsbrott åren 1925, 1926 och 1935. År 1940 förhandlade sig den sovjetryska regeringen till hans frigivande i utbyte mot några historiska ungerska fanor, och han stannade kvar i Sovjetunionen intill Ungerns befrielse av Röda armén 1945. Rákosis mod kan inte förnekas, men hans prestationer som ungersk diktator mellan 1945 och 1956 gör det tvivelaktigt, huruvida en man som tillbragt femton år i fängelset och därpå fem år i Moskva – hela tiden långt fjärran från vanliga människors liv och de vanliga partimedlemmarna – borde ha anförtrotts sådant ansvar. Han ledde ungerska folket till en katastrof och vände den vitt utbredda aktning och beundran han åtnjöt till hat – ”därför att han aldrig kunde säga nej” – som en kommunist i Budapest sa till mig i juli 1956, när Rákosi avgick, alltför sent, från posten som partiets förste sekreterare.

Det skulle vara meningslöst att förneka de många positiva resultat, som kunnat antecknas i Ungern alltsedan befrielsen. Det uträttades en kolossal massa återuppbyggnadsarbete, ehuru man ännu år 1956 kunde skönja verkningarna av det andra världskriget. Jordreformen bröt sönder godsägarnas stora lantegendomar och tillfredsställde böndernas jordhunger. Bortåt 2 miljoner hektar fördelades på 400 000 bondefamiljer. Huvuddelen av industrin ställdes under samhällelig förvaltning. Fram till 1949 steg levnadsstandarden. Utmärkta framsteg gjordes i fråga om skolväsen, kultur och hälsovård. Arbetarna fick rekreativsmöjligheter, likaså ungdomen, som de aldrig haft förut.

Det uträttades mycket, i stor utsträckning tack vare självupppoffrande arbete av ärliga kommunister som ofta utförde två arbeten, 14-16 timmar dagligen, sju dagar i veckan, månader i sträck, på grund av den akuta bristen på skolad personal. Jag känner en kommunist, som under den vecka då en stor industri blev nationaliserad, arbetade tre dagar och nätter igenom

---

⁴⁰ Greve Mihály Károlyi (1911-1977) var premiärminister i Ungern 1918-19. Han flydde utomlands i juli 1919, blev socialist, återvände 1946 till Ungern och utnämndes 1947 till chef för den ungerska beskickningen i Paris. Han avgick från sin post 1949 i protest mot rättegången mot László Rajk och gick åter i landsflykt.

utan sömn. På första maj 1947 dansade folket i Budapest på gatorna. Livet började verkligen, tyckte de, bli ljusare.

Men livet blev inte ljusare. Det började bli sämre. Man gjorde misstag. Man begick också brott. Kommunistiska partiets ledare motsvarade inte folkets förtroende. I stället för att ge folket sitt förtroende vid uppbyggandet av socialismen, metoden att lita på folkets eget initiativ, valde de metoden att bedra folket, att dölja för dem vad som pågick till dess någon ny åtgärd lades fram för dem som ett fullbordat faktum. Lyckligtvis har vi en uppriktig beskrivning av hur detta gick till – en formlig stalinistisk dokumentation av hela processen – i ett tal som Rákosi höll den 29 februari 1952 vid Ungerska arbetarpartiets Pari-akademi och tryckt i februari-mars-numret av *Társadalmi Szemle* ("Social tidskrift"). En engelsk översättning av detta tal, *The Road of Our People's Democracy*, publicerades av den ungerska nyhets- och informationstjänsten i juni 1952 (sidhänvisningarna till denna) Detta var det berömda "salami-talet", som på den tiden väckte onda aningar hos *Manchester Guardian* och framkallade ett försvarsinlägg från John Gollan.⁴¹ Det är en märklig studie över hur man gör revolution "uppifrån", innan folket är berett på det, när man inte har något verkligt understöd hos massorna utan bara ett fotfäste i statsapparaten, en oändlig förmåga till politiskt dubbelspel och oärlighet, samt sovjetryska tanks i bakgrunden. Att läsa detta tal och se, hur ungerska folket lurades att pressa in tjugo eller trettio års politisk utveckling inom fem års tid, gör att man förstår hur resningen den 23 oktober 1956 uppkom.

Rákosi medger, att kommunistiska partiet år 1945 inte hade fått stöd hos majoriteten ens inom arbetarklassen. De problem som det inbegrep att åstadkomma proletariats diktatur väcktes endast i de trängsta partikretsarna.

"Vi tog inte upp dem offentligt inför partiet, ty t. o. m. den teoretiska debatten av proletariats diktatur såsom mål skulle ha väckt oro bland våra medarbetare i koalitionen och skulle ha försvårat vår strävan att vinna på vår sida inte bara småborgerskapet utan också arbetarnas flertal." (sid. 8)

Med andra ord, ge inte arbetarna ert förtroende! Narra dem, bedra dem, dölj era verkliga syften för dem och era förbundna! Detta var särskilt viktigt eftersom kommunistiska partiet i valen till nationalförsamlingen i november 1945 fick 17 procent, socialdemokratiska partiet 17 procent och småbrukarpartiet 56 procent.

"Vårt parti använde valresultatet till att stärka sin ställning. Därför krävde det vice premiärministerposten och inrikesministeriet, som det fick efter en del förhållningar." (sid. 19)

Makten över inrikesministeriet möjliggjorde "avslöjandet" och "avlägsnandet" av småbrukarpartiets ledare.

"På den tiden kallades detta för 'salami-taktik', varigenom vi bit för bit skar bort reaktionen inom småbrukarpartiet ... Vi skar bort fiendens styrka." (sid. 22)

En av "fienderna" Béla Kovács, "skars bort" till Sovjetunionen på nio år efter att ha anklagats för sammansvärjning i syfte att återinföra den gamla regimen.⁴² Rákosi beskriver sammanslagningen av de två arbetarpartierna i juni 1948 som "kommunisternas seger och socialdemokratiska partiets totala nederlag". (sid. 29)

Han ger sedan en avslöjande beskrivning av hur kommunistpartiet bemäktigade sig armén, polisen och de statliga säkerhetstrupperna. Detta uppnåddes under

---

⁴¹ John Gollan (1911-1977) var generalsekreterare i kommunistpartiet från 1956 till 1975. Han hade tidigare varit biträdande redaktör för *Daily Worker* och, innan dess distriktssekreterare i Skottland (1941-47).

⁴² Béla Kovács (1908-1959) var ungersk jordbruksminister 1945-46. Han arresterades av den sovjetiska säkerhetspolisen 1947, deporterades till Sovjetunionen och hölls i olika fängelser till 1956. Under revolutionen var han ordförande för det reorganiserade småbrukarpartiet och minister i Imre Nagys regering.

”bitter strid ... så mycket mer som vårt parti också hade starkt fotfäste i dessa organisationer ... När vårt parti på hösten 1948 övertog försvarsministeriet, kunde den kraftfulla utvecklingen av försvarsstyrkorna ta sin början”. (sid. 32)

Sedan kommer Rákosi, i en passus som är oerhört intressant i ljuset av senare händelser, till säkerhetspolisen:

”Det fanns en maktposition som vårt parti krävde herraväldet över från första stund och där det inte var hågat att tänka på någon fördelning av befattningarna i enlighet med koalitionspartiernas styrka, och det var Statliga Säkerhetsbyrån ... Vi behöll denna organisation i våra händer alltifrån första dagen då den blev till. (sid. 33)

Detta är, tecknad med ord ur Rákosis egen mun, bilden av hur – inte kommunistpartiets, utan en liten klick stalinisters välde påtvangs 9 1/2 miljon ungrare. Detta sätt att bygga upp socialismen kunde bara leda till kommunistpartiets förfall, då hederliga marxister och ärliga arbetare övermannades av tillströmmande karriärister, som flockades kring köttgrytorna så snart det blev tydligt att det var så man skulle skaffa sig ett fett jobb. Men för att vidmakthålla diktaturen över de hederliga kommunisterna måste man kväva all fri diskussion och kritik inom partiet. Oliktänkande förföljdes, och om de envisades med sina avvikande meningar upptäckte de snart, att de var föremål för hemliga statspolisens uppmärksamhet. En av de hederliga kommunisterna, som fick plikta dyrt för sin ärlighet, var László Rajk.⁴³

Jag följde rättegången mot Rajk för förräderi år 1949, och liksom andra kommunistiska tidningsmän som var där, blev jag övertygad av bevisen och av Rajks och de medanklagades utförliga, detaljerade bekännelser. Numera är det endast alltför klart, att rättegången hade två syften. Först och främst syftade den till att skaffa ammunition åt sovjetledarnas angrepp mot Tito och det jugoslaviska kommunistpartiet. Det var med stöd av Rajk-processen som Tito först kallades fascist, och man föregav en fantastisk sammansvärjning, som skulle gå ända tillbaka till spanska inbördeskriget och omspänna bl. a. Frankrikes *Deuxième Bureau*, engelska underrättelsetjänsten och USA:s Secret Service. James Klugmann skrev 1951 en bok, *Från Trotskij till Tito*, som i stora delar byggde på Rajk-processen. Boken blev indragen, i senaste laget, i april 1956, men Klugmann svarar fortfarande för skolningen av engelska kommunister. Det andra, mer interna syftet med rättegången mot Rajk var att krossa varje spår av opposition mot Rákosi och de andra stalinisterna i det ungerska partiet. Rajk intog en ledande partiställning under illegalitetens tid. Han var omtyckt, arbetade hårt och var ärlig. Han tvivlade på visheten i Rákosis ledarskap. Man måste bli av med honom, som ett skrämmande exempel för oliktänkande.

Medan jag var i Ungern under juli-augusti i fjol, fick jag veta hur man fick Rajk att bekänna. Först torterades han av Farkas' son.⁴⁴ När sedan uppmjukningen hade gjort honom tillräckligt mottaglig, påstod en sovjetkommunist – ”en av Berijas män”, sade man⁴⁵ – att Sovjetunionen behövde hans bekännelse som ett vapen mot Tito. Gick han med på att utföra detta viktiga politiska arbete skulle han, ehuru han officiellt vore död, bli väl omhändertagen i Sovjet för

---

⁴³ László Rajk(1909-1949) var en ledare för det underjordiska ungerska kommunistpartiet innan 1944 och kämpade i de internationella brigaderna under det spanska inbördeskriget. Han var inrikesminister 1946-48, sedan utrikesminister.

⁴⁴ Vladimir Farkas var en högt uppsatt tjänsteman i säkerhetspolisen. Han var cheftortorerare av kommunister och f d socialdemokrater och hans brutalitet var legendarisk. Han arresterades den 11 oktober 1956, dömdes till 16 års fängelse den 25 april och fick amnesti den 30 mars 1960.

⁴⁵ Lavrentij Pavlovitj Berija (1899-1953) var chef för Stalins hemliga polis 1938-53. Han avrättades som en ’imperialistisk agent’ i december 1953. ’Berijas man’ i Ungern var generallöjtnant Fjodor Bjelkin, som påstås ha blivit avrättad tillsammans med Berija; se Béla Szász, *Volunteers for the Gallows: anatomy of a show-trial*, översatt av Kathleen Szász (Chatti & Windus, 1971), sid. 111, 142.

återstoden av sitt liv, och hans barn skulle få en god uppfostran.⁴⁶ När de kom för att hämta honom till avrättningen, som hans hustru Júlia tvangs att bevittna,⁴⁷ satte de en munkolv – ett trästycke – i munnen på honom för att hindra honom från att avslöja för soldaterna hur han blivit förrådd. Hans sista ord var ”Vad gör ni med mig?”

En sista vridning på tumskraven var, att hans barn togs ifrån modern och uppfostrades av främmande människor under ett annat namn.

När Rajk och tre andra kommunister, som avrättades jämte honom, begravdes ånyo under fullständiga hedersbetygelser i september 1956, bevittnades ceremonin av 200 000 Budapestbor. Det var synd att inte *Daily Worker* hade något reportage från detta icke helt ointressanta evenemang. Dess läsare hade då kunnat vara bättre förberedda på resningen den 23 oktober.

Förfallet inom ungerska arbetarpartiet begränsade sig inte bara till terror och karriärsträvan. Partiets hela skolningsarbete byggde inte på det frivilliga och skapande studiet av marxismens kritiska och dogm-fientliga metod utan på tvångsmässigt inpluggande av texter. Det gjorde arbetarna till papegojor och klichémånglare. Medlemmarna gick till studiegrupperna, inte för att de ville det utan därför att det inte var tillrådligt att hålla sig borta varje måndagskväll mellan halv sju till halv nio. Barnens skolbildning var precis lika usel. Under augusti höll man på med att revidera en del läxböcker, något som länge varit på tiden; de gamla var förfärande. De nöjde sig inte med att förkunna Stalins ofelbarhet utan berättade allt möjligt för barnen om påstådda ryska uppfinningar och upptäckter. Och ryskan var ofta det enda utländska språk man läste i skolan.

Detta idiotiska beröm åt allt ryskt, detta blinda och mekaniska kopierande av allt, som ryssarna gjorde, bredde ut sig på alla områden. Författare och konstnärer och tonsättare tvangs att skriva och måla och komponera i sträng överensstämmelse med den ”sociala realismens” grundsatser enligt konstkoryfén kamrat Stalin. Man krävde, att vetenskapsmännen skulle studera och popularisera enbart de ryska kollegernas prestationer, och ve den biolog som kritiserade Lysenko eller den psykolog som ansåg, att Pavlov inte förklarade varje problem i det mänskliga psyket!⁴⁸ Och när världens största vetenskapsman, kamrat Stalin, yttrade sig om *Marxismens och språkvetenskapens frågor*, så räckte det inte med att de ungerska filologerna höll en konferens om detta odödliga bidrag till marxismen-leninismen. Också historikerna, nationalekonomerna och geologerna måste kongressa för att besinna hur det

---

⁴⁶ Denna historia kräver en utförligare framställning. Generallöjtnant Bjelkin (se föregående not) påstås personligen ha iscensatt Rajk-rättegången, men Rajk övertygades slutligen att erkänna av Janos Kádár, en gammal och nära vän till familjen Rajk. Till Rajk, som redan var uppmjukad av hård tortyr, men fortfarande nekade till att han var en Gestapo-agent eller titoist, sade Kádár: ‘Kära Laci [diminutivform av Lászlo], jag kommer för kamrat Rákosis räkning. Han bad mig att förklara situationen för dig. Givetvis vet vi alla att du är oskyldig. Men kamrat Rákosi tror att du kommer att förstå.’ Han påminde Rajk om de gånger han riskerat livet i Spanien och i motståndsrörelsen i Ungern, och bad honom att göra en falsk bekännelse ‘för partiets skull’ och lovade att om han gjorde detta skulle han inte dödas, även om hans avrättning skulle tillkännages ‘för att inte förvirra folket’. Efter en lämplig tid skulle han frigges och tillåtas att leva i exil i Sovjetunionen med sin hustru och son. Partiet, tillade Kádár, måste förenkla saker för att folket skulle acceptera sanningen, och ‘du måste offra dig själv för partiet... Du är en gammal militant och kan inte neka till att hjälpa partiet’. Först efter detta besök erkände Rajk. Denna redogörelse publicerades i den polska tidskriften *Nova Kultura* i november 1956, och återges i William Shawcross, *Crime and Compromise: Janos Kadar and the Politics of Hungary Since Revolution* (Weidenfeld & Nicolson, 1974), sid. 65-7. Den har aldrig dementerats.

⁴⁷ Júlia Rajk (född Földi, 1914-1981) hade varit medlem i kommunistpartiet innan 1945. Hon arresterades tillsammans med sin make 1949, dömdes till fem års fängelse och återupprättades 1954. När revolutionen undertrycktes i november 1956, fördes hon till Rumänien tillsammans med Imre Nagy och internerades.

⁴⁸ Trofim Denisovitj Lysenko (1898-1976) var den ryske agronom som förklarade krig mot Mendel-Morgans ortodoxa genetiska teori, och vars ståndpunkter, som gav upphov till en bittra kontroverser, blev den nya ortodoxin i Sovjetunionen. Ivan Petrovitj Pavlov (1849-1936) var den ryske fysiolog som, genom systematiska studier av matsmältningen hos djur upptäckte betingade reflexer.

skulle tillämpas på deras eget gebit! Föga underligt att revolutionärerna rev ner de röda stjärnorna. Vänskap med ett socialistiskt land och tacksamhet för det blod som det utgjutit när det kom som befriare, det är en sak. Men att slicka stövlar är något helt annat.

Den allra sämsta sidan av detta mekaniska överförande av sovjetmetoderna på ungerska förhållanden var andan av misstänksamhet och fruktan och hela den avskyvärda ”säkerhets”-apparaten. När man i Sovjet hade en läkarsammansvärjning och häktade judiska läkare, så måste Ungern följa med och ha en läkarsammansvärjning med häktningar av judiska läkare. Den hjärtspecialist, som vårdade partiteoretikern József Révai, förbjöds veckor igenom att på något sätt stå i förbindelse med sin familj, för att inte ”fienden” skulle upptäcka var Révai bodde och mörda honom.⁴⁹ Specialisten i fråga riskerade livet, ty om Révai plötsligt hade brutit samman och dött hade det varit den lättaste sak i världen för ÁVH att hitta på en mordanklagelse mot honom.

ÁVH var ett helt folks förtryckare inklusive kommunistiska partiet. De var gjutna och skolade efter den godtagna stalinistiska mallen och saknade komplett antingen politiskt förstånd eller vanlig mänsklighet, och de gjorde sig skyldiga till de mest obeskrivliga förbrytelser. På engelska legationen i Budapest träffade jag en österrikare, en mager man med urholkade kinder som sökte fristad, som avvisades enär han ej var engelsman och sedan bröt samman i en hjärtattack i entrén. Han var tillsammans med oss under beskjutningen av staden. Han var inte bitter, trots de år han utstått i händerna på ryska hemliga polisen och senare på ÁVH. Han hyste inget särskilt agg mot de djävlar, som hade plågat honom; han var alltför sjuk och alltför åldrad genom plågorna för att orka hata. Han visade oss sin kropp. Ryssarna hade bara placerat bomull på hans arm och tänt på. Men de ungerska ÁVH-männen, som de överlämnat honom till, hade spänt fast hans könsorgan på ett bord och piskat dem.

ÁVH: kan man undra på att arbetare och arbeterskor inte bara sköt dem när de visade sig i Budapest, inte bara hängde dem tjugvis utan sedan spottade med förakt och avsky på liken när de hängde med huvudena neråt? Lynchning är en oförrätt, mobbens rättskipning likaså en fruktansvärd oförrätt, hur den än blivit provocerad. Men allteftersom varje politisk fånge, som frigavs från cellerna, lade sin berättelse till anklagelserna, kunde man då vänta sig att Budapest-borna skulle inskränka sin vrede enbart till protestresolutioner? Och om några av dem, i Budapest men inte på landsbygden, gick ett steg längre och letade rätt på kommunistiska partifunktionärer som de luftade sitt hat emot, som en del gjorde, vem har då ansvaret? Det behövdes inga emigranter som skolats i USA eller en kardinal Mindszenty, för att hetsa upp folket. Rákosi och Farkas och Gerö hade redan hetsat upp dem, och Rákosi, Farkas och Gerö är lika skyldiga till morderna på kommunistiska funktionärer i partihögkvarteret i Budapest, i händerna på en hämndlysten massa, som de är skyldiga till mordet på Rajk.

ÁVH. Det fanns Gestapo-liknande tortyrkammare med piskor, galgar och verktyg att krossa människors lemmar med. Det fanns minimala straffceller. Det fanns högar med brev från utlandet som hade stoppats för att censureras. Det fanns hela batterier med bandinspelningsapparater för att registrera telefonsamtal. Det fanns prostituerade som underhölls såsom polisspioner och provokatörer. Och de unga odjur, som bildade denna den folkdemokratiska statens fasta hand, betalades – enligt dokument som hittades på deras kroppar – med 3 000-4 000 forint i månaden som meniga, 9 000-12 000 som officerare, mellan tre och tolv gånger mer än genomsnittslönen. Därtill kom lyxvåningar medan tusentals människor i Budapest fick tränga ihop sig i slumkvarter och källare.

---

⁴⁹ József Révai (1898-1959) var från 1945 medlem i det ungerska kommunistpartiets politiska kommitté och hade hand om partiets ideologiska arbete. Han var kulturminister 1949-53.

Efter Stalins död i mars 1953 märktes vissa tecken till en förändring i Ungern. Den 5 juli 1953 övertog Imre Nagy statsministerposten och man gjorde vissa eftergifter åt folkets önsknings. Rákosi drog sig tillbaka till bakgrunden. Man gjorde en del rättelser av misstagen i den ekonomiska planeringen. Det lades större vikt vid framställningen av förbrukningsartiklar, mindre på den tunga industrin. Folk började andas lite lättare. Men detta skulle inte vara länge. Och det sätt varpå den nya kursen övergavs – förutom att det var en örfil åt opinionen i landet – visade ännu en gång att de allra viktigaste besluten, de beslut som betydde allra mest för ungerska folket fattades, inte i Budapest utan i Moskva. Malenkov avgick, Chrusjtjov kom i hans ställe.⁵⁰ Moskva fick peppar i näsan, och Budapest överfölls av en oemotståndlig nysattack. Den 18 april 1955 avsattes Nagy från statsministerposten – genom enhälligt omröstning i nationalförsamlingen – och utstöttes sedan från partiet som en oförfärdlig högeravfälling. Rákosi kom tillbaka med dunder och brak. Den politik som innebar att man tillfredsställde folkets behov fördömdes i en mångordig resolution från centralkommittén, som visade alla tecken på att den både hade utarbetats i Kreml och påtvingats en ohågad och olustig centralkommitté med stora knölpåken.

Olustig kunde den gott känna sig. Det rörde sig redan oroligt bland författarna, som hade tagit instruktionerna att de skulle skapa sig efter de ryska modellerna så bokstavigt, att de kopierade det berömda ”blidvädret”. Stalinisterna gav István Kovács i uppdrag att ordna författarleden mittåt, och det gjorde han i november 1955 med ett tal, som Zjdanov skulle ha varit stolt att räkna som sitt verk.⁵¹ De intellektuella blev rasande över hans haranger.

Sedan kom i februari 1956 det sovjetryska kommunistiska partiets tjugonde kongress och Chrusjtjovs berömda redogörelse vid den hemliga sessionen, som fördömde Stalins brott. Det dröjde inte länge förrän alla kände till innehållet i denna rapport. Men Rákosi stannade kvar precis som bronsstatyn av Stalin stannade kvar i kanten av Stadsparken. Kravet på Rákosis avlägsnande framfördes allt mer öppet. Men detta var inte något som kunde avgöras i Budapest. Och småningom insåg folk att avgörandet huruvida Rákosi skulle falla eller stanna fördröjdes genom en meningsskiljaktighet inom ryska kommunistpartiets politbyrå. Man funderade på vilka prominenta herrar som stod på vems sida, men det kunde inte bli annat än funderingar. Allt som folk säkert visste var, att Rákosi på sin 64-årsdag den 9 mars hade inhöstat ett mer än vanligt översvallande lyckönskingsbudskap från ryska kommunistpartiet.

Det var de intellektuella, i första hand de yngre, som ställde saken på sin spets. De höll sitt numera berömda nattmöte i Petöfigruppen, under ledning av ungdomsorganisationen med namn efter den stora revolutionsskald som kämpade i de ungerska befrielsekrigen 1849.⁵²

---

⁵⁰ Georgij Maksimilianovitj Malenkov (1902-1988) medlem i det sovjetiska kommunistpartiets politbyrå från 1941, utnämndes till premiärminister efter Stalins död i mars 1953 och höll denna post till 1955. 1957 uteslöts han ur partipresidiet och centralkommittén och sattes i ledningen för en kraftstation. 1964 uteslöts han ur partiet. Nikita Sergevitj Chrusjtjov (1894-1971), medlem i politbyrå från 1939, blev förste partisekreterare vid Stalins död. 1956 höll han sitt berömda ’hemliga’ tal där han fördömde Stalins brott. Han avlägsnades från ledningen 1964.

⁵¹ István Kovács (1911-), kommunistpartifunktionär innan 1944, var förste sekreterare i Budapests partikommitté från 1954 till oktober 1956 (Han bör inte förväxlas med generalmajor István Kovács, född 1917, som var chef för generalstabens under 1956 års revolution, arresterades under förhandlingarna den 3 november 1956 och dömdes till sex års fängelse 1958). Andrej Alexandrovitj Zjdanov (1896-1948), medlem av sovjetiska kommunistpartiets politbyrå från 1939, kulturansvarig 1946, med uppgift att upprätthålla strikt partikontroll över litteratur, konst och andra intellektuella aktiviteter. Offren för denna s k zjdanovstjina (zjdanovtiden) inkluderade poeten Anna Achmatova och satirikern Michail Zosjtjenko, som båda uteslöts ur sovjetiska författarförbundet.

⁵² Sándor Petöfi (1823-1849), som var den mest framstående figuren i den ungerska litteraturen, hjälpte 1847 till med att organisera det revolutionära ’De tios sällskap’ och kämpade som major mot de tsarryska styrkorna i Transylvanien; han dog i slaget vid Segesvár (juli 1849).

Mötet besöktes av cirka 6 000 människor, som stod i kö ut på gatorna, och ledde till en rad bestämda krav på demokratisering och andlig frihet. Flera möten hölls, och vid ett av dem höll Rajks änka ett gripande tal. Hennes makes återupprättelse hade tillkännagetts av Rákosi vid slutet av mars månad; han nämnde det i förbigående i ett tal som hölls i landsorten. Fru Rajk protesterade mot denna formella återupprättelse åt en man som varit en god kommunist och krävde, att han skulle få sin rättmätiga plats i partiets historia. (Ett av de gängse skämten på den tiden i Budapest var: ”Vad är skillnaden mellan en kristen och en marxist? Den kristne tror på ett liv efter detta, marxisten tror på återupprättelse efter detta”.)

Jäsningen bland de intellektuella hälsades först välkommen av *Szabad Nép* den 24 juni men angreps sedan i en ilsken artikel i *Pravda*, varpå *Szabad Nép* skyndade sig att publicera ett beslut av centralkommittén som antogs den 30 juni och fördömde ”demagogiskt upp-trädande”, ”partifientliga åsikter”, ”vacklande element”, ”artiklar med provocerande innehåll” samt ”försök att sprida förvirring”. Vid mitten av juli sammanträdde centralkommittén i Mikojans och Suslovs närvaro.⁵³ Jag kom till Budapest den 16 och fick då höra av mina bekanta: ”Du har kommit hit under en mycket ömtålig politisk situation. Man väntar sig stora förändringar. Var beredd på en stor sensation.” Två dar senare blev historien offentlig. Rákosi hade avgått och general Farkas hade, såsom huvudsakligen ansvarig för ”brotten mot den socialistiska lagenligheten”, degraderats till menigs rang samt utstötts ur partiet. De två män som tillbragt perioder i fängelse såsom ”titoister” och senare blivit återupprättade placerades i politiska byrån: Kádár och Marosán, en f. d. socialdemokrat.⁵⁴ Det var verkligen stora nyheter – så stora att *Neues Deutschland* i Berlin inte trodde på sin Budapestkorrespondents rapport utan ringde till *Szabad Nép* för att kontrollera den. Men att förändringen i huvudsak var en kompromiss framgick av tre fakta: den nye förste sekreteraren var Ernő Gerő, en stalinist; Imre Nagy, som folket och de hederliga partimedlemmarna ville ha tillbaka som statsminister, släpptes inte ens in i partiet igen, och Rákosi behöll en hel del makt. Det framgick några dagar senare, när Farkas degradering meddelades parallellt med uppgiften om en liknande degradering av en släkting (genom giftermål) till Nagy. Förfrågningar gav vid handen att denna eftergift åt stalinisterna hade gjorts på Rákosis order, utan politbyråns vetskap eller samtycke.

En sådan kompromiss kunde inte lösa de uppenbara motsättningarna mellan det ungerska folkets önsknings och den ordning som Moskva och de ungerska stalinisterna ansåg bra för sin del. Jag fick en brutalt realistisk sammanfattning av läget av en synnerligen klipsk, välunderrättad och intelligent ungersk kommunist, som för länge sedan hade avlägsnats från varje inflytelserik ställning eftersom han envisades med att tänka på egen hand och säga andra vad han tänkte. I det stora hela var partiledarna mycket illa omtyckta, sa han. Partiet självt var korrumpert och åtminstone hälften av dess 700 000 medlemmar var rätt och slätt strebrar. Kommunisterna, som uttalade avvikande åsikter, hade antingen placerats på poster där de inte kunde göra någon skada eller terroriserats till tystnad eller satts i fängelse – eller mördats. ”Jag säger inte dödade”, sa min bekant. ”Om en man avrättas för brott som han inte har begått, då är det mord, och var och en som är ansvarig måste straffas. Jag kallar Rákosi mördare likaväl som Farkas, och folket kommer inte att bli nöjda förrän man offentligen tar avstånd från honom och offentligen går till rätta med honom i partiet. Till dess det vidtar sådana åtgärder är partiet misstänkliggjort i folkets ögon, och de vill helt enkelt inte höra på oss.” Min bekant sade, att om det hölls verkligt fria val nästa dag, utan närvaro av utländska trupper med en försäkran om att varken Västern eller Sovjet skulle ockupera Ungern,

⁵³ Anastas Ivanovitj Mikojan (1895-1978) och Michail Suslov (1902-1982)

⁵⁴ György Marosán (1908-1992) hade blivit svarande i en skådeprocess under Rákosi. Återupprättad blev han medlem i det ungerska kommunistpartiets politiska kommitté sommaren 1956, sedan minister i den Kádár-regering som tillkännagavs den 4 november 1956. Han fick lämna alla poster 1962.

hurudant resultatet än blev, då kunde kommunistpartiet skatta sig lyckligt om det fick 17 procent av rösterna liksom 1945; för sin del räknade han med 10-12 procent.

”Vi måste ta ställning till ett moraliskt problem”, sa han. ”Hur långt har man rätt att gå, när man påtvingar ett land ett partivälde mot folkflertalets vilja? Även om detta parti ‘objektivt sett’ och utifrån vår älskade ‘historiska nödvändighet’ företräder landets och folkets ‘bästa intressen’? Även om det gäller intressena – jag skulle vilja säga stormaktsintressena – hos en socialistisk grannstat?”

”Nå, vilken lösning vill du föreslå?” frågade jag. ”Måste det bli eller bör det bli en återgång till kapitalismen?”

”Nej”, svarade han. ”Majoriteten av ungrare skulle inte heller vilja ha klockan ställd tillbaka på det sättet. Men man misstror varje ledare av första rang inom partiet. Med ett undantag: Imre Nagy. Han står nu utanför partiet, och det påstås att han inte återvänder dit utan vissa garantier.”

”Lösningen är att man ställer Nagy i spetsen för en ny folkfrontsregering, att man återvänder till 1954 års nya kurs och försöker samla folk omkring den. Jag menar en verklig folkfront, inte en samling bulvanpartier. En lång tid framåt får vårt parti sitta vid väggen. Både partiets och Ungerns framtid beror på Nagy och en folkfrontsregering.”

”Utan dem”, sa han med starkt eftertryck, ”står Ungern inför en katastrof.”

Detta samtal ägde rum söndagen den 5 augusti. När jag kom hem till London berättade jag om det för mina kolleger på *Daily Worker*. Man vidtog den åtgärd, som kunde ha förebyggt den katastrof min bekant hade varnat för. Men den vidtogs för sent, när kanonerna redan dundrade i Budapest. Partiet kom hela tiden på sladden efter händelserna. I varje skede misslyckades det med att i tid avläsa folkets stämningar.

De ofantliga folkmassor som deltog i Rajks andra jordfästning borde ha gett en tillräcklig varning. Men ledarna var blinda. De två sista yttringarna av deras förblindelse var Gerös radiotal på natten till den 23 oktober, då demonstrationerna redan hunnit börja, samt inkallandet av de sovjetryska trupperna genom en begäran som officiellt gjordes av Nagy fast det i verkligheten var Gerö och Hegedüs som stod för den.⁵⁵ De förblev stalinister in i det sista.

4. Hur revolutionen började

Jag var naturligtvis inte ögonvittne till revolutionens början i Budapest den 23 oktober. Jag har fogat samman den följande redogörelsen från personer som var där, både ungrare och en engelsk kommunist, Charles Coutts, redaktör för engelska upplagan av *World Youth*, som hade bott i Budapest i tre års tid.

Det började med en studentdemonstration, delvis för att visa studenternas sympati för polska folket, som under samma veckoslut beslutsamt genom Gomulka⁵⁶ och polska Förenade arbetarpartiets centralkommitté hade avvisat ett försök av en delegation sovjetryska ledare – utan tidigare motstycke – att ta till hårdhandskarna mot dem. Denna kraftfulla självständighetsyttring tilltalade ungrarna – och de studenttalare som talade till demonstrationståget från statyn av Josef Bern – en polsk general som hjälpte till att leda ungrarna år 1849 – påminde om skalden Petöfis ord:

⁵⁵ András Hegedüs (1922-1999) var premiärminister i Ungern åren 1955-56. 1968 fördömde han öppet den sovjetiska invasionen av Tjeckoslovakien och avskedades från sitt arbete som statistiker och utslöts ur partiet.

⁵⁶ Wladyslaw Gomulka (1905-1982), som hade verkat underjordiskt i Polen under andra världskriget, utslöts ur kommunistpartiet 1949. Efter att 1956 ha återfått partimedlemskapet blev han partiets förste sekreterare 1956-70

”Våra bataljoner har enat tvenne folk –
och vilka folk – polacker och magyarer!
Finns något öde som är starkare
än båda dessas när de enas?”

Studenterna hade börjat marschera och hålla möten på olika ställen under eftermiddagen. Deras demonstration blev först förbjuden av inrikesministeriet, men förbudet hävdes, sedan partiets centralkommitté hade ingripit. Nagy själv talade till en stor skara studenter utanför parlamentsbyggnaden, men han yttrade sig mycket försiktigt, såsom han uppenbarligen måste göra.

Klockan halv åtta samma kväll stod jag i telefonkontakt med *Szabad Nép* för att ge dem en översikt av engelska presskommentarer till händelserna i Polen och – också en ödets ironi – ett kort stycke om anhållandet av tolv engelska sjömän på flygplanskryssaren *Ocean* på grund av lagstridiga möten. Jag dikterade också en artikel för tidskriften *Szovjet Kultura* om Bolsjoi-baletten i London. När jag var klar, sade tolken Dobsza – han brukade stenograf era ner mina artiklar och översatte dem på samma gång till ungerska, cirka 120 ord i minuten – ”Ring inte av, kamrat Bebrits vill tala med er.” Anna Bebrits, den lugna och effektiva andreredaktören på utlandet, lät ovanligt upprörd.

”Det pågår stora studentdemonstrationer”, sade hon. ”Vill *Daily Worker* ha något ifrån oss?”

”Jag räknar med att vi får något från Coutts”, sade jag. ”Men jag ska höra efter och meddela er. Är det något bråk?”

”Nej”, sa hon. ”Några nationalistiska paroller, men stämningen är hygglig.”

Det var det sista samtal jag över huvud hade med *Szabad Nép*. Två och en halv timme senare hade telefonförbindelserna mellan Budapest och yttervärlden avskurits. Vad hade hänt dessemellan?

Det var två saker som hade hänt.

Det första var att Gerö hade talat i radio, ett anförande som, sade man mig, hade ”gjutit olja på lågorna”. Han hade kallat demonstranterna (som nu hade fått anslutning från fabriksarbetarna, sedan studenterna skickat delegationer till dem) för kontrarevolutionärer, ”fientliga element” som försökte att störa ”den rådande politiska ordningen i Ungern”. Han hade m.a.o. klagjort även för de trögtänktaste bland lyssnarna att ingenting skulle förändras. Inte ens Márton Horváths – chefredaktören för *Szabad Nép* – och Bereis – den ledande ämbetsmannen inom den ekonomiska planeringen – avgång ur partiets centralkommitté kunde förhindra den katastrofala verkan av detta tal.⁵⁷

Det andra var att de skaror, som samlats utanför radiostationen för att begära att studenternas krav skulle sändas ut i radion, hade blivit beskjutna av ÁVH-män. Detta var utan tvivel den gnista som gjorde de fredliga demonstrationerna till en revolution (”Demonstranternas lugna och sansade uppträdande gjorde ett starkt intryck”, hade Coutts sagt i sin telefonrapport till *Daily Worker*).

Vad var det då som studenterna hade krävt före skottlossningen vid radiostationen? Först och främst att Hegedüs skulle ersättas som statsminister av Imre Nagy. Att en ny partiledning skulle väljas av en kongress från hela landet. Vänskap med Sovjetunionen men på

---

⁵⁷ Márton Horváth var chefsredaktör för *Szabad Nép* tills 1949, när han blev ordförande för ungerska kommunistpartiets agitations- och propagandaavdelning. Han återutnämndes till redaktörskapet i juni 1954. Andor Berei var representant för Kommunistiska internationalen i Belgien innan andra världskriget. 1948 blev han Ungerns vice utrikesminister. 1954 utnämndes han till ordförande i statens planeringsverk.

jämställdhetens grundval. Sovjettrupperna skulle dras tillbaka från Ungern. Fria val och pressfrihet. Akademisk frihet. Att Ungern själv utnyttjade Ungerns urantillgångar.

Sedan ÁVH-männen beskjutit massorna bröt de uppdämda känslorna igenom. Nyheterna om beskjutningen spred sig kring staden som en löpeld, och inom kort var folket beväpnat och upptaget av gatustrider med ÁVH. Deras krav utkristalliserades nu i två punkter: avskaffandet av ÁVH och tillbakadragandet av de sovjetryska trupperna.

Varifrån kom de vapen som så snabbt fann vägen till arbetarna och studenterna i Budapest? Enligt Kádár (i *Daily Worker* den 20 november) hölls ”vapen dolda” på Szabadsághegy (Frihetsberget) och ungdomarna hade blivit tillsagda mitt på dagen före demonstrationen att gå till ”en viss plats”, där de kunde få tag på dem. Denna version av historien om folkets beväpning kringgår hela frågan om den ungerska folkarméns inställning. Trupperna i Budapest, liksom längre fram ute i landet, hade två olika inställningar. Det fanns de som var neutrala och de som stod redo att förena sig med folket och slåss på dess sida. De neutrala (som troligen var i minoritet) var beredda att överlämna sina vapen till arbetarna och studenterna, så att de skulle kunna kämpa mot ÁVH-männen med dem. De andra tog med sig sina vapen när de anslöt sig till revolutionen. Vidare tog många arbetare jaktgevär från den ungerska hemvärnsorganisationens vapenfabriker. ”Mysteriet” hur folket fick vapen är inte alls något mysterium. Ingen har ännu lyckats få fram ett enda vapen som hade tillverkats i länderna västerut.

Sedan de ungerska stalinisterna hade gjort två katastrofala misstag, begick de nu ett tredje – eller de blev snarare, om rätt skall vara rätt, påtvingade det av Sovjet. Det var beslutet att återropa en obefintlig paragraf i Warszawa-fördraget för att kalla in sovjetryska trupper. Denna första sovjetryska inblandning gav folkrörelsen precis den impuls den behövde för att bli enig, häftig och omfattas av hela folket. Av allt att döma verkar det sannolikt, att ryska trupper var i verksamhet redan tre eller fyra timmar före den hänvändelse som gjordes i Imre Nagys namn, hans första regeringshandling såsom statsminister. Detta kan diskuteras, men vad som inte kan diskuteras är att begäran i verkligheten gjordes av Gerö och Hegedüs; bevisen härför påträffades senare och publicerades. Nagy blev premiärminister precis ett dygn för sent, och de, som smutskastar honom för att han gjorde eftergifter åt högern under de tio dagar han tjänstgjorde, bör tänka på det fruktansvärda virrvarr som stalinisterna överlämnade åt honom när de i desperation officiellt lämnade skådeplatsen.

Medan Nagy var i sitt ämbete borde det fortfarande ha varit möjligt att undvika den slutliga tragedin, om man omedelbart hade tillmötesgått folkets två krav – om de ryska trupperna hade dragits tillbaka utan dröjsmål, och om säkerhetspolisen hade upplösts. Men Nagy hade inte fria händer under de första dagarna av sin tid som statsminister. Man visste i Budapest att hans första radiotal hölls – bildligt om också inte bokstavligt – med ett maskingevär i ryggen. Det fanns krafter, som fortfarande hoppades kunna ge folket på huden och föra Rákosi-Gerö-gruppen tillbaka till makten, och det var dessa krafter som iscensatte provokationen framför parlamentsbyggnaden torsdagen den 25 oktober.

Enligt Charles Coutts, som jag träffade en vecka senare och som fortfarande mycket klart kom ihåg detaljerna i hela tumultet, hade en stor och alldeles obeväpnad demonstration startat från Rákosigatan, bärande nationalflaggan och svarta fanor till de dödas ära. På vägen till Parlamentstorget mötte de en rysk tank. Tanken stannade, en soldat stack ut huvudet och folket i täten på demonstrationen började förklara, att de var obeväpnade och höll på med en fredlig demonstration. Soldaten sade åt dem att hoppa upp på tanken, några av dem gjorde det, och tanken gav sig i väg med demonstrationen – ”och jag har ett foto på den saken”, sade Coutts.

När de kom in på Parlamentstorget mötte de en annan rysk tank som skickats ut för att beskjuta dem; också denna tank vände och anslöt sig till demonstrationen. På torget stod ytterligare tre ryska tanks och två pansarbilar. Massan gick direkt fram till dem och började tala till soldaterna. Den ryss som förde befälet sade: ”Jag har hustru och barn hemma i Sovjetunionen som väntar på mig. Jag vill inte alls vara kvar i Ungern”, då det plötsligt kom tre salvor av gevärseld från hustaket. En del av folket sprang åt sidan på torget för att skydda sig. Andra tillsades av ryssarna att ta betäckning bakom tanksen. Omkring trettio människor blev liggande på torget, antingen döda eller sårade, inbegripet en rysk officer. Tanksen och bilarna öppnade eld mot hustaken.

”Jag har ännu inte fått klart för mig vem det var som började skottlossningen”, tillade Coutts. ”Det är mer än troligt att det var hemliga polisen.” Mer än sannolikt. Och provokationen fyllde sitt syfte: att hindra fraternisering och ge upphov till historier om att sovjettrupperna hade öppnat eld mot obehäpnade demonstranter. Om tillbakadragandet av de ryska trupperna hade börjat den 24 oktober i stället för en vecka senare, ännu bättre om den ryska armén aldrig hade lagt sig i striden, och om ÁVH hade avväpnats och upplösts den 24 oktober, så kunde mycket ha hindrats i fråga om bitterhet och lidande.

Min andra rapport från Budapest, som ringdes in den 2 november, handlade om orsakerna till revolutionen och hur den utbröt i Budapest. Rapporten bestod uteslutande av en intervju med Charles Coutts. Bortsett från en kort ingress av mig själv, hade alltihop skrivits ner så som Coutts berättade det, medan vi satt tillsammans vid frukosten denna fredagsmorgon på Duna Hotel. Jag begränsade denna rapport

till det som Coutts hade berättat för mig, av två mycket goda skäl. Dels var samtalen strängt ransonerade, och min historia måste göras någotsånär kortfattad – inte mer än vad en maskinskriverska kunde skriva ner på 20 minuter. För det andra, vilket var viktigare, gav det en självständig bedömning av orsakerna till upproret, av en man vars omdöme tidningen måste respektera, även om den inte längre respekterade mitt omdöme. Han hade i alla fall varit i Budapest under tre år – tillräckligt länge för att ta reda på en hel del.

När rapporten togs emot, gjordes det ett halvhjärtat försök att avfärda Coutts som ”politiskt naiv”. George Matthews, biträdande generalsekreterare i kommunistiska partiet – som tjänstgjorde på *Daily Worker* i stället för chefredaktören Campbell, vilken just då befann sig i Moskva – censurerade rapporten, så att bara småbitar återstod. Jag har intrycket av att man på redaktionen reagerade en smula mot detta. När allt kom omkring, kunde Fryer ha druckit sig full, eller fått ett nervöst sammanbrott eller för tillfället tappat sin politiska orientering och jämvikt. Men här hade man gamla Charlie Coutts, som alla kände till såsom pålitlig och sansad, och han stödde mig.

Som ett resultat av denna påtryckning togs en del av det som strukits, efter vad det förefaller, tillbaka i tillräckligt god tid för första upplagan. Andra partier togs in mellan första och andra upplagen, men många viktiga saker – väsentliga, enligt min uppfattning, om läsarna skulle få någon riktig förståelse för det ungerska virrvarret – utelämnades fortfarande alldeles. *Daily Worker* har gjort det häpnadsväckande påståendet att denna rapport bara blev utsatt för ”normal redigering och omarbetning”. Med tanke på att sammanlagt 455 av Coutts ord helt och hållet utelämnades (jag räknar inte med min egen inledning) medan andra ändrades finurligt (”uppror” i stället för revolution, ”mr Coutts påstod” eller ”mr Coutts trodde” i stället för ”mr Coutts sade”) förefaller mig redigeringen av en så viktig intervju fullkomligt abnorm. Hela verkan av strykningarna var att det hela tunnades ut och verkligt väsentliga fakta doldes för läsaren.

Coutts citerade exempelvis en medlem av ungerska kommunistpartiet som sade till honom under striderna: ”Stämningen här är som den var första maj 1947, då vi dansade på gatorna.”

Detta utelämnades. Likaså ett stycke om ”de intellektuellas uppror”. Likaså ett yttrande om att ”kommunistiska partiet har upphört att vara ett kommunistparti – det har blivit ett statsorgan och inget annat”, något som understöddes av vad ärliga kommunister hade sagt till honom: ”Vi har inte något kommunistiskt parti. Det går inte att ändra nånting.”

Särskilt betydelsefull var strykningen av Coutts uttalande om att säkerhetspolisen avsiktligt hade skapats av en dominerande klick inom partiet, av dem som hade kommit tillbaka från Sovjet: Rákosi, Farkas och Gerö, och att denna dominerande klick, ”som var oförmögen till självständigt tänkande, litade på det ryska kommunistpartiets tänkande, det må vara rätt eller felaktigt. De kände, att om det ryska partiet gjorde en omsvängning måste de också göra en omsvängning.”

Daily Worker uteslöt också Coutts välöverlagda mening att det inte fanns något skäl att tillkalla ryska trupper den 24 oktober, annat än Gerös och de andra ledarnas ängslan att rädda skinnet och sina positioner. ”De blev inte eftersända för att återställa ordningen eller försvara socialismen”, berättade han för mig. Hans beskrivning av hur 40 ÁVH-män, som infångades i partihögkvarteret i Budapest, tillfångatogs och hängdes, och hur tretton- och fjortonåringar stred med kulsprutor och kulsprutepistoler uteslöts också. Coutts berättade för mig, att frihetskämpar hade sagt till honom: ”Det är bättre att dö än att leva så som de tvingat oss att leva.” *Daily Worker* ansåg, att också detta helst borde undanhållas dess läsare. Slutligen ströks också Coutts uttalande om framträdandet, för första gången på åtta år, av ”ett verkligt kommunistparti i Ungern, inte ett parti som leds av yrkespolitiker och byråkrater utan under ledning av de kommunister som förblivit trogna mot principerna och har lidit för dem”, som ett offer för ”normal redigering”.

Läsarna kan själva bedöma i vad mån detta verkligen var ”normal redigering och bearbetning”, och i vad mån det var resultatet av noga överlagda beslut från partiledare som var rädda för att hela den beklämmande, chockerande och för dem själva farliga sanningen skulle bli känd.

5. Győr

Mina kamrater från tyska Röda korset bestämde, att behovet av läkarhjälp i Magyaróvár var så trängande, att de samma kväll skulle återvända till österrikiska gränsen för att sprida nyheten. Av ren tur hittade jag en ungrare som ville köra mig till Győr 32 kilometer längre bort, vilket skulle ta värsta stinget ur resan till Budapest. Hans bil var en gammal skranglig Ford, som var hopsurrad med ståltrådsstumpar. Men det var åtminstone en bil, och innan vi lämnade Magyaróvár stärkte vi oss före resan med var sin hutt av något slags vildsint sprit som var hemmabränd i hans olagliga apparat. Efter dagen i Magyaróvár hade jag starkt behov av en drink; Nagyregeringen hade klokt nog förbjudit försäljningen av alla slags rusdrycker, även öl. Vägen till Győr var mycket mörk och mycket guppig, men några strider varken sågs eller hördes av. Varenda förband i den ungerska armén i Győr-Sopron-området hade gått över till revolutionen, och ryska armén satt vackert utan att göra något. Jag fick sedan veta hur man fått sovjettrupperna att hålla sig neutrala.

Jag kom fram till Győr omkring halv tio på kvällen, tog in på hotellet Vörös Csillag (Röda stjärnan) och knuffade mig fram bland folkhoparna som fortfarande stod och höll diskussioner på torget framför rådhuset, sätet för nationalkommittén i Győr. Ordet ”national” skulle inte betyda att denna kommitté gjorde anspråk på någon myndighet utanför det egna området; sådana kommittéer kallade sig utan åtskillnad för ”nationella” eller ”revolutionära”. Dessa kommittéer, som bildade ett nätverk över hela Ungern, var anmärkningsvärt likartade i sin spontana uppkomst, i sin ansvarskänsla, sin effektiva organisation av livsmedelsförråd och medborgerlig ordning, i den disciplin de utövade över de vildare elementen bland ungdomen

och den klokhet varmed många av dem skötte problemet med de ryska trupperna samt, inte minst, i sin slående likhet med sovjeterna eller de arbetare-, bonde- och soldatråd som dök upp i Ryssland under 1905 års revolution liksom ånyo i februari 1917. De var på samma gång revolutionsorgan – sammanträden mellan delegater från fabriker och universitet, gruvor och arméförband – och organ för folkligt självstyre som det beväpnade folket litade på. Såsom sådana åtnjöt de en oerhörd auktoritet, och man överdriver inte om man säger, att den verkliga makten i landet fram till det ryska angreppet den 4 november låg i deras händer.

Naturligtvis var det, som i varje verklig revolution ”underifrån”, ”för mycket” prat och resonerande, gräl, spring hit och dit, upphetsning och jäsning. Det är en sida av bilden. Andra sidan av bilden är att vanliga män, kvinnor och ungdomar steg fram till ledande ställningar, folk som ÁVH:s herravälde hållit nere. Revolutionen knuffade fram dem, väckte deras stolthet och slumrande organisationsgeni, fick dem i gång med att bygga upp demokratin ur byråkratins ruiner. ”Man kan se hur folk utvecklas från dag till dag”, sa man till mig.

På Rådhuset i Győr kunde man studera båda sidorna av bilden. På ena hållet kom det delegationer, på andra hållet gick de. Det rådde oväsen och brådska och ideliga tal hölls ute på altanen under större delen av följande dag. Vid första påseende såg man kanske bara flaggor, armbindlar, gevär som var slängda över axeln, massor med folk som knuffades i ena rummet efter det andra; man hörde bara oväsen och diskussioner och telefonklockor som ringde. Men varje rum hade sin vilopunkt: en eller två lugna, tålmodiga gestalter som arbetade med att omvandla kaos till något som liknade ordning, ordna ihop saker och ting, lugna ner de häftiga lynnesutbrotten från män som innerligt väl behövde sova, organisera och ge råd, bygga en apparat som framför allt förebyggde svält och demoralisering. Detta var ledarna – en del av dem kommunister som äntligen hade upplevt den revolution de drömt om, en del socialdemokrater, många ointresserade av politiska gränslinjer, eftersom hela Ungern nu var enat kring två enkla krav som till och med barnen på sex år ropade ut. Här var det en revolution som inte kunde studeras i Marx’, Engels’ och Lenins skrifter – hur värdefulla de än månne vara – utan som hände här, i det levande livet inför världens ögon. När de hämtade mig för att hälsa på ordföranden och vice ordföranden i denna kommitté som ännu inte var 48 timmar gammal fick jag se ett porträtt av Lenin på väggen, och jag kunde nästan föreställa mig att hans klipska ögon glimmade gillande.

Ordförande, György Szabo, en metallarbetare, var en reslig man i blank blå kostym med det ofrånkomliga röd-vit-gröna bandet i knapphållet. Men den verkliga personligheten i kommittén var vice ordföranden Attila Szigethy, en parlamentsledamot från nationella bondepartiet (ett parti som länge varit ”sleeping partner” åt kommunisterna: några dar senare döpte det om sig till Petöfi-partiet). Szigethy liknade i världens ögon mest av allt en engelsk akademiker med sin framåtlutade hållning, sitt rufsiga hår, sin Sherlock Holmes-pipa, sin svällande portfölj instoppad under armén och sin snabba, frågande och kritiska blick. Hans och Szabos mesta bemödanden denna lördag och söndag ägnades åt att lugna ner hetspörrarna bland ungdomen. Från alla håll hade delegater från provinsen kommit för att be om lastbilar till en storstilad ”marsch mot Budapest”, där strider fortfarande sades pågå mellan ungrare och ryssar. Detta skulle uppenbart ha varit en dårskap. Nationalkommittén stod i kontakt med Nagy-regeringen genom järnvägstelefon och hade fått veta, att ryssarnas tillbakadragande från huvudstaden bara var en fråga om ett par dagar. Om ungdomar skulle samlas mot Budapest med gevär och kulsprutepistoler, skulle det bara försvåra Nagys vanskliga förhandlingar. Jag såg på när Szabo och Szigethy diskuterade med varje ny delegation, övertygade dem om att deras muntra övermod bara kunde äventyra revolutionens framgång och att de lastbilar som fanns att tillgå måste användas för att transportera livsmedel till folket i Budapest.

Ingen som befann sig där kunde påstå, att denna nationalkommitténs hållning var allmänt gillad i Győr. Katolikerna bedrev en livlig agitation utanför stadshuset på söndags-

eftermiddagen. De räknade omkring 3 000 människor (Györs befolkning är 66 000) för att höra en präst säga: ”Jag talar till er inte som präst utan som ungrare”, och kräva att ”kompromissarna” skulle bort ur nationalkommittén. Det var i Györ som jag träffade min första kontrarevolutionär, en ung man bakom portierdisken på Hotell Vörös Csillag, som strök ut namnet Vörös Csillag på min räkning och skrev ”Royal” med stora, kraftiga bokstäver – som ideligen deklamerade i ljudande tonfall: ”Detta är det stoltaste ögonblicket i vår historia”, och som sade om Szigethy och Szabo: ”De försöker lugna ner oss i stället för att mobilisera oss.” Men flertalet av invånarna i Györ föreföll stå samlade bakom den kommitté de hade valt vid sina fabriker. Våldiga massor hade exempelvis besvarat dess vädjan om hjälp med att lasta livsmedel till Budapest, och jag fick mycket starka intryck av denna organisations effektivitet när jag besökte den centraldepå där förråden samlades och lastades.

Klockan elva på lördagskvällen hade över dussinet journalister av olika nationalitet kommit till Györ, och Szigethy gick med på att hålla en presskonferens. Han stack inte under stol med det stöd som hans kommitté gav Nagy-regeringen, ”men det finns saker som Nagy-regeringen inte har sagt ännu”. Kommittén var baserad på en folkfront. De ville ha fullständigt oberoende och att sovjettrupperna skulle dragas tillbaka. Visserligen var Nagy kommunist, ”men han är en anständig och hederlig karl”. Nästa steg var att övertala folket att börja arbeta igen.

”Äsch, det där är bara kommunistiska lögner”, muttrade en arg amerikansk korrespondent bakom mig. ”Den där killen är bara en bulvan.” Amerikanska pressen ville tydligen ha något i stil med en permanent revolution.

Szigethy berättade för oss, hur ÁVH hade besegrats i Györ. Den vanliga polisen och soldaterna gick över på arbetarnas sida, och man gjorde en samlad attack mot fängelset, varifrån de politiska fångarna – en del av dem hade torterats av och till i årtal, i försök att få ur dem bekännelser om spionage – befriades. Detsamma skedde med några småtjuvar. Tre upprorsmän och tre ÁVH-män hade dödats, en ÁVH-man begick självmord och tre andra togs till fånga. ”De blir ställda inför rätta för sina brott”, sade Szigethy.

Det var i Györ som jag också för första gången träffade en grupp kommunister igen och kunde ha ett långt samtal med dem. De var medlemmar av ett teater- och marionettsällskap, och när de hörde att jag var i stan sökte de upp mig, tog mig med till sin klubb och bjöd mig på mat. Det var förstklassiga kamrater, som talade öppet och ärligt om det som hade hänt de senaste dagarna och de gångna elva åren. En av dem som hade lämnat partiet 1948, när det började gå illa, njöt av den nya diskussionsfriheten. Det var av dem jag fick veta hur man hade fått sovjettrupperna i Györ att hålla sig neutrala. Under onsdagen hade ryska tanks och pansarbilar avpatrullerat stan. Ungdomarna hade skrikit och kastat äpplen på dem, och en soldat hade höjt geväret som för att skjuta, men hans kamrat hade slagit ner armén. Sedan försvann ryssarna till sitt läger några kilometer därifrån. På fredagen hörde man talas om provianteringsexpeditioner till gårdarna i trakten, och nationalkommittén beslöt då att skicka en delegation till den ryska befälhavaren med följande förslag: om ryssarna lovade att hålla sig borta från staden och inte skjuta på folket, skulle nationalkommittén förse dem med mat. Detta löfte hade man hållit, sade min kommunistiske bekant, som varit med i delegationen.

Kommunistpartiets distriktsorganisation hade brutit samman, men samma söndag översatte banktjänstemannen – när jag växlade mina pundsedlar i forint mitt emot hotellet – tillmötesgående en proklamation av den helt nya distriktskommittén, ”Nagy-män allesammans”, som stod tryckt på framskjuten plats i tidningen den morgonen. Parollen bredvid ”huvudet” på tidningen löd inte längre ”proletärer i alla länder ...” utan ”För ett oberoende och demokratiskt Ungern!” Uttalandet från partiets lokalavdelning tillkännagav sitt fulla stöd åt de två huvudkraven: avskaffandet av ÁVH och tillbakadragandet av de ryska trupperna.

Banktjänstemannen tittade förvånad upp, när jag skrev mitt namn under den blankett han räckte mig. ”Det namnet har jag sett många gånger förut i *Szabad Nép*”, sade han. Han gjorde en kort paus.

”Vad tror ni som engelsk kommunist om vår revolution?” Jag berättade om mina första intryck. ”Och kommer ni att skriva sanningen?” frågade han. ”Ja, det ska jag”, sade jag.

6. *Bábolna*

Den dagen hade jag turen att få en förträfflig tolk i Károly, en ungrare som talade utmärkt engelska. Hans hustru och barn var i Budapest och liksom jag var han mer än ivrig att komma dit. När revolutionen utbröt, hade han varit tillsammans med en tysk besökare på hjortjakt i Bakony-bergen söder om Győr. Tysken ville komma ut ur landet snarast möjligt och Károly följde med honom till gränsen. De körde genom gruvstaden Várpalota, där bilen hejdades av en grupp gruvarbetare som bad att två av dem, båda svårt sårade, skulle få följa med till närmaste sjukhus. En av de sårade arbetarna sade, när de lade honom i bilen: ”Fortsätt striden, kamrater. Ge inte upp förrän vi segrar!” Gruvarbetarna berättade för Károly att de stod fast bakom revolutionen och att deras arbetskamrater i den berömda gruvstaden Tatabánya hade rest sig ”till sista man”.

Károly hade en plan hur han skulle komma till Budapest och han ville ta mig med sig. En halvtimmes bussfärd, om bussen gick, förde till den stora statskollektivgården Bábolna, där han hade bekanta som ägde en jeep och som kanske (han betonade kanske) var villig att låta honom låna den för att fortsätta färden till målet. Det visade sig, att det fanns en buss som lämnade Győr klockan sex på kvällen. Två dagar senare stod bussarna på gatan med skyltar som det stod ”Strejk” på. Busschaufförerna hade beslutat sig för att visa sig solidariska med järnvägsmännen och revolutionen. Men på söndagen hade vi tur. Vi kom överens att träffas vid avgångshållplatsen fem i sex.

Mina vänner bland skådespelarna försökte enträget avråda mig från att fara. Det var på sidan om huvudvägen, där man hade chanser att kunna ”lifta” med någon bil, bortom Bábolna gick vägen genom gruvdistrikt där häftiga strider pågick, och det skulle bli farligt. Men jag fick lov att gripa varje chans att komma fram, och den här verkade lika bra som någon annan. Det blev så, att vi inte hade några möjligheter att fara vidare från Bábolna, varför vi återvände till Győr på tisdagen. Men jag var glad över att jag kom till Bábolna; det som hände där var hela revolutionen i förminskad skala, och jag var den ende utlänning och journalist som såg det. Mina bekanta tog mig med till en restaurang nära stationen; de bjöd mig på te och kakor och skrattade, när jag artigt förnekade att teet var svagare än jag var van vid. ”Kom säkert till oss om ni återkommer till Győr”, sade Zsuzsa, direktisen för marionetterna. Det lovade jag, och så tog vi farväl.

Bussen körde utan lyse över något som kändes som en byväg. Under tiden berättade Károly för mig om Bábolna. Det var Ungerns utställningsgård framför andra, med 15 000 hektar viltreservat och åkerjord. Men förnämsta inslaget var det berömda stuteriet, där man under 200 år hade korsat arabiska och ungerska hästar för att få fram den praktfulla Bábolna-rasen. Hela stuteriet sysselsatte över tusentalet arbetare: veterinärer, stallkarlar, jägare och skogsarbetare, lantarbetare osv.

Vi gick av bussen vid gårdens huvudingång; där stod av en händelse en bekant till Károly, och genast bjöd han oss att övernatta hemma hos sig. Hans far var fårherde och det skulle nog intressera mig att höra hans historia. Vi gav oss alltså i väg utmed en lång alle, klev över en åker och tvärs över ett järnvägsspår till en liten by, där vår ankomst genast kom de vildaste hundarna i hela Ungern att ge skall.

Gubben låg på sängen i sin fårskinnsjacka när vi gick in, medan hustrun, en typisk bondkvinna i mörkblå kylsiga kläder och ett flottigt förkläde satt med rosiga kinder framför härden och lade ved i brasan. Ingen av dem ville tro att jag kom från London, men de välkomnade mig med en gästfrihet som nästan var besvärande.

”Gubben har tittat i flaskan lite”, mumlade Károly. ”Men klanka inte på honom. Kanske har han haft något att fira.” Och det hade han. Han hälsade mig med en kraftig handskakning. Han verkade vara något år över de sjuttio, hans garvade händer och väderbitna ansikte och den svaga fårlukten, som omgav honom, vittnade om det hårda arbete han haft med att skaffa familjen det välstånd som ungefär motsvarade en yrkeskunnig engelsk arbetares nivå. Utan att höra på våra protester gick han ut och dödade några ankor för att ge oss ett jättelikt skrovsmål – som först flådde halsen på en med en soppa som var blygrön med paprika – inte den blaskiga sorten man köper i London utan något mycket mera fränt.

”De” hade kallat den gamle herden för ”kulak”. Inte ens ett ungerskt ord, väl att märka, utan ett ryskt ord som betyder ”näve”, lätt att använda om en som hade några dussin får och visste hur man fick det att löna sig. ”De” hade tvingat honom att gå med i en jordbrukskooperation, liksom ”de” hade tvingat andra bönder i byn. Varje bonde gladde sig i kväll över upplösningen av denna kooperation, som ingen ville ha. De hade tagit tillbaka sina egna jordbitar och egna djur. Det var en andra jorddelning. ”Att försöka säga mig att jag inte vet hur saker ska skötas”, muttrade gubben. ”Säja mej att jag skulle använda ryska erfarenheter och den där djävla Lysenkos senaste upptäckter.” Han harklade sig och spottade ymnigt i spiseln. Hur många misstag hade man staplat på denne allt annat än ångerköpte ”kulaks” axlar, tänkte jag.

Men han hade en anledning till att fira. Det var så, att den som varit chef för statsjordbruket Bábolna de senaste fem åren inte var någon lantbrukare utan en f. d. järnbruksarbetare, som partiet utnämnt, och som inte visste något om hästuppfödning eller jordbruk utan bara skickades ner för att leda det hela från den bekväma fåtöljen vid ett skrivbord. För fyra år sedan, innan herden blev ”avkulakerad”, lät han en dag sina får ströva in på ett fält som hörde till statsjordbruket, ett åkerfält där rågbroddarna började skjuta upp. Enligt herden gör det inte någon skada på rågen om den betas av de allra första veckorna, då det tvärtom gör sådden kraftigare. Hur som helst, ”direktören” kom farande och svor åt herden, kommenderade honom ”så som man inte talar till en hund ens”, att fortare än kvickt få sina får i väg från statens marker. Gubbens kunskaper om ungerska okvädingsord var fullt vuxna situationen, och så sade han ”direktören” i några korta meningar precis vad hans morsa gick för. Varpå direktören slog till gubben i ansiktet, fällde honom till marken och sedan bultade på honom ursinnigt med hans herdestav. Detta var fyra år tillbaka.

Så kom revolutionen för tre dagar sen, och herdens två kraftiga söner begav sig till ”direktörens” kontor. Han räknade snart ut vad de hade på hjärtat, ty han grep efter sin revolver i skrivbordslådan. Men de övermannade och avväpnade honom innan han hann begagna den, och sedan gav de honom stryk. Han hade gett sig i väg från Bábolna och hade inte återvänt sedan.

Nästa morgon skulle det nyvalda arbetarrådet sammanträda för att i sin tur välja styrelse och ny direktör. En utländsk journalist var välkommen. Och så begav vi oss morgonen därpå, efter ett långvarigt farväl till de båda gamla, som med tårar i ögonen talade om sina släktingar i Kanada, till gårdskontoret. Vi hann först med att se på hästarna, att se tavlan på gården med namnet på arabhingsten Obayan, stamfader till Bábolna-rasen, och beundra de små hästhuvudena – liknade vita schackpjäser – som krönte stolparna längs stängslet.

Man bad oss sedan att se på entrén till partikommitténs kontor, öppnandet av kassaskåpet och upptäckten av hundratals dossierer, en för varje arbetare vid gården, vari hela hans karriär fanns noterad, hans politiska pålitlighet eller motsatsen, varje gnutta information som funnits

om honom. Vilken tarvlig liten angivare som helst, som hade något otalt med en arbetskamrat, kunde lita på att hans historia högtidligt fanns nedskrivnen – sann eller osann – på ett av dessa dokument. I några fall hade man följt en karls öden tjugo år tillbaka eller ännu längre. överallt i Ungern, under dessa avslöjandets dagar, fick folk tag på och brände dessa dossierer, vilkas innehåll var okänt för vederbörande själva och som följde med arbetarna till varje nytt jobb och lätt kunde hindra befordran eller leda till häktning, hemlig rättegång, tortyr, fängelse eller döden.

Arbetarrådets sammanträde omfattade bortåt 80 delegater, som företrädde alla avdelningarna vid gården. Några satt kring ett långt brädbord som var dekorerat med små trikolorer, andra på rader av träbänkar mitt emot ordföranden och en kvinnlig sekreterare, som noggrant noterade förhandlingarna.

I början hölls det allmänna tal om revolutionen, dess syften, uppgifter och utsikter, och om Bábolnas plats i ett nytt, verkligt socialistiskt och demokratiskt Ungern. Jag fick en ganska fullständig översättning och skrev ner några markanta uttryck: ”Vi skall lyda ett parlament som valts på demokratisk väg.” ”Vår plikt nu är att vara säkra på att vi väljer det bästa folket.” ”Detta är vårt eget land nu.” ”Vi måste beslutsamt motsätta oss all personlig hämnd. Vi vill inte att ungrare ska döda andra ungrare.” ”Rákosi lurade och bedrog folket.” En äldre man reste sig upp och sa:

”Jag är en vanlig arbetare. Jag är övertygad om att det system vi har haft hittills bara arbetade för utländska intressen. Många av dem som gick in i kommunistiska partiet gjorde det av dåliga skäl. Jag begär, att de vi väljer i dag är pålitligt och hederligt folk. Vi vill inte ha vindflöjlar.”

Han blev hjärtligt applåderad. En annan delegat vände sig direkt till ”den engelska journalisten”: ”Berätta för engelska folket och era vänner i England om detta lilla lands hjältemod.” Flera av dem som talade klargjorde att de var kommunister, och man lyssnade allvarligt till dem. Men det var en som krävde förbud mot eller frivillig upplösning av kommunistpartiet såsom varande en totalt misskrediterad organisation. Nästa talare, en allvarlig tjugofemåring i glasögon, sa:

”Jag är emot att vi skall kräva kommunistiska partiets upplösning, ty i ett demokratiskt land bör det finnas frihet för alla partier. Men det måste vara ett kommunistiskt parti som arbetar på ett alldeles nytt sätt.”

Detta uttryckte tydligen den allmänna inställningen på mötet.

Delegaterna övergick snart, under ett surr av spänning, att välja sina ledare. Tre kandidater var uppsatta till chefsposten, alla män från orten. Den som enligt Károly hade största utsikterna att komma främst var en lång karl i ridbyxor, med sansat utseende, omkring 45 år gammal, som kom och pratade med oss. Hans popularitet visade sig, när en talesman för ena gruppen steg upp och sa, att om inte deras kandidat vann, ville de ha honom som ledare för sin avdelning; därigenom kom deras förslag på första plats. Valet skedde genom slutna omröstning. Var och en fick en pappersbit och skrev namnet på en av kandidaterna på den, därpå insamlades lapparna och ordföranden räknade antalet röster. Alltihop tog verkligen mycket lång tid, och en av delegaterna kom över till oss och sade något till mig via tolken Károly, som jag har kommit ihåg sedan dess: ”Tråkigt att det går så långsamt, men ni förstår att vi inte har någon vana vid att välja folk.” I det ögonblicket, tror jag, försvann min sista kvarvarande illusion om det som varit.

Jordbruksexperten blev vald med 57 röster mot sin närmaste medtävlars 13. Sedan utsåg rådet en kommitté. Femton medlemmar blev valda, en å två från varje avdelning. Återigen var omröstningen slutna, och återigen tog dessa nybörjare i demokrati rundlig tid på sig. Men till slut inträdde kommittén i sina funktioner och rådsmötet upplöstes.

Vi gick samtidigt som delegaterna, men kommittén lät hälsa oss att vi gärna fick komma och höra på förhandlingarna så länge vi ville. Vi satt där omkring en timme. Alla slags frågor, från de vardagligaste till de mest betydelsefulla, kom upp till debatt, och det var omöjligt att ta miste på den ansvarskänsla, varmed dessa nya ledare gick till sitt värv. Skulle de fortsätta att använda det gamla, besmittade ordet kamrat (elvtårs)? Eller vore det bättre att kalla varandra för polgatårs? Med stor majoritet ändrades kamraterna till ”polgatårs” dvs. medborgare. Vilka praktiska åtgärder skulle vidtas för att bilda en milis på orten, för att hålla ordning och skydda gårdens egendom? Vilka var närmare bestämt gränserna för de beslut direktören kunde fatta utan att genast rådgöra med kommittén? Och framför allt, vad kunde gården göra för att skicka livsmedel till det hungriga Budapest? Efter en diskussion kom man överens om att sända en deputation till nationalkommittén i Győr för att ta reda på, hur många lastbilar som kunde komma till Bábolna för att lastas med kött och mjölk, ägg och smör och mjöl till folket i huvudstaden.

På den punkten gick vi, medan den unge man som hade motsatt sig förbudet mot kommunistpartiet räknade ett antal förslag på fingrarna. Och det som gett mig huvudbry hela tiden sedan dess, och ännu förbryllar mig storligen, är följande: var närmare bestämt fanns den ”vita terrorn” vid Bábolna? Var fanns kontrarevolutionen? Var fanns ”reaktionärerna”? Var fanns Horthy-anhängarna? Var fanns det ”fascistiska vilddjurets hemska spöke”, som enligt Sjepilovs tal vid FN:s generalförsamlings möte den 22 november hade stigit upp ”över Ungerns fredliga slätter”?⁵⁸ Och vad hade arbetarna i Bábolna egentligen gjort som kunde rättfärdiga en utländsk intervention?

7. Budapest

Då vi inte kunde få något åkdon i Bábolna, återvände vi till Győr med två medlemmar av arbetarnas kommitté och passerade på vägen två kontroller, som var bemannade av frihetskämpar. Jag tillbragte ännu en natt i Győr, och kvällen blev minnesvärd tack vare skådespelarnas gästfrihet och kamratskap. De höll på med att planera en turné till sjukhusen för att spela för de inte alltför svårt skadade, och de bokstavligen sjöd av framtidsplaner på den livaktiga teater de skulle utveckla i ett verkligt socialistiskt Ungern.

Nästa morgon träffade jag tre österrikiska journalister som hade en ledig plats i sin bil, och till slut började jag sista etappen på resan till Budapest. Det tog oss lite mer än tre timmar att åka de 12 milen, eftersom vi fick lov att stanna flera gånger vid kontroller. Begravningar förekom beklämmande ofta i byarna. Vi såg ingenting av ryska trupper, men de ungerska vaktposter som hejdade oss berättade den glada nyheten för oss, att striderna mellan ryssar och ungrare i Budapest var slut och att den ryska evakeringen hade börjat. Detta var på onsdagen den 31 oktober. ”Mina vänner, revolutionen har segrat”, sade Imre Nagy till en massdemonstration framför parlamentshuset samma eftermiddag. ”Vi har drivit bort Rákosis’ och Gerös band. Vi kommer inte att tolerera någon inblandning i våra inre angelägenheter”. Och samma dag blev Anna Kéthly, efter sex år i fängelser och koncentrationsläger, ordförande i det pånyttfödda socialdemokratiska partiet.⁵⁹ Samma dag tillkännagav János Kádár ett nytt kommunistpartis födelse – Ungerska Socialistiska Arbetarpartiet – vars led skulle vara stängda för de som bar ansvaret för förbrytelserna i det förflutna. Och samma dag hängdes tjugtals män från hemliga polisen, med huvudena neråt från träden och lyktstolparna i Budapest, och massorna spottade

⁵⁸ Dmitrij Trofimovitj Sjepilov (1905-1995) var chefsredaktör för *Pravda* 1952-56, och sovjetisk utrikesminister 1956-57.

⁵⁹ Anna Kéthly (1889-1976), tidigare socialdemokratisk parlamentsledamot, fängslades under den stalinstiska regimen. Hon var minister i Nagy-regeringen under oktober-november 1956.

på dem; en del som förvirrats och förråts av åratals lidanden och hat, dödade sina cigaretter mot likens kött.

Samma dag fälldes engelska bomber mot egyptiskt territorium, och en egyptisk fregatt sänktes i Suezkanalen. President Eisenhower kallade angreppet ”ett misstag”. Det kom fyra dagar före Sovjets angreppshandlingar i Ungern.

Vid denna tidpunkt var den verkliga makten i Ungern delad mellan regeringen Nagy, som hade folkets stöd därför att den speglade deras vilja, och det beväpnade folket självt såsom det representerades och leddes av nationalkommittéerna. Det var en kluven makt. Delegater från nationalkommittéerna i västra, östra, sydöstra och södra Ungern sammanträdde i Győr och lade fram folkets krav: omedelbart tillbakadragande av de sovjetryska förstärkningar som sades anlända i öster; tillbakadragandet av alla ryska trupper före årets slut, samt fria val. Enligt en del meddelanden hade en provisorisk regering bildats i Győr, men detta tycks ha varit en förklädd version av kravet att representanter för nationalkommittéerna skulle ingå i Nagy-regeringen. I varje fall kunde det inte råda någon tvekan om vem som hade makten i Budapest. Folket som hade vapnen hade också makten.

Vilka var det då som innehade vapnen? Fascister? Nej, det var folket som hade kämpat, frihetskämparna, arbetarna i Csepel och Ujpest, studenterna, pojkar och flickor i tonåren med ammunitionsbandolär över axlarna, handgranater instuckna i bältena och kulsprutepistoler – ”gitarrer” kallade de dem – i sina händer, soldaterna som hade bytt ut slaveriets röda stjärna mot frihetens röd-vit-gröna band. De hade vunnit ett ärorikt slag och de gladdes nu en tid (hur ohyggligt kort den blev!) till och med när de sörjde sina döda och tände ljus på tusentals nygrävda gravar. Till och med barnen, hundratals barn, hade varit med i striderna, och jag talade med småflickor som hade hållt bensin i vägen för ryska tanks och tänt på den. Jag hörde talas om fjortonåringar, som hade hoppat upp på tanksen med brinnande bensinflaskor i händerna, mot en säker död för dem själva. Småpojkar på tolv år, beväpnade till tänderna, skröt om den roll de hade spelat i striden. En stad i vapen, ett folk i vapen, som hade rest sig och sprängt slaveriets kedjor med en jätteansträngning, som hade fogat stadens namn till rangrullan över stridbara städer: Paris, Petrograd, Kanton, Madrid, Warszawa – ännu ett odödligt namn. Budapest! Dess byggnader var illa tilltygade och ärriga, trådbussarnas och telefonens wires var avslitna, trottoarerna översållade av glasskärvor och fläckade med blod. Men stadsinvånarnas anda var okuvlig.

Ännu återstod en del rensningsaktioner mot ÁVH. I nummer 45 på Första Maj-vägen vid Stadsparken upptäckte de högkvarteret för ÁVH:s sändningar av radiostörningar, och där hittades ett stort antal kulsprutepistoler och revolverar, ammunition, handgranater och varjehanda kläder. En märklig undersökning med hjälp av spett, spadar och lufttrycksborrar avslöjade ett väldigt system med källarum som gick under gatan från partiets högkvarter. Det måste ha tagit månader, kanske år att bygga dessa källare som låg två våningar djupt. Där fanns betongväggar som var sex fot tjocka, hermetiskt slutna dörrar, väldiga förråd av kläder och livsmedel och en mångsidig apparatur för tortyr. Hela staden hade reda på knackningarna, som hördes någonstans djupt inne i detta underjordiska fäste – knackningar som kunde härröra från ÁVH-män eller fångar eller bäggedera och som gjorde det omöjligt att obehindrat använda sprängämnen för att blottlägga hemligheten med denna labyrint av tunnlar. Såvitt jag vet var de, som hade fastnat där nere, kvar, ännu när det ryska anfallet började den 4 november ...

Från fångelser på andra håll i staden kom de, som varit i mörkret, fram i ljuset och berättade sina öden. Från underjordiska celler, ibland med vatten upp till fotknölarna, stapplade de mot sina befriare och det blev en sentida uppfyllelse av Pusjkins profetia:

”De tunga kedjorna skall falla,
murarna skall rämna inför ordet,
Frihet hälsar dig med ljuset
bröder ger dig svärdet åter.”

Många av dessa fångar var spöken från det förgångna – män och kvinnor som vännerna för länge sedan slutat hoppas få återse som levande. Män och kvinnor som doktor Edith Bone, förutvarande korrespondent för *Daily Worker* i Budapest, som jag träffade där i september 1949, då hon gjorde sig beredd att återvända till England. Jag minns att jag gick med henne och handlade och hjälpte henne välja ut ett schackspel. Några dagar senare försvann hon strax innan hon skulle stiga ombord på flygplanet. Hon anklagades för spionage, hölls i ensam cell i fjorton månader, bar handbojor som satt så hårt att handlovarna hade märken av det för all framtid, dömdes till femton års fängelse utan att få veta hur lång tid straffdomen löd på, sattes tillbaka i ensam cell ett halvår för att hon trotsat domstolen och hölls i fängelse ytterligare fem och ett halvt år till dess revolutionen befriade henne.

Dr Bone kan vara stolt över sin fysiska och andliga uthållighet: Andra var inte lika uthålliga. På fredagskvällen såg jag 450 fångar som fortfarande hade på sig sina randiga jackor och byxor, som pyjamas, befrias från Gyüjtöfogház-fängelset i Budapest. Några av dem var alldeles sinnessjuka, de måste hållas fast och föras till en mindre brutal förvaring. Fyra av fångarna var ingenjörer som hade anklagats för sabotage, när de byggde Stalinbron över Donau. I en av cellerna, på den svarta och smutsiga väggen, hade en av dessa fångar ristat in en dikt med namn på latin: *Pro Libertate*. Fram till fredagsnatten hade revolutionen befriat 5 500 politiska fångar.

Allt som allt varade friheten i tre och en halv dag, och ibland verkade det, som om folket i Budapest innerst inne kände, att detta interregnum var dömt att bli kortvarigt – så glödande nitiskt tillämpade de demokratin. Livet var knappast muntert. Endast livsmedelsbutikerna höll öppet. Det fanns inga offentliga kommunikationsmedel förrän på lördagen, då några få bussar började köra, fullpackade intill livsfarlighetens gräns, då folk hängde i klungor på dem. Lastbilar fulla med ungdomar och soldater och bilar med rödakorsflaggor susade förbi, men annars var det lite trafik på gatorna. Biografer, teatrar och restauranger var stängda. Men ingen behövde stimulansen av nöjesliv. Politiska partier växte fram under jäsande diskussion och organisationsarbete. Jag har nämnt socialdemokratiska partiets återkomst, kommunistpartiets pånyttfödelse och förnyelsen av nationella bondepartiet som ”Petöfi-partiet”. Också småbrukarpartiet dök upp igen. Det bildades ett kristligt ungerskt parti, likaså en ny landsorganisation av fackföreningarna. Enkla skyltar sattes upp utanför deras huvudkvarter. Fjorton års isbeläggning bröts upp, och demokratin lät missnöjet strömma in i människornas liv.

Den mest iögonfallande sidan av denna jäsning, den mest spännande särskilt för en journalist, var det plötsliga, explosiva framträdandet av hela tjugofem dagliga tidningar i stället för de senaste årens dystra och trista, hektograferade pappersark. Arbetaren i Budapest läste ofta exakt samma meddelande, ord för ord, ibland med exakt samma bilder, i *Szabad Nép*, *Népszava* och *Magyar Nemzet*, i *Szabad Ifjúság* och kvällstidningen *Esti Budapest*. Nu hade han två dussin tidningar att välja på – vilken marknad för tidningsförsäljarna! – med oberoende redaktörer, motsatta åsikter, blodfull polemik, hårdföra kommentarer och framför allt *nyheter*. *Szabad Nép*, den kommunistiska dagstidningen, kom bara ut en enda dag och lämnade sedan plats för *Népszabadság* när det nya kommunistiska partiet lanserades. *Népszava*, fackföreningsrörelsens dagliga tidning, blev återigen organ för det socialdemokratiska partiet. Fackföreningarna gav ut *Népakarat*. Småbrukarpartiet återuppväckte sin *Kis Újság* efter sex års tystnad. Nationella revolutionskommittén publicerade *Magyar Függetlenség*. Den revolutionära ungerska armé- och ungdomsorganisationen utgav *Igaszág*.

De unga arbetarnas revolutionära råd startade *Magyar Ifjúság*, Petöfi-partiet sin *Oj Magyarország*. Där fanns också *Magyar Világ*, *Valóság* och många andra.⁶⁰

Jag sökte upp redaktören för en av dessa tidningar i hans redaktion, i det som förut hade varit *Szabad Néps* och *Esti Budapests* byggnad och som nu i sina kyffiga lokaler inhyste flera olika tidningar och kommittéer. Det visade sig vara en gammal bekant till mig, en kommunist, vars journalistiska skicklighet prövades till det yttersta genom den plötsliga men välkomna blomstringen av nya skribenter, huvudsakligen ungdomar. ”Vill ni vänta en halv minut?” frågade han och visade mig till en stol. Det tog en halvtimme innan han var klar, sedan han först hade korrigerat en massa text och sedan hade samtal med en ström av blyga men entusiastiska ungdomar. ”De kommer till oss med dikter, nyheter, artiklar, noveller om revolutionen i tjojtals” sade han. ”En del är bra, andra inte så bra. Men vi försöker hjälpa dem. Nya talanger. Det hade vi aldrig misstänkt – aldrig nånsin.” Han frågade mig plötsligt om jag var beredd att hjälpa till med en tidning på engelska, som skulle delge världen revolutionärernas synpunkter. Detta var första gången som jag hade ställts inför ett direkt beslut om att hjälpa det ungerska folket, men jag tvekade inte. Det ledde dock aldrig till något resultat, ty 24 timmar senare hamrade de ryska kanonerna mot Budapest.

Jag bodde på Duna Hotel vid Donaustranden några minuters väg från Parlamentshuset. Hotellet hade praktiskt taget övertagits av journalister, som varje dag slogs förtvivlat om de få telefonlinjer som fanns. För att vara någorlunda säker på att få ett samtal de närmaste 12 timmarna, fick man gå till växeln på fjärde våningen, där två jäktade telefonister kämpade med en ständigt växande hög med lappar med samtalsbeställningar över hela Europa. En dag kom ett samtal, som jag hade beställt till 3.30 på eftermiddagen, först omkring två på morgonen därpå, mycket för sent för förmiddagsupplagan. Jag lyckades komma fram till Moskva och fick ett samtal med Sam Russell, *Daily Workers* korrespondent där, som skickades till Budapest efter min hemkomst och avgång.⁶¹ Tass skickade mycket lite från Budapest, sa han.⁶² Jag var på det hela taget inte förvånad.

Duna Hotel var uppfyllt av rykten om ryska förstärkningar och trupprörelser och ockupation av ungerska flygfält. Det påstods, att cirka 600 tanks och 30 000 nya trupper var på väg. Ryssarna påstods bygga en bredspårig järnväg till Ungern från Sovjet. Men de flesta av oss avfärdade dessa rykten. Vi bara inte trodde att ryssarna skulle gå till angrepp. Det trodde inte heller Nagy-regeringen, som gav en presskonferens på lördagen i Parlamentshusets gobelängrum, under ett uppehåll i förhandlingarna med de ryska officerarna och tillbakadragandet av ryska trupper.

Två medlemmar av den nya, breddade regeringen svarade på frågor i över en timme; det gick pinsamt långsamt genom att svaren i tur och ordning måste översättas till engelska, franska och tyska. Svaren lämnades av utrikesministern Zoltán Tildy, som hade varit republikens president mellan 1946 och 1948, då han avgick efter det att hans måg hade anklagats och häktats för spionage,⁶³ samt av Géza Losonczy, en kommunist som blivit tagen till nåder. Nagy hade lovat att visa sig men fann sig begripligt nog alltför upptagen.

Både Tildy och Losonczy var ganska hoppfulla i fråga om resultaten av samtalen med de ryska officerarna. ”Det finns uppmuntrande tecken på att de kommer att leda till ytterligare

⁶⁰ Till denna ofullständiga lista kan läggas *Magyar Honvéd* (‘Ungersk soldat’), en armétidning, och *Magyar Szabadság* (‘Ungersk frihet’), som gjordes av journalister som tidigare hade arbetat med *Szabad Nép* och hade sparkats som anhängare av Imre Nagy.

⁶¹ Sam Russell var under många år utrikesredaktör för *Daily Worker*.

⁶² Tass var den sovjetiska nyhetsbyrån.

⁶³ Zoltán Tildy (1889-1961), en protestantisk pastor och medlem i småbrukarpartiet, var minister i Imre Nagys regering oktober-november 1856. Han dömdes till sex års fängelse efter revolutionen, men släpptes 1959.

minskad spänning”, sa Losonczy. ”Samtalen fortsätter vid tiotiden i kväll” sa Tildy. ”Under tiden har man på ryska sidan lovat att inga fler ryska militärtåg skall komma till ungerska gränsen.” Hade ungerska regeringen några upplysningar om att den polska regeringen understödde dess krav på de ryska truppernas tillbakadragande? ”Ja”, svarade Losonczy, ”vi vet att polska regeringen anser, att allt det som nu händer i Ungern är Ungerns egna, interna angelägenheter.”

Med tanke på påståendena om att regeringen Nagy var blind för kontrarevolutionens faror, är det värt att påminna om att Losoczy särskilt bemödade sig att betona dessa faror vid den här presskonferensen. ”Regeringen förklarar att den inte vill att några av den gångna tidens vinster ska gå förlorade”, sa han. ”Kontrarevolutionära krafter är i rörelse. Regeringen vill vidmakthålla följderna av den nuvarande revolutionen: nationell självständighet, likställdhet mellan folken, socialismens uppbyggnad på en demokratisk grundval, inte på diktatur. Regeringen är enhälligt beslutet att inte tillåta kapitalismens återupprättande.” Losonczy sa, att hans regering ville fortsätta förbindelserna med Sovjetunionen ”på likställdhetens grundval”. Sedan tillfogade han lakoniskt: ”Även i de socialistiska länderna förekommer det missförstånd rörande den ungerska regeringens karaktär och det nuvarande läget i Ungern.”

Tildy tillfrågades rakt på sak hur stor faran var, enligt hans åsikt, för ett ryskt anfall. Han svarade:

”Jag tror att det mänskligt sett är omöjligt, att en sådan tragedi skulle kunna inträffa. Det skulle vara tragiskt från ungerska folkets synpunkt och från ryska folkets synpunkt, från hela världens synpunkt. Därför tror jag, att det aldrig kommer att ske.”

Tre timmar senare häktades de ungerska förhandlingsdelegaterna av de sovjetryska myndigheterna. Före gryningen morgonen därpå väcktes vi av dånet från sovjetryska kanoner som bombarderade staden från Gellert-berget och de andra höjderna i Buda. ”Det mänskligt sett omöjliga” hade inträffat. Tragedin hade obevekligt gått mot sin klimax. Stalinstatyn kunde störtas från sin sockel med blåslampor och kättingar och slås sönder i tiotusen småbitar till souvenirer. Men stalinismen, hämndlysten, grym och skoningslös, hade återvänt till Budapest.

8. Revolution och kontrarevolution

I kapitel 3 dryftades frågan om den ungerska revolutionens uppkomst. Vi hävdade, att revolutionen inte var någon väl förberedd sammansvärjning av kontrarevolutionära krafter utan en verklig resning av det ungerska folkets överväldigande flertal – en resning som hade förberetts av det som hänt de senaste 37 åren och speciellt genom de stalinistiska kommunistledarnas misstag, brott och skoj. Det finns en del, som går med på denna åsikt och som beklagar den första ryska interventionen men ändå vill försvara det andra ryska ingripandet såsom en beklaglig men bitter nödvändighet. Man anför tre skäl för detta försvar.

Först säger man, att regeringen Nagy, såsom den ombildades den 3 november, hade förskjutits betydligt åt höger och höll på att glida ytterligare åt det hållet, eftersom den inkluderade folk, som inte bara ville göra Ungern neutralt utan också återupprätta kapitalismen och godsägarväldet. För det andra menar man, att den växande risken för kontrarevolution, de reaktionära krafternas växande aktivitet över hela landet, som Nagys regering inte förmådde stävja, gjorde den ryska interventionen till en bjudande nödvändighet (man anför vanligen kardinal Mindszenty's radiotal kvällen den 3 november som bevis). För det tredje påstår de, som försvarar Sovjets andra intervention, att vit terror rasade i landet och att omedelbar action från de ryska trupperna var nödvändig för att rädda kommunisternas liv. Jag skall nu bemöta dessa argument i tur och ordning.

Nagy-regeringens sammansättning strax före det ryska angreppet, och de ställningar som de företrädde partierna intog, har analyserats av Daniel Norman i en artikel i *Tribune* den 23 november 1956, varifrån jag lånat några av översättningarna nedan. Den ”inre ministären” på tre kommunister och fyra icke-kommunister hade ersatts med en regering, som bestod av två företrädare för socialistiska arbetarpartiet (kommunisterna), tre från vardera socialdemokratiska och småbrukarpartiet, två från Petöfi-partiet (Nationella bondepartiet) och – vilket Norman inte omnämner – en representant för de revolutionära kommittéerna, överste HI Maleter, vilken hade posten som krigsminister, och en av de två delegater som ryssarna häktade. Tanken torde vara den, att denna förändring innebar ett visst bortträngande av kommunisterna och att man inte kunde vara säker på att icke-kommunisterna skulle hålla på socialismen, utan att de kunde bana väg för fascismen.

På detta får man först och främst svara, att denna koalition var mera verkligt representativ för ungerska folket än någon regering som Ungern hade haft sedan 1947: det var en verklig folkfrontsregering och skulle, om frågan ställts på prov, utan tvivel ha åtnjutit de nationella kommittéernas stöd. För det andra gav uttalandena av de icke-kommunistiska partiernas ansvariga ledare inga som helst anledningar att stämpla dem som fiender till socialismen. I första numret av den nya *Népszava* hade socialistledaren Anna Kéthly skrivit:

”Socialdemokratiska partiet ... har fått sin chans att leva, och det har det vunnit från en regim som kallade sig en folkdemokrati men som till sin form och sitt väsen varken var folklig eller demokratisk. Vi hälsar med djup vördnad de hjältar som möjliggjort partiets pånyttfödelse, tusentals unga intellektuella och arbetare som har kämpat, svältande och klädda i trasor, sporrade av tanken på ett fritt och oavhängigt Ungern.... *När vi nu befriats från ett fängelse, må vi då inte låta vårt land bli ett fängelse av annan kulör. Låt oss vaka över fabrikerna, gruvorna och jorden, som måste förbli i folkets händer.*”(kursivering tillagd)

Den 31 oktober sade Béla Kovács i ett tal vid invigningsmötet av Småbrukarpartiets avdelning i Pécs:

”Ingen får drömma om att gå tillbaka till grevarnas, bankernas och kapitalisternas värld – den världen är borta en gång för alla. En sann medlem av småbrukarpartiet kan inte tänka efter 1939 eller 1945 års linjer.”

Och den 3 november sade Ferenc Farkas, Petöfi-partiets generalsekreterare och en av medlemmarna av regeringen Nagy,⁶⁴ att det fanns vissa punkter där regeringen stod enig, inberäknat följande (*Daily Worker* beskrev den 5 november Petöfi-partiet som ”halvfascistiskt”⁶⁵):

”Regeringen kommer att behålla alla de socialistiska resultat som kan och måste användas i ett fritt demokratiskt och socialistiskt land i enlighet med folkets önskan.

Vi vill bevara de uppriktigaste och varmaste, vänskapliga förbindelser med alla socialistiska länder, ekonomiskt och kulturellt – även när vi uppnått en neutral ställning. Vi vill också upprätta ekonomiska och kulturella förbindelser med de andra fredsälskande folken i världen.”

Kravet på neutralitet, som Nagy understödde, var inget bevis för någon glidning åt höger, inte heller för ”öppen fiendlighet ... mot Sovjetunionen” eller för ”upprepade eftergifter ... åt de reaktionära krafterna”, såsom man försökte göra gällande i det förnedrande uttalande, som engelska kommunistpartiets exekutivkommitté utsände bara tolv timmar efter det ryska angreppets början. Om Jugoslavien kunde välja sin egen väg till socialismen utan att ansluta sig till det ena eller andra ”blocket”, varför skulle då inte det ungerska folket också kunna ha

⁶⁴ Ferenc Farkas (1903-1966) var generalsekreterare i Nationella bondepartiet (i oktober 1956 ombildat till Petöfi-partiet). Han var minister i Imre Nagys regering oktober-november 1956.

⁶⁵ *Daily Worker* den 5 november 1956, sid. 3.

både neutralitet och socialism? Jag är helt ense med Normans slutsats, att partierna som var förenade i Imre Nagys koalitionsregering strax före det ryska angreppet långt ifrån var ”reaktionära krafter” utan

”var de enda krafter som kunde ta itu med de splittrade fascisterna, smågrupper av fascister eller rätt och slätt busar som hade dykt upp den senaste tiden inom den revolutionära massan och begått förbrytelser som fördömdes av alla bland upprorsmännen. Deras antal var inte stort. De hade ingen möjlighet att organisera sig. Endast en regering som hade stöd från det överväldigande flertalet ungrare, såsom Nagys sista regering, kunde ha uppdragat och klarat av dem.”⁶⁶

Detta leder vidare, till fråga nummer två: Höll de reaktionära krafterna på att bli aktivare? Det gjorde de givetvis. Fanns det någon risk för en kontrarevolution? Det skulle vara meningslöst att förneka den saken. Samma kväll som jag kom till Wien, den 11 november, fick jag veta av österrikiska kommunister, att 2 000 ungerska emigranter som var beväpnade och utbildade av amerikanerna hade gått in i västra Ungern för att slåss och agitera.⁶⁷ Men risken för kontrarevolution är inte samma sak som framgång för kontrarevolutionen. Och mellan dessa två låg det en mäktig och betydande barriär, som i varje fall jag var beredd att lita på: det ungerska folkets vilja att inte återgå till kapitalismen. Som Bruce Renton skrev i *New Statesman and Nation* den 17 november:

”Ingen, som var i Ungern medan revolutionen pågick, kunde undgå det överväldigande intrycket att ungerska folket inte hade någon önskan eller avsikt att återgå till det kapitalistiska systemet.”

Man bör också komma ihåg, att det folk som ville bevara socialismen och förbättra den, hade vapen i händerna: det var beväpnade arbetare och bönder, beväpnade studenter och soldater. De hade kanoner, tanks och ammunition. Deras stridsmoral var utmärkt. De var mer än väl vuxna en kupp, om något försök hade gjorts i den vägen. Men de fick aldrig tillfälle att bevisa det. Det var ingen mindre än kommunistiska partiets tidning *Szabad Nép*, som den 29 oktober med harm tillbakavisade *Pravdas* artikel ”Sammanbrottet för det äventyr som vände sig mot ungerska folket”. Det som hände i Budapest var, sade *Szabad Nép*, inte riktat mot folket, det var inget äventyr, och det hade sannerligen inte ”brutit samman”. De krav som ställdes var krav på en socialistisk demokrati. *Pravdas* påstående, att upproret hade anstiftats av ”imperialisterna inom västmakterna”, var ”en förolämpning mot hela Budapests befolkning”. Det var inte någon imperialistisk intrig som framkallade denna ”blodiga och tragiska men storslagna kamp” utan de ungerska ledarnas egna ”misstag och brott” och, först och främst, dess oförmåga att ”trygga det nationella oberoendets hela eld”. Och *Szabad Nép* besvarade i förväg påståendet, att kontrarevolutionen tvang Sovjetunionen att ingripa:

”Ungdomen kommer att kunna försvara de erövringar som de uppnått till priset av sitt eget blod, även mot de kontrarevolutionärer som anslutit sig till dem. Studenterna och arbetarna har visat, att de utgör en sådan politisk kraft som kan bli en ledande, oersättlig kraft ... Från demonstrationernas och stridernas första ögonblick förklarade de många gånger – och de visade det under kampens gång – att de inte var emot folkstyret, att de varken var fascister eller kontrarevolutionärer eller banditer.”

Vad beträffar Mindszentys radiotal den 3 november så visar de utförliga utdrag, som Mervin Jones anförde i *Tribune* (den 30 november), det meningslösa i Andrew Rothsteins påstående, att det ”utfärdade ett program för kapitalismens återupprättande”⁶⁸ liksom John Gollans

⁶⁶ *Tribune* den 23 november 1956, sid. 7.

⁶⁷ Det finns inget belägg för att detta skedde.

⁶⁸ Från januari 1925, då Andrew Rothstein (1898-1994), en av grundarna av Storbritanniens kommunistiska parti, inledde ‘kampen mot den trotskistiska avvikelser’, försvarade han stalinismen och smutskastade rutinmässig dess offer, i synnerhet de som mördades i 30-talets skådeprocesser i Moskva. Hans skrifter inkluderar *A History of the USSR* (Harmondsworth, Penguin, 1950).

beskrivning ”en formlig signal till en kontrarevolutionär kupp”. I det stora hela stödde Mindszenty regeringen Nagy, och hans enda omnämnande av privategendomen förekom i en mening som började med orden ”Vi vill ha ett klasslöst samhälle”! Som Jones sade, ”påminde talet om ett uttalande av engelska arbetarpartiet”.⁶⁹

Det finns ännu ett bevis för hur falskt påståendet var, att sovjettrupperna gick till aktion mot reaktionärer och fascister. Det är det obestridliga faktum, att de inte hälsades med glädje, som de sovjetryska kommunkéerna gjorde gällande, utan med det vitglödgade, patriotiska raseriet från ett folk i vapen, och att det var industriarbetarna som bekämpade dem in i det sista. ”Sovjettrupperna återupprättar ordningen ... Vi sovjetsoldater och officerare är era osjälviska vänner”, sade den sovjetryska kommunkén den 5 november. Det var framför allt den ungerska arbetarklassen som bekämpade de tanks, som kom för att förstöra den revolutionära ordning de redan hade upprättat i form av sina arbetarråd. I mitt telegram den 11 november frågade jag:

”Om den sovjetryska interventionen var nödvändig för att slå ned kontrarevolutionen, hur skall man då förklara att en del av det mest ursinniga motståndet under den senaste veckan kom i arbetardistriktet i Újpest, i Budapests norra del, och från Csepel i söder, som båda var fästerna för det kommunistiska partiet före kriget? Och hur skall man förklara deklARATIONEN från arbetarna i den berömda stålstaden Sztálinváros: att de skulle försvara sin socialistiska stad, de hem och fabriker som de byggt med egna händer, emot den sovjetryska invasionen?”

Det kom inga svar på dessa frågor, och frågorna själva fick inte ens se dagens ljus. Stalinisterna som behärskade *Daily Worker* stödde exporten av socialism i högexplosiv form mot ”Det röda Szepels” vapenlösa heroism. De ställde sig på fel sida av barrikaderna.

Det tredje argumentet för den ryska interventionen var, att det rasade en ”vit terror” i Ungern och att det skulle ha varit ”omänskligt om Sovjetunionen hade vägrat att inskrida”. Om vi tills vidare lämnar åsido den fråga, som ännu är oavgjord, om någon verkligen väddade till Sovjet om intervention, så bör vi göra alldeles klart för oss vad ”vit terror” verkligen är för något. Alldeles som röd terror består i att proletariats diktatur organiserar ett systematiskt förtryck mot sina kontrarevolutionära motståndare, så består vit terror i att en borgerlig diktatur förtrycker sina revolutionära motståndare genom en organiserad, systematisk aktion.

Må himlen bistå Andrew Rothstein och andra, som kallar tillståndet i Ungern 1-3 november för ”vit terror”, om de någonsin verkligen ställs öga mot öga inför verklig vit terror! På tio dagar slaktade Versailles-armén, som slog ner Pariskommunen 1871, mellan 20 000 och 30 000 män, kvinnor och barn, antingen i regelrätta strider eller med berätt mod, under hemiska scener av grymhet och lidande. ”Marken är stenlagd med deras lik” triumferade Thiers.⁷⁰ Ytterligare 20 000 blev bortförda, och 7 800 skickades till fästningarna vid kusten. Det var vit terror. Efter undertryckandet av den ungerska sovjetrepubliken år 1919 torterades och mördades tusentals kommunister och judar, och ruskiga våldsdåd inträffade i Orgovány och Siófok. Det var vit terror. År 1927 massakrerade Chiang Kai Shek 5 000 organiserade arbetare i Schanghai – det var också vit terror. Alltifrån Hitlers makttillträde till det fascistiska Tysklands nederlag mördades oräknade miljoner kommunister, socialister, fackföreningsfolk, judar och kristna. Det var vit terror.

Det är alldeles riktigt, att en del av befolkningen i Budapest som hade uppretats till vansinne av hemliga polisens förbrytelser, greps av lust att utrota kommunister. Det är sant att de oskyldiga fick lida liksom de skyldiga. Detta är ett pinsamt och bedrövligt faktum. Men att beskriva morderna på ett antal kommunister (begränsade till Budapest, enligt alla iakttagare)

⁶⁹ *Tribune* den 30 november 1956, sid. 4.

⁷⁰ Louis Adolphe Thiers (1797-1877) var den förste presidenten i Frankrikes Tredje republik, 1871-73.

såsom en ”vit terror” som nödvändiggjorde Sovjets intervention är att beskriva händelserna i Ungern ensidigt och propagandistiskt. Hur många oskyldiga kommunister blev mördade i Budapest? Tjugo eller femtio? Det vet jag inte. Men det var säkerligen färre – mycket färre – än antalet ÁVH-män som blev lynchade. Vid utställningen ”Ungerns dödskamp” i London, och på alla de hundratals fotografier som jag sett, fanns inte ett enda som visade en lynchad kommunist. Men det fanns många som visade lynchade ÁVH-män i uniform. Det fanns en bildsvit som visade hur en kvinna i civila kläder antastades av en folkhop, som anklagade henne för att vara spion åt ÁVH. Texten sade att hopen släppte henne. Den 14 november publicerade *Daily Worker* under rubriken ”Den vita terrorn i Ungern” ett foto av ”liket av en lynchad kommunistisk partimedlem i en av de ödelagda partilokalerna”. Ett annat foto av samma lik fanns i tidningens ägo men användes ej; det visar tydligt att den lynchade bar ÁVH-uniform.

Det enda bevismaterial, som lagts fram för något mord på kommunister, var det som André Stil⁷¹ producerade i en artikel som stod översatt i *World News* den 24 november. Stil kom till Budapest den 12 november, nio dagar efter den andra ryska interventionen. Hans artikel publicerades i *Humanité* den 19 november. Även om han minns Coutts och andras påstående, bland dem jag talade med, att 40 av dem som dödades i kommunistpartiets högkvarter i Budapest var ÁVH-män, är det omöjligt att inte bli övertygad och förfärad av Stils berättelse om hur de sju kommunister blev behandlade, som han omtalar. Men Stil utför uppenbart den obehagliga uppgiften att såsom propagandist göra det mesta möjliga av ett litet antal våldshandlingar. Då han vill ha angreppet mot partihögkvarteret daterat till 30 oktober, flyttar han ryssarnas tillbakadragande från Budapest tillbaka tre dagar; han beskriver ”Vandalerna som anföll befrielsemonumentet på Gellert-berget”, trots att huvudstatyn inte utsattes för angrepp; värst av allt är att han endast omtalar ÁVH och dess brott på följande egendomliga, kringgående sätt:

”Många av dem som var där trodde inte först att partiet och dess aktiva medlemmar angreps utan att angreppet riktade sig mot medlemmarna av *en hemlig polis om vilken de mest osannolika historier berättades.*” (kursivering tillagd)

Jag har träffat Stil och har stor personlig aktning för honom som kamrat, journalist och romanskribent, men jag skulle vara oärlig om jag inte sa, att de ord jag kursiverat är honom ovärdiga. Sanningen om ”Vita terrorn” har berättats av Bruce Renton.

”På landsbygden angreps endast ÁVH. (*New Statesman* den 17 november.) Jag hade inte sett några kontrarevolutionärer. Jag såg hur politiska fångar befriades ... Jag såg hur bödlarna avrättades i det raseri, som folkets hämnd stegrades till ... Men det förekom ingen ‘vit terror’. Kommunisterna kunde röra sig fritt, hemliga polisen hängdes i stövlarna. Var någonstans fanns då denna kontrarevolution, denna vita terror?” (*Truth*, den 16 november)

Argumenten, som anförs för ryssarnas andra intervention, håller inte streck. Men även om Nagy hade gjort eftergifter utmed hela linjen till fascismen, även om kontrarevolutionen hade lyckats och även om det hade rasat en vit terror, måste det ändå sägas – öppet och med eftertryck – att från principiell socialistisk ståndpunkt skulle Sovjetunionen ändå inte ha varit berättigad att intervensera. Sovjets angreppshandling mot Ungern var inte bara omoralisk och brottslig från ungerska folkets ståndpunkt sett. Den var också ett klart, flagrant brott mot det som Lenin kallade ... ”den elementära socialistiska princip ... som Marx *alltid* var trogen: ett folk, som förtrycker andra, kan inte frigöra sig självt”.⁷² Den 4 november 1956 trotsade

⁷¹ André Stil skrev, bland andra romaner, *Le Premier Choc* (3 band, Paris, Éditeurs français réunis, 1951-53), två bad som finns översatta till engelska av Mollie Guiart och Yvonne Kapp: *The Water Tower* (Lawrence & Wishart, 1953) och *A Gun Is Unloaded* (Lawrence & Wishart, 1954).

⁷² V.I. Lenin, *Valda verk i tio band*, band 6, sid. 98.

Sovjetunionens ledare Lenins maning att se till att man aldrig ”om än i bagateller hamnar i imperialistiska förhållanden gentemot förtryckta folkslag och därmed fullständigt undergräver hela vår principiella uppriktighet, hela vårt principiella försvar av kampen mot imperialismen.”⁷³

9. Den andra sovjetiska interventionen

Wien den 11 november.

Jag har precis kommit ut från Budapest, där jag under sex dagar följt hur Ungerns nyfödda frihet tragiskt ödelades av Sovjettrupperna.

Vi var allmänt ense om på Hotel Duna, att det var klokast att söka skydd på engelska legationen som låg fem minuters väg därifrån. Ett sovjetiskt ultimatum hade hotat att bombardera Budapest, och legationens källare erbjöd skydd mot allt utom en fullträff. Basil Davidson låg till sängs och läste Tacitus och vägrade att stiga upp, men till slut godtog han majoritetsbeslutet. Jag gick över Vörösmarty ter medan elden från tanksen smattrade och reaplan tjöt över huvudet på mig; jag påminde mig med ett sting av sorgsen längtan sista gången – så sent som i augusti, men det verkade vara en tidsålder tillbaka – jag hade druckit kaffe på det berömda trottoarkaféet som nu låg stängt och övergivet.

Stora områden i staden, framför allt arbetarkvarteren, ligger bokstavligt talat i ruiner. Under fyra dagar och nätter låg Budapest under oavbruten artillerield. Jag fick se hur en fordom vacker stad blev slagen, krossad och förblödd tills den gav sig. Det var förkrossande för alla som lika mycket älskar det ungerska folket och den socialistiska Sovjetunionen.

Varje dag avpatrullerades staden av tanks som besköt husen på nära håll. De drog sig tillbaka varje kväll, men det tunga artilleriet fortsatte att dundra. Humöret gnisslade inne på engelska legationen. Ministern, mr Fry, sa några tirader mot *Daily Worker* och dess olycksförföljde korrespondent. Ivor Jones från B. B. C. och Davidson tröstade oss bägge. På tisdag kunde vi lämna legationen under dagen för att rekognosera. På fem minuters väg österut började ödeläggelsen.

Folket i Budapest är hungrigt i dag. Många nära nog svälter. Vid åttatiden om morgnarna står hundratusentals människor i långa, tysta köer och väntar på brödet. Butiker och restauranger är fortfarande stängda, och arbetarna vägrar att sluta sin generalstrejk trots upphetsad vädjan från den nya ”arbetar- och bonderegeringen”.

När jag återkom till Duna var rummet översållat med glasskärvor. På trottoaren mittemot låg ett lik. Frukosten bestod av en brödkiva och en kopp te. Budapestborna måste ha fått ännu mindre. Ingen trodde det som sades, att Kádár-regeringen, som de första dagarna befann sig i Szolnok, hade gett inviten till denna förödelse.

Det ligger ännu lik på gatorna – gator som har plöjts upp av tanks och översållats med ett blodigt krigs avfallsprodukter: grus, glas och tegelbitar, använda patroner och granathylsor. Trots sina fruktansvärda förluster under den ungerska revolutionens första skede satte Budapestborna upp ett förtvivlat och tappert men dödsdömt motstånd mot det ryska angreppet. Budapests arbetare och soldater, studenter och t. o. m. skolpojkar svor att göra motstånd in i det sista. Och varje utländsk journalist i Budapest var häpen över att motståndet varade så länge.

Var dag sa vi till varann: ”I morgon är det slut.” Men tanksens strid mot männen vanns inte så lätt.

⁷³ V.I. Lenin, *Valda verk i tio band*, band 10, sid. 527.

Folket stred mot inkräktarna på offentliga byggnader och privata hem, i hotell och ödelagda butiker, gata efter gata, steg för steg och tum för tum. Den flammande energin bakom dessa frihetens elva dagar brände ut sig i en sista lysande låga. Frihetskämparna slogs, hungriga, osövda och utan hopp, med en ömkligt dålig utrustning mot de sovjetryska vapnens förkrossande överlägsenhet. De kämpade med gevär, hemmagjorda granater och Molotov-cocktails mot T 54-tankens från fönstren och de öppna gatorna. Folket rev upp gatorna för att bygga barrikader, och nattetid stred de i ljuset från eldsvådor som obehindrade svepte genom det ena kvarteret efter det andra.

På sjukhusen, som var fullpackade med sårade, gjordes operationer utan bedövning, medan granaterna tjöt och kulspjutorna smattrade. Jag blev sjuk i själen av att se på hur armén från en socialistisk stat förde krig mot ett stolt och okuvligt folk.

Under söndagen och måndagen skonade striden varken de civila eller dem som gav de sårade hjälp, medan dånet från artilleribeskjutningen och den oupphörliga tankelden blandades med de sårades jämmer. Sovjettanks sköt på brödköerna, och ännu så sent som i torsdags såg jag en man på bortåt sjuttio år ligga död utanför en brödbutik med den limpa han nyss köpt fortfarande i handen. Någon hade till hälften täckt över kroppen med den röd-vit-gröna flaggan. Sovjettrupper plundrade Astoria Hotel på nedre botten och tog t. o. m. kläderna från portierns dagrum; de genomsökte egyptiska ambassaden och sköt ihjäl en jugoslavisk diplomat som tittade ut genom fönstret på sin ambassad. Å andra sidan krossades fem fönster på engelska legationen av fem ungerska kulor. Sådant händer i stridens hetta och det bör nämnas, att de ryska trupperna nu gör försök att fraternisera med folket. En del av trupperna har sagt till folk de senaste dagarna, att de inte hade någon aning om att de kommit till Ungern. De trodde först att de var i Berlin och stred mot tyska fascister.

Ingenting kan komma mig att glömma Stalingrad och den skuld hela världen står i gentemot Sovjets armé, vars officerare och meniga fick utföra ett smutsigt arbete i Budapest – en uppgift som många av dem uppenbart avskydde. I stort sett utförde de det utan excesser. För min del tror jag, att beskjutningen av brödköerna kan förklaras av att många frihetskämpar stred i civila kläder och att en kö, i stridens hetta, kan se hotfull ut när den ses från en tank i rörelse. Jag antecknade alla säkert fastställda exempel på våldsamma övergrepp från ryssarna, eftersom det var bra att veta hur ringa de var, i jämförelse med den fantastiska och fullkomligt osanna historien, som senare dementerades av de tre främsta nyhetsbyråerna, om sönderskjutningen av ett barnsjukhus.

I byggnad efter byggnad ser man gapande granathål som liknar tomma ögonhål. På de flesta viktigare butiksgatorna krossades vartenda fönster. Några av de vackraste byggnaderna i staden fick sina fasader grymt förstörda.

År 1945 kom de som befriare. De ville att Budapest skulle förklaras för öppen stad, och de skickade officerare i en bil, med den vita flaggan klart synlig, för att föreslå nazisterna detta. Nazisterna väntade tills bilen kom inom skotthåll och sköt sedan dem som satt i den. Ryssarna tog Gellert-höjden tum efter tum. Och nu kom de tillbaka, mot sin vilja påtvingade rollen som vandaler, förtryckare, frihetens förintare.

Så sent som i torsdags besökte jag ett guerillaförbands högkvarter i sjunde distriktet. Medan ryska tanks stod precis runt om hörnet, stod 20-åringar i pälsmössor utanför ett hotell och slog på k-pisternas kolvar som om det vore gitarrer. När tanks närmade sig slank de in i huset – och där inne fanns det en välförsedd arsenal, i händerna på arbetare och studenter som var beredda att smita ut bakvägen och fortsätta kampen så snart hotellet blev angripet.

Den djärvhet dessa pojkar visade gav hela motståndsandan i ett nötskal. Antony Terry från *Sunday Times*, hans fru och jag hade ”gått över gränsen” (i verkligheten fanns det förstås inga

riktiga ”gränser” utan bara motståndsfickor) och kom, utan att märka det, in i ett område fem minuters väg från Nationalteatern, där det fortfarande pågick intensiva strider. Jag kände mig inte det minsta tapper, men Terry yrkade på att vi skulle fortsätta, obekymrade om kringstrykande tanks och enstaka kulor. Han vågade sig in i Lenin körút, en medelpunkt för häftiga strider, bland tegelhögarna och de stinkande liken medan jag kröp efter honom och försökte se liten ut, en som inte var värd att skjutas. En frihetskämpe i stål hjälm, som stod dold i en port nära en av de 95 skadade biograferna, sade åt oss att dra åt helvete. ”Utmärkt”, sa Terry. ”Jag ville bara ta säkert reda på om de hade antitanksgevär. Den där killen hade det”. I min rädsla hade jag inte märkt ens det. Några minuter senare träffade vi på det där hotellet och bjöds stiga in för att hälsa på befälhavaren, en arméofficer på tjugosex år. Han insåg att motståndet var hopplöst. Men göra motstånd tänkte de till slutet – på deras eget liv, om det behövdes. Han påstod sig behärska hela Dohány utca-området, bokstavligen översatt ”Tobaksgatan”. Vi tvivlade lite på saken, men han skickade i väg en arbetare i fodrad khaki-jacka som skulle lotsa oss ut ur hans ”territorium”.

Söndagen den 10 november var det tydligt, att striderna praktiskt taget var slut, fastän motståndet fortsatte i form av en envis generalstreck. Folket i Budapest kom ut på sina gator igen, grät över den förstörelse de såg och stirrade buttert på de ryska patrullerna när de mullrade förbi med tanksens egendomliga, insektslika gångart. Journalisterna bestämde sig för att det var dags att resa, ty inga telefonlinjer från huvudstaden hade ännu öppnats och en veckogammal nyhet ropade på publicering. Hur vi bråkade och väntade på våra utresetillstånd hör inte till den ungerska tragedin; det är en komedi som hör hemma i andra sammanhang, liksom också min kamp med en viss kommunisthatande amerikansk journalist för att få behålla den plats jag blivit tilldelad i en av de amerikanska bilarna. Omkring klockan två e. m. den 11 november åkte vi och passerade nio kontroller, innan vi äntligen gick över gränsen. Sedan kom Wien, varifrån jag ringde in den rapport, som står tryckt i kursiv ovan. Min fru fick fram ett samtal en halvtimme senare. ”Är du välbehållen?” frågade hon. ”Jag är all right”, sa jag, ”men hur gick det med min artikel?” ”Redaktören vill inte ens låta redaktionen läsa den”, sa hon. I det ögonblicket förstod jag att jag måste säga upp mig.

10. Och sedan?

”I den ungerska folkrepubliken tillhör makten”, säger författningen av år 1949, ”det arbetande folket.” En kort tid i höstas blev denna sats sanningsenlig. Folket fick smaka makten och de gav den inte ifrån sig utan en ytterst seg strid. Varje dag som gått sedan striderna upphört har fört med sig nyheter som bekräftar huvudtesen i denna bok: att upploppet i Ungern var ett folks uppror mot tyranni och fattigdom, mot ockupation och förmynderskap av främlingar. Revolutionen besegrades – den dränktes i blod, begravdes i spillror och lögnar, rättare sagt, men rörelsen fortsätter, envis och förtvivlad, av allt att döma okvävbar. Ungerns industriproletariat visar varje dag inför hela världens ögon sitt sansade trots mot en marionettregering, som stöder sig på utländsk vapenmakt och har djärvheten att kalla sig en ”arbetar- och bonde-regering”. Regeringen hotar med avskedanden, den trugar och vädjar, mutar med erbjudanden om mat, men arbetarna bevisar att de är de verkliga härskarna. Gruvarbetarna ger sitt stöd genom att lägga gruvschakten under vatten, fabriksarbetarna stannar helt enkelt borta från fabriker. De föredrar svält och ruin framför kapitulation. Detta är ett folk vars anda blir svår att krossa.

En sådan episod som Imre Nagys och hans regeringskamraters försvinnande (eller deportering), enligt uppgift för deras säkerhets skull, ger nya bevis för det verkliga läget i Ungern och lägger nytt bränsle på lågorna för arbetarnas vrede och beslutsamhet. Arbetarråden blomstrar ännu, de vägrar att begränsa sin verksamhet till produktivetsfrågor utan lägger sig energiskt i politiska ärenden. Ett bevis för de ungerska kommunisternas missnöje med revolutionens

krossande är den enastående episoden, då journalisterna och typograferna på den kommunistiska tidningen *Népszabadság* strejkade. Det var en strejk som vände sig mot regeringsinblandning i pressens frihet. I ett försök att publicera en kommentar till dispyten mellan *Pravda* och de jugoslaviska kommunisterna skrev staben på *Népszabadság* om den flera dagar i sträck. Men regeringen krävde, att dessa kommunistiska journalister obetingat skulle stödja de åsikter som *Pravda* uttryckte. I Ungern liksom i England föredrar många kommunister att tänka på egen hand.

Så småningom blir sanningen om händelserna i Ungern kända för hederliga kommunister över hela världen. Enligt *Manchester Guardians* Warszawa-korrespondent har polska journalister som återvände från Budapest ”i sina tidningar beskrivit de verkliga händelserna i Budapest i de livligaste färger”. Den polska tidningen *Zyciaie Warszawy* har rundhänt fördömt den ryska interventionen i Ungern, förhålligt ungrarna som hjältar och angripit återupplivandet av Stalinismen. Tidningen sade, att det ungerska upproret började som den polska resningen i Poznan, som skulle komma att ändra historiens gång i Polen, och utvecklade sig till ett ”myteri mot stalinismen i internationell skala”.⁷⁴ Den verkliga kampen stod, tillade tidningen, om Sovjetrysslands herravälde över de östeuropeiska länderna.

Denna kommentar från det socialistiska Polen framhåller en viktig synpunkt på den ungerska tragedin: kontrasten mellan Polen och Ungern. I Polen handlade de sunda krafterna inom kommunistpartiet tillräckligt snabbt och beslutsamt; tack vare en stor portion tur hade den främste antistalinisten, som kunde samla den stora massan av både partiet och folket bakom sig – och med tillräckligt starka nerver för att kunna stå emot ryska hotelser – inte blivit skjuten. Numera står folket i Polen bakom partiet som aldrig förr, och det finns alla utsikter att Polen inom några få år uppnår en viss grad av frihet.

Ungern är bilden en helt annan och mycket mörk. Rajk blev avrättad, och Kádár och Nagy var tyvärr inte djärva tillräckligt för att handla i tid. En revolution har blivit krossad, men trupperna som krossade den och den regering de placerade där sitter på en vulkan av hat och ovilja. Det kommer att ta mycket lång tid, innan näringslivet hämtar sig. Produktionsförlusten i Ungern alltsedan 23 oktober överskrider redan 6 miljarder forint (2,6 miljarder kronor enligt officiella kursen).

Det är svårt att säga vad den omedelbara framtiden kan ha att bjuda Ungern. Den nuvarande regimen, som är så icke-representativ och så uppenbart oförmögen att handla självständigt, kan inte bli varaktig. Det går inte att återvända till det förflutna. Kapitalismen har inget att ge Ungern, och de flesta vill inte ha den. Att gruppen Rákosi-Gerö skulle återfå makten är otänkbart. Inte heller vill folket ha nuvarande infernaliska skuggvärld av kaos, svält och förtvivlan. Om Nagy togs tillbaka som statsminister, en representativ folkfrontsregering bildades och landet befriades från ryska trupper, skulle folkets medverkan kunna vinnas till den jättelika återuppbyggnad som detta tappra men lemlästade lilla land står inför.

Det land som tillhörde Rákóczy⁷⁵ och Kossuth,⁷⁶ Petöfi, Vörösmarty,⁷⁷ Arany⁷⁸, Ady⁷⁹, Madách⁸⁰ och Móricz,⁸¹ Bartók och Kodály,⁸² förtjänar frihet och lycka. Ungrarna har kanske att vänta sig nya vedermödor, men till slut kommer de att vinna frihet och lycka.

⁷⁴ Den 28 juni 1956 startade de polska arbetarna i Poznań en generalstrejk och attackerade den hemliga polisens huvudkvarter. Resningen slogs ned efter 53 personer dödats och över 200 sårats.

⁷⁵ Ferenc Rákóczy II (1676-1735), vald prins av Transsylvanien. Ledde en misslyckad ungersk resning mot Habsburgska kejsardömet 1703-11.

⁷⁶ Lajos Kossuth (1802-1894), advokat, politisk skribent och statsman, spelade en ledande roll i det ungerska befrielsekriget 1848-49 och levde i landsflykt i resten av sitt liv.

⁷⁷ Mihály Vörösmarty (1800-1855) var en enastående romantisk och patriotisk poet och dramatiker. Hans *Csongor és Tünde* ('Csongor och Tünde', 1831) är ett slags ungersk *En midsommarnattsdröm*.

Efterskrift

Efter det att jag började på denna bok har jag fått veta, att kommunistiska partiets kommitté för London-distriktet har upphävt mitt partimedlemskap för tre månader. Det skäl som ges är ”min verksamhet genom att i kapitalistpressen publicera angrepp på kommunistiska partiet”. Kommittéuttalandet säger, att när jag tillfrågades, varför jag inte hade dryftat mina åsikter med utgivaren av *Daily Worker* eller med partiets exekutivkommitté ”svarade han att han ej hade något förtroende för någondera”. Det stämmer precis. Uttalandet slutar med en varning, som min uppmärksamhet riktats på genom ett brev från distriktssekreteraren, att om ”Peter Fryer skulle vända sig till den kapitalistiska pressen eller till en kapitalistisk förläggare för att framföra sina angrepp mot partiet, blir det nödvändigt för distriktskommittén att vidta ytterligare åtgärder”. Detta är uppenbarligen ett hot om att utesluta mig ur partiet, om jag fortsätter med att berätta sanningen om Ungern. Utgivandet av denna bok är mitt svar.

Efter fjorton års tid är det pinsamt att tänka sig en skilsmässa – även om den bara blir tillfällig, såsom jag tror – från en rörelse som har betytt allt för mig. Det var lika pinsamt att efter nära nio års arbete, som jag med stolthet utförde åt *Daily Worker* för mindre än en kroppsarbetarlön – ett arbete som gav mig djup tillfredsställelse och glädje därför att jag tyckte, att jag kunde säga sanningen och kämpa mot orättvisor varje dag i mitt liv – vara tvungen att avgå från tidningen, därför att den inte ville låta mig göra ett hederligt arbete i Ungern.

Beslutet är svårt, men jag låter mig inte tystas ner.

Just när jag skriver detta, ligger framför mig två av de många brev, som jag har fått från kommunister, medlemmar av Labour Party med flera. De som har skrivit dessa två brev har tillbragt långa perioder i Östeuropa. ”Var och en som har sett måste tala ut”, säger den ene. ”Det är en ofrånkomlig plikt att tala rent ut och att varna.”⁸³ Den andre, som bodde i Ungern, säger: ”Varje hederlig kommunist borde känna sig beklämd inför det lidande som partiet har tillfogat det ungerska folket.”⁸⁴

Det verkliga skälet till min uteslutning är, att ledarna för det kommunistiska partiet är rädda för sanningen. Lyckligtvis har de inte något ÁVH som kan hjälpa till att undertrycka den. De höll sanningen utestängd från *Daily Worker*, men de kan inte censurera det jag skriver på andra håll. De kan inte sätta mig i fängelse. Det värsta de kan göra är att hota mig – och hotet endast avslöjar deras andliga bankrutt.

Många har frågat mig varför jag inte, när jag avgick från *Daily Worker*, också lämnade kommunistiska partiet. Ett sådant steg skulle, säger de, överensstämma med den fasa och motvilja jag kände inför det jag såg i Ungern. Härpå svarar jag, att ungerska revolutionen, med all den ondska och rutenhet som den avslöjade, inte har lett till någon förändring när det gäller behovet av ett arbetarparti, som bygger på marxistiska principer i England. För såvitt jag förstår marxismen är jag överens med den, och jag tror, att dess tillämpning på det engelska folkets problem på ett nyskapande och odogmatiskt sätt skall hjälpa oss att bygga

⁷⁸ János Arany (1817-1882), som kämpade i 1848-49 års ungerska befrielsekrig, betraktas som den mest typiske ungerske poeten. Han översatte Shakespeare och Goethe.

⁷⁹ Endre Ady (1877-1919) var en av Ungerns största lyriska poeter och en högst originell förnyare när det gällde stil och metrik. Han ledde rörelsen kring den litterära tidskriften *Nyugat* (‘Väster’)

⁸⁰ Imre Madách (1823-1864) var en av Ungerns största dramatiker, hans *Az ember tragédiája* (‘Människans tragedi’, 1860) översattes till mer än tjugo språk, däribland svenska.

⁸¹ Zsigmond Móricz (1879-1942) var en av Ungerns ledande romanförfattare under 1900-talet.

⁸² Béla Bartók (1881-1945) och Zoltán Kodály (1882-1967) var Ungerns största kompositörer.

⁸³ Detta brev skrevs av Pat Dooley, se not 27 ovan.

⁸⁴ Detta brev skrevs av Dora Scarlett.

upp ett socialistiskt samhälle i vårt land och därigenom göra vårt liv lyckligare. Utan tvivel finns det många läsare av denna bok, som är emot tanken på ett socialistiskt samhälle över huvud taget, eller som inte är ense med marxismens föreställningar om hur det skall förverkligas. Jag respekterar deras åsikter men bibehåller min egen: att marxisterna som organiserad kraft kan ge ett stort bidrag till den engelska arbetarrörelsen, både på idéernas område och i fråga om ledningen. Jag vet mer än väl, att engelska kommunistpartiet till stor del har blivit vanryktat genom sina ledares politiska oärlighet och misstag, genom att de övergett socialismens principer. Men jag håller före, att dessa ledare har upphört att vara kommunister, alldeles som Ungern inte var något exempel på socialism eller kommunism. Deras inställning till den ungerska revolutionen är det slutgiltiga beviset härför. Deras blinda, vanhedrande gillande av den sovjetryska interventionen har visat, att de inte längre är lämpliga att ha ledningen. De är uppenbart redo att förstöra partiet som politisk kraft hellre än tillåta en fri diskussion av deras misstag. Ju förr de körs i väg desto bättre. Och jag tvivlar inte på att de kommer att bli iväggkörda, så snart partiets hederliga medlemmar ur ledet inser, hur skamligt man har ljugit för dem och vilselett dem.

Den kris inom engelska kommunistpartiet, som numera (*Daily Worker* den 26 november) öppet erkänns, är bara ett led i krisen inom hela kommunismen som världsrörelse. Huvudfrågan är utrensningen av det som fått namn av stalinism. Stalin är död, men de män han skolade i förhatliga, omoraliska metoder råder alltjämt över staters och kommunistpartiers öden. Den sovjetryska aggressionen mot Ungern tillkännagav stalinismens envetna comeback i sovjetrysk politik, och fördärvade mycket av det goda, som utträttats de senaste tre åren för att lindra den internationella spänningen. Genom att stödja denna aggression har det engelska partiets ledare visat sig vara obotfärdiga stalinister, som i stort sett ställer sig fientligt mot demokratiseringen i Östeuropa. De måste bekämpas såsom sådana.

De var Stalins män. De gjorde vad han sade åt dem och de var beroende av honom. Hur beroende de var, är en officiell hemlighet inom partiet. Det berömda programmet "Englands väg till socialismen", exempelvis, som utgavs i februari 1951 – utan att de engelska partimedlemmarna fick tillfälle att komplettera det – innehöll två avgörande ställen: om engelska imperiets framtid och om engelska parlamentet, som sattes in egenhändigt av en viss Josef Stalin; han vägrade att låta dem ändras.

Dessa män förblir stalinister. Men stalinismen har blivit avslöjad både i teori och praxis som en vidunderlig förvrängning av marxismen. Ledare, som fortfarande tror på den och fortfarande praktiserar den, kan inte få ha förtroendet av att fortsätta som ledare, och de kan inte skydda sig mot avslöjanden genom att vädja till de kommunistiska principer, som de själva har förrätt så krasst.

Se på det helvete som Rákosi gjorde Ungern till – det är en dom inte över marxismen eller kommunismen utan över stalinismen. Gränslöst hyckleri, medeltida grymhet, dogmer och slagord som varken har liv eller mening; ett folks stolthet skymfad, fattigdom åt alla utom en handfull ledare som levde i lyx, med villor på Rózsadomb, Budapests angenäma "Rosornas höjd" (som folket gav öknamnet "Partikadrernas höjd"), särskilda skolor för deras barn, särskilda och välförsedda butiker åt deras fruar – t. o. m. separata badstränder vid Balatonsjön som var avskilda från den vanliga populansen med taggrådsstängsel. Och till skydd för denna kommunistiska överklass' makt och privilegier hade man ÁVH och bakom dem det avgörande stödet, sovjetarméns tanks. Mot denna motbudande karikatyr av socialismen ville inte och vågade inte våra engelska stalinister protestera. Inte heller har de ett ord om tröst eller solidaritet till övers för det tappra folk, som slutligen reste sig för att driva bort skändligheten, som sträckte händerna mot friheten och fick betala ett så tungt pris.

Ungern var stalinismen förkroppsligad. Här hade vi, i ett litet och hemsökt land, en bild som var fullständig i alla detaljer: övergivandet av humaniteten, huvudvikten inte vid levande och lidande människor utan vid maskiner, statistik, traktorer och stålverk, procenttal över planernas genomförande ... och så tanks, naturligtvis. Vi hade slagits med stumhet och blindhet av stalinismen och förvanskade själva groteskt den socialistiska, internationella solidaritetens vackra ide, genom att tabubelägga all kritik mot nuvarande orättvisor och omänsklighet i ett kommuniststyrkt land. Stalinismen förlamade oss genom att snöpa våra moraliska känslor, förblindade oss för de oförrätter som drabbade människor, om dessa oförrätter skedde i kommunismens namn. Vi kommunister har varit upprörda inför de oförrätter som imperialismen begått. Dessa är också många och vedervärdiga, men vår ensidiga indignation har på något sätt inte varit äkta. Den har kvarlämnat en elak smak i munnen på de engelska arbetarna, som genast upptäcker och fördömer varje hyckleri.

Stalinismen är marxism med bortopererat hjärta, avhumaniserad, torkad och frusen, förstenad och ofruktbar. Den sysslar med partilinjen, inte med ungerska barns tårar. Den intresserar sig för den abstrakta makten, med strategi och taktik, inte med samvetens och det mänskliga sinnelagets krav. Hela kommunismens framtid som världs rörelse beror på om stalinismen försvinner. Hela det engelska kommunistpartiets framtid beror på om det återvänder till socialismens grundsatser.

Att jag har blivit utstött av engelska kommunistpartiets småskurna Stalinimitationer har ingen betydelse. Det som är viktigt och som måste hejdas genast, är deras sätt att släpa socialismen i smutsen. Det olycksbådande ”mene tekel” har redan visat sig för dem. De har en gång för mycket försummat tillfället att tala rent ut, i klara ordalag, mot förtrycket. Denna gång är deras förnedring så uppenbar att var och en, som inte isolerat sig i en fantasivärld, kan inse det. Tusentals engelska kommunister har dessa månader insett detta motbudande förräderi mot socialismen från ledare, som satte sin lit till ryska tanks hellre än till ungerska folket, som är redo att spotta på ett folks sorg och vändas hellre än att våga sig på ens det svagaste tvivel på den sovjetryska politikens ofelbarhet. För många kommunister har detta ledarnas tragiska förräderi medfört ett smärtsamt personligt dilemma, som de har löst genom att lämna partiet. Deras beslut är beklagligt, ty det förstärker den hårda stalinistiska kärnan i ett läge, då möjligheten att avlägsna den varit större än någonsin.

Det engelska kommunistpartiet kommer inte att kunna visa ansiktet inför engelska folket, förrän det har gjort upp räkningen med det stalinismens dystra arv som fortfarande håller det fjättrat, som kommer dess ledare att gå på andra sidan gatan medan Ungern blöder. Då kommer vi att få uppleva ett uppblomstrande för ett verkligt kommunistiskt parti, som hängivet följer den socialistiska humanismens principer. Marx kallade revolutionen ”en människans protest mot ett avhumaniserat liv”.⁸⁵ Den ungerska revolutionen var precis detta. Den har visat oss vägen framåt. Också vi engelska kommunister kan, på vårt sätt, bli frihetskämpar.

---

⁸⁵ Marx: ‘Kritiska randanmärkingar till artikeln ”Kungen av Preussen och socialreformen. Av en preussare”’ (augusti 1844), Marx-Engels, *Collected Works*, vol. 3, sid 205.

Ungern och det kommunistiska partiet: En vädjan mot uteslutning

Sex dagar efter att den ungerska revolutionen hade brutit ut, vädjade *Daily Workers* redaktör om extra finansiellt stöd från läsarna och ökade ansträngningar att sälja tidningen. ”*Daily Worker* är bara intresserad av fakta”, skrev J R Campbell. ”För att förbättra vår nyhetsservice från detta viktiga centrum, har vi skickat Peter Fryer till Ungern... *Daily Workers* läsare känner till Fryers rykte som en erfaren och skicklig journalist. Ingen är bättre lämpad för detta uppdrag.”

Mindre än två månader senare hade detta överdrivna beröm av denne journalists förmåga fullständigt förändrats. Mina rapporter från Ungern hade hemlighållits, på grund av att de ”inte [var] objektiva redogörelser”. Först blev jag tills vidare suspenderad, och därefter utesluten från kommunistpartiet. Och några få dagar senare skrev Campbell om mitt ”självmod som socialistisk politisk reporter”.⁸⁶

Mitt brott var helt enkelt att jag satte lojaliteten mot sanningen före lojaliteten mot ledarna. I ögonen på det kommunistiska partiets ledare begick jag ett avskryvärt och oförlåtligt brott, när jag i en ögonvittnesskildring publicerade fakta om den ungerska revolutionen, dess orsaker och hur den undertrycktes med hjälp av en utländsk armé.

Den ungerska revolutionen belyste verkligheten som en blix. Den avslöjade drömvärlden som så många av oss hade levt i, en värld där fakta hade ersatts av våra egna förhoppningar, önskningar och illusioner. Men det var inte bara det att fakta om Ungern var alltför bittra och smärtsamma för de brittiska kommunisterna, som redan var oroade över avslöjandena vid det sovjetiska kommunistpartiets 20:e kongress och revolten i Poznán. Den springande punkten var att de var alltför farliga för en grupp personer som under många år hade lurat och – i ordets bokstavliga mening – vilselett de brittiska kommunisterna, och som nu försöker behålla greppet om ett parti som skakas av en kris som saknar motsvarighet i dess historia. Så farliga fakta måste förtigas, och de som är påstridiga och vill berätta om dem måste tystas. Det var därför jag blev utesluten.

När jag skickades till Ungern, ville jag göra ett ärligt jobb där. Jag tilläts inte göra det, eftersom ärlighet om den ungerska revolutionen inte bara misskrediterar Rákosi och Gerö, utan också det sovjetiska kommunistpartiets ledare, och även Pollitt, Dutt⁸⁷ och Gollan, som i den internationella solidaritetens namn in i det sista stödde de ungerska stalinisterna mot de ärliga kommunisterna i Ungern. Ändå var den historia som jag kunde berätta så fruktansvärd, och den hade så långtgående konsekvenser för kommunistpartiet och hela den brittiska arbetarrörelsen att jag kände mig tvingad att berätta den.

Så det är inte på grund av ånger som jag utnyttjar min rätt att vädja mot uteslutning. Om jag har någon ursäkt så är det mot de ungerska arbetarna och det brittiska kommunistpartiets gräsrotter, för att jag inte har kämpat så hårt som jag borde mot de upprörande och skändliga lögnerna med vilka stalinismen döljer övergreppet mot Ungern. Om man har normala mänskliga känslor, och av personliga erfarenheter och observationer känner till att det är lögnerna, kan man omöjligtvis hålla tyst. Om man hela sitt vuxna liv har inspirerats av arbetarkampens storslagna händelser – Pariskommunen, oktoberrevolutionen i Ryssland, generalstrejken i Storbritannien, det spanska inbördeskriget – och på senare tid i egenskap av revolutionär journalist har deltagit i många arbetarrörelser, stora som små, i Storbritannien och Frankrike, är det omöjligt att stå vid sidan om den ungerska arbetarklassens hjältemodiga kamp för demokrati, nationellt oberoende och mänsklig värdighet. De brittiska stalinisternas ansträngningar att smutskasta denna kamp som en fascistiskt inspirerad, fascistledd ”kontrarevolution” är en skändlighet, som om den inte stoppas av oss

⁸⁶ *Daily Worker*, 20 december 1956, s. 2.

⁸⁷ **Rajani Palme Dutt** (1896-1974) var mellan 1922-1965 medlem i det brittiska kommunistpartiets centralkommitté, redaktör för *Labour Monthly* och orubblig anhängare till vilken linje som helst som bestämdes från Moskva.

kommunister själva, för alltid kommer att misskreditera det brittiska kommunistpartiet i ögonen på de arbetare vars respekt och stöd det försöker vinna. Jag ansåg det vara min plikt, att göra det lilla jag som individ kunde göra för att rädda äran hos partiet jag tillhörde, genom att öppet säga: ”Jag var där, jag kan vittna om att det inte var en kontrarevolution, utan ett nationellt uppror mot en avskryvård diktatur, ett uppror där de ungerska arbetarna spelade den viktigaste rollen.” Om jag inte hade sagt detta, så hade jag gjort mig skyldig till ett förfärligt förräderi mot de socialistiska principer som under 14 år hade väglett mitt handlande. Jag hade varit medbrottsling till de så kallade ”kommunisterna”, när de högg kniven i ryggen på de ungerska arbetarna.

Jag var fullständigt medveten om att jag riskerade att bli missförstådd. Men jag måste medge att jag inte hade räknat med den oförståelse, ovilja att lyssna, och tyvärr till och med hat som mina handlingar orsakade bland en viss sorts kommunistiska partimedlemmar. Jag är mycket ledsen över att dessa personer, som är i minoritet, upplever sanningen så smärtsam, att när de får höra den smädar den som berättar den som ”fascist”. När jag på detta sätt ser deras känslor vinna över deras förstånd, får det mig att tänka att det är tur att de brittiska stalinisterna inte har makten. För egen del kommer jag att göra allt för att se till att de aldrig får det. När de ungerska stalinisterna satt vid makten förlorade de som vågade tala mot dem mer än sina rykten. De förlorade sin frihet. En del av dem förlorade sina liv. Inte ens hoten om mord kunde tysta alla. Mord av en persons anseende kommer inte att kunna tysta någon. Det är ett erkännande att de som smutskastar inte har några argument. Jag väntar fortfarande på att man ska bemöta och politiskt ta itu med de fakta jag har lagt fram.

1. Byråkratin mot sanningen

Efter mycket besvär, allvarliga fel, och stor själslig vanda, har de bästa kommunistiska författarna bestämt sig för att aldrig mer, under inga som helst villkor, skriva några lögnar i framtiden. (Gyula Háy⁸⁸, 22 september 1956.)

Det mest slående med uttalandet från distriktskommittén i London 26 november, och brevet 17 december från Londondistriktets sekreterare, John Mahon, som förklarade orsakerna till suspenderingen respektive uteslutningen, är att de helt och hållet berör formaliteter och tekniska detaljer, och helt undviker kärnfrågorna, som djävulen undviker heligt vatten.

En partistadga för att ta itu med tjallare

26 november stängde distriktskommittén av mig från partimedlemskapet under 3 månader, enligt Partistadga 19 (c). Jag informerades inte enligt vilken bestämmelse beslutet att utesluta mig togs 16 december, men jag antar att det var enligt samma bestämmelse, som säger: ”Exekutivkommittén eller distriktskommittén ska ha rätt att avsätta, suspendera under tre månader eller utesluta, och ska förklara orsaken till denna handling vid ett möte med den berörda partiorganisationen.” Denna bestämmelse var aldrig ämnad att användas för den sorts förseelse som jag antogs ha begått. Den var tänkt att tillåta ett snabbt agerande mot polisspioner.

Varken min avdelning, avdelningskommitté eller områdeskommitté konsulterades innan suspenderingen. Det finns givetvis ett formellt svar på detta: det krävs ingen sådan konsultation enligt Partistadga 19 (c), till skillnad från Partistadga 19 (b), som ger stadsdels-, stads- och områdeskommittéer motsvarande rätt att avsätta, suspendera och utesluta, ”under förutsättning att orsaken till denna åtgärd har förklarats för den berörda partiorganisationen... där medlemmen har fått möjlighet att närvara och förklara sitt fall.” Distriktskommittén handlade helt enligt reglerna, som den skulle ha gjort om det hade handlat om en polisspion. Men jag var ingen polisspion. Jag var en seriös partimedlem som under nio år hade tjänat *Daily Worker* och kommunistpartiet på ansvariga poster: som korrespondent i parlamentet och utrikeskorrespondent, vid några tillfällen som nyhetsredaktör och ledarskribent, som föreläsare i marxistisk filosofi på Marxhusets

---

⁸⁸ Efter revolutionen 1956 dömdes författaren och dramatikern **Gyula Háy** (1900-1975) till sex års fängelse för ”uppvigling mot staten”. Efter frisläppandet 1960 slog han sig ner i Schweiz.

kvällskurser och vid en av kommunistpartiets nationella skolor. En sådan person avgår inte från *Daily Worker* av lättsinniga orsaker. Nog hade min avdelning rätt att få någon förklaring innan jag bestraffades så snabbt? Det tyckte åtminstone min avdelning, och 12 december antog den en resolution som protesterade mot att den inte hade fått någon förfrågan innan jag suspenderades.

Men den gjorde mer än så. Efter att ha lyssnat på uttalanden från både Mahon och mig, antog den samma kväll en resolution som uppmanade distriktskommittén att upphäva suspenderingen. Resolutionen antogs med 15 röster mot en, och en nedlagd. Med denna resolution framför sig, får man förmoda, gick distriktskommittén vidare och uteslöt mig, och visade på så sätt hur mycket de brydde sig om min avdelnings åsikter.

Likartade fall

Jag är ingalunda den första kommunist som under de senaste månaderna har angripit partiets politik i den kapitalistiska pressen. Men jag är den förste som suspenderas eller utesluts av denna anledning. För flera månader, till exempel, skrev Ralph Russell⁸⁹ en artikel i *Manchester Guardian*, som var ytterst kritisk mot partiledningen. Han varken suspenderades eller uteslöts. I *Tribune* 30 november och *New Statesman and Nation* 1 december fanns ett brev som var mycket kritiskt mot partiets Ungernpolitik. Det undertecknades av Chimen Abramsky,⁹⁰ E J Hobsbawm,⁹¹ Hyman Levy,⁹² Robert Browning,⁹³ Paul Hogarth,⁹⁴ Jack Lindsay,⁹⁵ Henry Collins,⁹⁶ George Houston,⁹⁷ Hugh MacDiarmid,⁹⁸ Christopher Hill,⁹⁹ V G Kiernan,¹⁰⁰ Ronald L Meek,¹⁰¹ R H Hilton,¹⁰² Doris

89 **Ralph Russell** undervisade på fakulteten för orientaliska och afrikanska studier på universitetet i London, och skrev om litteratur på urdu.

90 Historikern **Chimen Abramsky** (f 1916) skrev tillsammans med Henry Collins *Karl Marx and the British Labour Movement*, MacMillan 1965.

91 I en intervju av Peter Glotz 1987, lät historikern **E J Hobsbawm** (f 1917) denna kommentar från intervjuaren passera okommenterad: "När de sovjetiska trupperna gick in i Ungern 1956 protesterade du kraftigt." (Eric Hobsbawm, *Politics for a Rational Left: Political Writing 1977-1988*, London och New York: Verso i samarbete med *Marxism Today*, s 200). I en intervju med Paul Barker tre år senare sa Hobsbawm: "Vid tiden för Ungern 1956 tillhörde jag de som protesterade." (*Independent on Sunday, Sunday Review*, 4 februari 1990, s 5). Men i ett brev till *Daily Worker* (9 november 1956, s 2) hade Hobsbawm i själva verket *stött* den sovjetiska invasionen av Ungern, med dessa ord: "Alla socialister borde kunna förstå att ett Ungern under Mindszenty, som troligen skulle bli basen för kontrarevolution och intervention, vore en allvarlig fara för Sovjetunionen, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Rumänien som gränsar till det.

Om vi hade befunnit oss i den sovjetiska regeringens läge, så skulle vi ha intervenerat. Om vi hade befunnit oss i den ungerska regeringens position, så skulle vi ha samtyckt till interventionen...

Samtidigt som vi med tungt hjärta samtycker till det som nu händer i Ungern, ska vi... också ärligt säga att Sovjet så snabbt som möjligt bör dra tillbaka sina trupper från landet..."

92 Matematikern **Hyman Levy** (1889-1975) skrev bland annat böckerna *A Philosophy for a Modern Man* (Gollancz, 1938) och *Social Thinking* (Cobbet Press, 1945).

93 **Robert Browning** (1914-1987) blev senare (1965-81) professor i klassisk och gammal historia vid Birkbeck College, London University. Bland hans skrifter märks *The Emperor Julian* (Weidenfeld & Nicolson, 1976) och *The Byzantine Empire* (Weidenfeld & Nicolson, 1980).

94 **Paul Hogarth** (1917-2002) var målare, illustratör och tecknare.

95 **Jack Lindsay** (1900-1990) var författare och produktiv författare till historiska och andra verk.

96 Historikern **Henry Collins** (f 1918) skrev *Karl Marx and the British Labour Movement*, MacMillan 1965, tillsammans med Chimen Abramsky.

97 George Houston (f c:a 1924) gick med i kommunistpartiet under Andra världskriget, och var 1956 med i Skottlandskommittén, och förblev kvar i kommunistpartiet fram tills det lades ner 1991. Han var en respekterad specialist på skotsk jordbruksekonomi. Jag vill tacka Monty Johnstone för denna information.

98 **Hugh MacDiarmid** (Christopher Murray Grieve, 1892-1978) var en berömd skotsk poet och kritiker. Uteslöts ur kommunistpartiet 1938, men anslöt sig på nytt 1956.

99 **Christopher Hill** (1912-2003), författare till flera verk om 1600-talets historia, liksom *Lenin and the Russian Revolution* (Hodder & Stoughton, 1947). Lämnade kommunistpartiet 1957. Rektor vid Balliol College, Oxford, 1965-78.

100 Historikern **V G Kiernan** (f 1913) skrev bland andra böckerna *The Lords of Human Kind: European attitudes towards the outside world in the Imperial Age* (Weidenfeld & Nicolson, 1969). Lämnade kommunistpartiet 1959.

101 **Ronald L Meek** (1917-1978) var författare till *Studies in the Labour Theory of Value*, (Lawrence & Wishart, 1956).

Lessing,¹⁰³ och E A Thompson.¹⁰⁴ Det krävde att man fullständigt skulle tillbakavisa de senaste tolv årens ”felaktiga framställning av fakta”, och tillade: ”Det inbegriper att tillbakavisa de senaste resultaten av detta skadliga förflutna, exekutivkommitténs underskrift på den sovjetiska politikens nuvarande misstag.” Ingen av undertecknarna av detta brev har suspenderats, trots att kommunistpartiets politiska kommitté har kallat brevet ”en politisk plattform som står i motsättning till partiets politik” och ”ett exempel... som kan ge upphov till fara för fraktionism.” 15-16 december meddelade exekutivkommittén femton av sina mest framstående och respekterade kommunistiska intellektuella att denna handling var ”otillätlig” och ”inte skulle tolereras i framtiden”.

Ett byråkratiskt uttalande

Samma dag som uttalandet som suspenderade mitt medlemskap i partiet antogs av distriktskommittén i London, medgav *Daily Worker* långt om länge att det var kris i partiet. Det är något av en underdrift. Både partiets ära, och skulle jag vilja säga, själva existens står på spel. Men denna dag hade inte distriktskommittén i London något viktigare för sig än att formulera ett uttalande som fullständigt bortsåg från orsaken till krisen i partiet och innebörden i tvistefrågorna mellan mig och partiledningen.

Den kunde inte hitta någon bestämmelse som jag hade brutit mot, ty det finns ingen sådan. Så den tog till en bestämmelse vars syfte var att rensa partiet på klassfiendens agenter. Om ledningen vill tillbakavisa mina argument så måste den gå in i en politisk diskussion. Låt den besvara det jag sa i intervjun med *Daily Express*. Låt den svara på de fakta om den ungerska revolutionen som jag presenterat i min bok *Ungersk tragedi*. Låt den visa att jag har fel. Men det kan den inte, så följaktligen sopar den sanningen om Ungern åt sidan, de bevis jag som ögonvittne måste föra fram mot exekutivkommitténs resolution från 4 november.

”Frågan är inte om dina åsikter var rätt eller fel”, skrev John Mahon till mig 5 december. Givetvis inte. Varken Londons distriktskommitté eller exekutivkommittén är på minsta sätt intresserade av vad de kallar mina ”åsikter” – eftersom mina åsikter grundas på personliga, direkta erfarenheter i Budapest och på andra ställen i Ungern. Mina åsikter formades under den ungerska revolutionen. Exekutivkommitténs åsikter bär stämpeln ”Made in Moscow”. *Daily Workers* redaktör bildade sig bokstavligen sin uppfattning om den andra sovjetiska invasionen i Moskva, ty det var där han befann sig när den ägde rum. Resten av exekutivkommittén bestämde sig i Covent Garden, knappt tolv timmar efter att invasionen ägde rum.¹⁰⁵ Deras åsikt är inte resultatet av ett självständigt kritiskt tänkande, analys och bedömning av fakta. Den är resultatet av en övertygelse, som inte ens avslöjandena vid den 20:e kongressen kunde rubba, att allt som Sovjetunionen gör är rätt och måste stödas till varje pris, att Moskva är *fons et origo* [källa och ursprung – öa] till en korrekt marxistisk förståelse av alla fenomen. Det är därför uttalandet från distriktskommittén i London är byråkratiskt, och bara tar upp form och inte innehåll, det yttre och inte kärnfrågan. Det är värdigt en fackpamp, som inför en revolt bland sina medlemmar desperat försöker hålla greppet om apparaten. Det är inte bara byråkratiskt, utan också oärligt och felaktigt.

”Angrepp på kommunistpartiet”: det är ett känslomässigt krigsrop – en sorts trollformel eller fetisch för att reta upp de kommunister som inte hade läst intervjun i *Daily Worker*, och som därmed inte visste, att jag i denna intervju långt från att angripa kommunistpartiet faktiskt efter bästa förmåga försvarade det mot ledningens förvrängda politik. Det var ledningen jag angrep, inte partiet.

102 **Rodney Hilton** (1916-2002) blev senare (1963-82) professor i medeltida samhällshistoria vid universitetet i Birmingham. Bland hans skrifter märks *Bond Men Made Free: Medieval Peasant Movement and the English Rising of 1381* (Temple Smith 1973).

103 **Doris Lessing** (f 1919) är den kända författarinnan.

104 Historikern **E A Thompson** (f 1914) skrev bland annat *Romans and Barbarians: the decline of the Western Empire* (Madison Wisconsin & London: University of Wisconsin Press, 1982).

105 Kommunistpartiets högkvarter låg vid denna tidpunkt på King Street, Covent Garden.

”Hans motsättning med partiet”. Detta är ett försök att slå blå dunster i ögonen som inte kan lura ens ett barn. För det första är det inte *min* motsättning utan tusentals ärliga kommunisters motsättning, som äcklas av sina ledares blindhet och politiska oärlighet. För det andra rör det sig på intet sätt om en motsättning med partiet, utan med en klick som har skaffat sig kontrollen över partiet och har beslutat sig för att behålla den.

Uttalandet avslutas med ett hot: om jag gav ut min bok ”skulle distriktskommittén tvingas vidta ytterligare åtgärder”. Londons distriktskommitté nöjde sig inte med detta hot. Den ansåg sig tvungen att ge det en anstrykning av fars, genom att hänvisa till att jag tog till ”en kapitalistisk förläggare”. Denna kapitalistiska förläggares senaste bok var faktiskt en bok av välborne Ivor Montagu om Yttre Mongoliet,¹⁰⁶ och inom kort kommer han att (bland annat) ge ut en studie av en ledande amerikansk marxistisk ekonom om den marxistiska teorin om profitkvotens fallande tendens!¹⁰⁷

Två beslut

Jag anklagar kommunistpartiets ledare för att ha tagit två beslut redan innan jag lämnade Budapest 11 november:

1. Att med hjälp av partifunktionärer på mellannivå inleda en förtalskampanj mot mig, och
2. Att göra allt för att tysta ett obekvämt vittne, vars närvaro i Budapest och vägran att försvara det sovjetiska angreppet på Ungern var ett stort problem för stalinisterna.

Så fort jag återvände till London från Ungern fick jag många bevis för dessa beslut, och jag blev under mitt fortsatta arbete tvungen att ta hänsyn till dem.

Förtalskampanjen

Det första beslutet oroar mig inte speciellt mycket. Förtalet är roande mer än något annat. Man sa exempelvis att jag är ”ung och oerfaren”. Det besvarades redan på förhand av *Daily Worker*. Man sa att jag hade skickat en rapport som ”hyllade kardinal Mindszenty”. Det var helt enkelt ett påhitt.

Man sa att jag ingenting såg, eftersom jag var ”på den brittiska beskickningen hela tiden”. I *Daily Worker* 16 november ändrades detta till att ha ”tillbringat större delen av förra veckan på den brittiska ambassaden i Budapest och därmed inte ha sett särskilt mycket”. Jag begav till mig den brittiska beskickningen på söndagen den 4 november, tillsammans med varenda brittisk journalist i Budapest utan undantag. Likaså begav sig korrespondenterna från det italienska kommunistpartiets tidning *l'Unità* tillsammans med sina italienska kollegor till den italienska beskickningen. På tisdagen gick det att bege sig ut på gatorna dagtid. På nätterna var det utgångsförbud och vi sov på beskickningen i fyra nätter, och återvände till Duna-hotellet på torsdag morgon.

Man sa, så långt bort som i Glasgow och Surrey, att jag hade fått ett ”nervöst sammanbrott” innan jag reste till Ungern, och att jag var ”knasig” medan jag var där, att jag kände mig så skyldig över att ha hjälpt till att mörklägga rättegången mot László Rajk 1949 att jag inte var vid mina sinnens fulla bruk. Det är helt rätt att jag kände en speciell personlig vända över rättegången mot Rajk, vilket jag förklarade vid ett privat möte under kommunistpartiets 24:e nationella kongress 1 april 1956, dagen efter att nyheten om Rajks återupprättande hade publicerats i *Daily Worker*. Men den effekt det fick på mig var att jag ville rapportera ärligt om vad jag upplevde i Ungern.

---

106 Ivor Montagu, *Land of Blue Sky: a portrait of modern Mongolia*, Dennis Dobson, 1956. Välborne **Ivor Montagu** (1904-1984), författare och filmproducent, hade suttit i *Daily Workers* redaktion 1932-33 och 1937-47, och var framstående inom den sovjetstödda världsomfattande fredsrörelsen i slutet av 40- och 50-talet.

107 Joseph Gillman, *The Falling Rate of Profit: Marx's law and its significance to twentieth-century capitalism*, Dennis Dobson, 1957.

Nu säger man att jag har ”sålt mig” och ”håvar in pengarna”. Det sägs vara ett av Södra Essex distriktssekreterares teman. Om denne person förväntar sig att jag ska göra mig en förmögenhet på min bok för fem shilling, så visar det bara hur lite han vet om bokbranschen.

”Renegat”, ”fascist”, ”haft fel i flera månader” – det är den kritik som man för närvarande riktar mot mig. Det är så stalinismen har lärt en viss sorts ”kommunist” att diskutera när argumenten tryter.

Hur man ska tysta ett obekvämt vittne

Beslutet att om möjligt tysta mig, framförallt hindra mig från att tala vid några möten efter att jag hade återvänt, var mycket allvarligare. Det hindrade en medlem i kommunistpartiet från att ge sina medlemskamrater oundgänglig information som deras ledare undanhöll dem.

Inom några timmar efter min ankomst till London blev det för mig helt uppenbart att ledningen var rädd för vad jag skulle säga, och att den var fast besluten att om möjligt tysta mig. Således vägrade *Daily Worker* trycka mitt avskedsbrev, och det enda sättet att övertyga dem att göra det var att ge det till *Manchester Guardian*, och meddela *Daily Worker* att jag hade gjort det. Inte förrän Campbell personligen hade övertygat sig om att *Manchester Guardian* tänkte använda detta brev, beslutade han att *Daily Worker* knappast kunde undvika att trycka det.

Detta var ett genomgående mönster under hela affären, ända fram till och med min uteslutning. Den nämndes inte i *Daily Worker* förrän åtta dagar efter beslutet – och då bara på grund av att jag hade berättat det för *Observer*, som tryckte en nyhetsartikel om det. Partiets medlemmar hade hållits ovetande – om olika sidor hos den ungerska revolutionen, om mitt avhopp från *Daily Worker*, om uteslutningen – om jag inte hade gått utanför apparaten och ”tagit till” den kapitalistiska pressen för att göra partiet bekant med fakta.

Till och med innan mitt avskedsbrev hade publicerats blev jag kontaktad av sekreteraren i en partiavdelning, som sa till mig: ”Vi ville att du skulle komma och tala, men distriktet sa till oss att vi måste ta Coutts istället.” Senare fick jag höra samma sak från flera andra avdelningar.

Daily Worker tryckte sitt svar parallellt med avskedsbrevet – ett direkt försök att undergräva parti-medlemmarnas förtroende för både min yrkeskompetens och politiska trovärdighet. Det innehåller meningar som: ”obalanserad bedömning av de senaste 11 åren”, ”en alltför självsäker bedömning av 11 år”, ”inte en objektiv redogörelse för vad han såg och hörde”, ”[vi] visade... omsorg om hans eget politiska anseende”, ”[s]amtliga redaktionsmedlemmar som läste din första rapport, och de inbegrep alla dina närmaste vänner, var överens om att den inte kunde publiceras.” När detta svar trycktes på nytt i nästa dags förstaupplaga, hade betecknande nog frasen ”alla dina närmaste vänner” ändrats till ”en del av dina närmaste vänner” – en förändring som gjordes efter påtryckningar från tidningens personal, som visste att en delegation på fyra personer, som företrädde majoritetens uppfattning, i själva verket hade gått till George Matthews och Mick Bennet för att be att den första rapporten skulle publiceras, åtminstone delvis. Denna oförskämda lögn i det första svaret är typisk för de stalinistiska diskussionsmetoderna.

Men höjdpunkten i svaret är att inte mindre 120 av de totalt 913 orden var ett direkt citat från Sefton Delmer, korrespondent från – *Daily Express*! Men Delmer lämnade Ungern samma dag som den andra sovjetiska invasionen inleddes. Det bekymrade inte *Daily Worker*. De betygade honom sin sällsynta och aldrig tidigare skådade vördnad genom att använda ett mycket långt citat från honom för att tillbakavisa sin egen korrespondent, vars rapporter de inte vågade trycka. Om detta inte är att ”ta till den kapitalistiska pressen” så vet inte jag.

När svaret kom var tekniken att tysta ner helt uppenbar. *Daily Worker* var stängd för mig. Den kapitalistiska pressen användes för att undergräva *Daily Workers* läsares tilltro till mig. Under den byråkratiska centralism som går under namnet demokratisk centralism hade jag ingen möjlighet att nå partiets basmedlemmar med ytterst viktig information. Men jag hade bestämt mig för att fakta skulle bli kända. Därför tvekade jag inte att svara på frågor som inte bara *Daily Express*, utan också

Yorkshire Post, *Glasgow Herald*, *Daily Mail* och andra tidningar hade ställt till mig. Ingen av dem betalade mig. Jag talade ut eftersom mitt samvete tvingade mig, eftersom händelserna i Ungern och *Daily Workers* beslut att dölja sanningen om dem ställde så ödesdigra frågor att jag, för att kunna handla i arbetarklassens och kommunistpartiets verkliga intressen, medvetet måste gå utanför de ”normala kanalerna”, oavsett konsekvenserna för mig personligen.

Hur skulle kommunistpartiets medlemmar annars få reda på sanningen? Vad ska man göra när de ”normala kanalerna” är stängda, när det maskineri som antas existera är sönderrostat, eller till och med har saboterats? Ska en kommunist låta sig tystas när ledningen är beredda att förstöra partiet som fungerande politisk kraft, istället för att medge sin egen politiska oärlighet och låta sanningen bli känd? Jag tyckte att tiden var mogen för kommunistpartiet att stå i ordning hos sig, rensa ut augiasstallet, inte i hemliga möten utan öppet och ärligt inför det brittiska folket vars respekt det så sorgligt hade förverkat och som det en gång hoppades kunna leda till socialismen. Skulle jag följa de kommunistiska principernas bokstav, såsom de tolkats av ett fåmannavälde som vaktade sin makt och sin ställning? Eller skulle jag handla i enlighet med de kommunistiska principernas anda, som aldrig kan stå i motsättning till de vanliga mänskliga principerna och normerna? Skulle jag vara lojal mot de ledare som fortfarande beskrev några av de blodigaste och mest förfärliga brott som någonsin begåtts mot civilisationen, som ”misstag” och ”fel”? Eller skulle jag vara lojal mot sanningen? Det var dilemmat jag stod inför efter att ha återvänt från Budapest. Jag ansåg att det bästa var att sprida sanningen så mycket som möjligt. Min avsikt var inte att angripa kommunistpartiet, utan att försvara partiets heder och den internationella solidaritetens principer, när jag såg mitt partis ledare ta ställning på fel sida om barrikaderna.

De fortsatta försöken att tysta mig visade bara att jag hade rätt när jag utnyttjade varje möjlighet att göra sanningen känd. I min egen avdelning hävdade Phil Piratin, att det var ”mot stadgarna” att jag skulle få tala inför avdelningen medan jag var suspenderad. Men han kunde inte hitta bestämmelsen i fråga, och föreslog att man skulle be distriktet att ”tolka” stadgarna och avgöra om jag skulle få tala inför avdelningen.¹⁰⁸ Det gick givetvis inte att tvivla på vilken ”tolkning” distriktet skulle göra. Vid ett telefonsamtal 26 november bad John Mahon mig lova att inte tala inför några varken offentliga eller privata möten, inom eller utanför partiet, medan frågan så att säga ”frystes” under flera dagar. Jag gick med på det, och tackade nej till ungefär åtta förfrågningar från olika avdelningar mellan 26 november och tills jag 29 november fick beslutet om uteslutning.

Distriktskommittén hade inte hållit sin del av avtalet, den hade inte ”frusit” frågan utan uteslöt mig. Men det fanns inte ett ord i uttalandet om löftet att inte tala. Detta utelämnande är ytterst betecknande. Det är nyckeln till hela frågan. För hur skulle de kunna ha offentliggjort att de bad mig att sätta munkavle på mig själv?

Detta mönster att tysta ett obekvämt vittne återupprepades på nytt i det faktum att distriktskommittén som dömde mig inte hade tillgång till de aktuella dokumenten – de hemlighållna rapporterna – trots att jag uttryckligen hade krävt att de skulle ha det. För byråkratin är dessa hemlighållna rapporter helt ovidkommande, och John Mahon sa just det i sitt brev. Tanken att jag hade gjort vissa erfarenheter som fick mig att genomföra vissa handlingar, och att man för att förstå detta åtminstone skulle försöka förstå dessa erfarenheter, som de återspeglades och uttrycktes i rapporterna – denna tanke förefaller ligga bortom John Mahons begreppsförmåga.

Det var alltså inte förvånande, att jag när jag (efter inbjudan) kom för att tala inför en av kommunistpartiets avdelningar, blev tillsagd att distriktssekreteraren hade förbjudit mötet, och sagt att om avdelningen ville ha en diskussion om Ungern så var han villig att leda det.

Campbell och Coutts

När det obekväma vittnet vägrar hålla käft måste man hitta sätt att misskreditera honom. Man måste visa att hans bevis innehåller felaktiga fakta och ”utelämnanden”, eller är ”torftiga”. Det måste

---

108 **Phil Piratin** (1907-1996) var kommunistisk parlamentsledamot för Mile End mellan 1945 och 1950.

sågas, att de som fick till uppgift att angripa **Ungersk tragedi** (den direkta anledningen till uteslutningen) i *Daily Worker* inte hade det lätt. Två faktafel har upptäckts i boken. Datumet för en intervju med Charles Coutts anges till 2 november, men det skulle ha varit 1 november. Ett citat ur ett brev som sändes till mig av organisatören för kommunistpartiets organisation i Durhamområdet tillskrivs felaktigt det nordöstra distriktets sekreterare. Jag kan inte se att någonting hänger på dessa två misstag.

Det rör sig om betydelselösa misstag, och det finns flera sådana i J R Campbells recension av min bok (*Daily Worker*, 20 december). Under loppet av en återgivning av tre korta citat på totalt 220 ord lyckas Campbell göra inte mindre än tolv misstag: ett på var 3½:e rad. Alla utom ett av dessa misstag är betydelselösa. Men sammantagna ger de intryck av en egendomligt hafsigt inställning till arbetet att recensera en bok.

Men ett av misstagen är långtifrån obetydligt. Istället för mina ord ”hemliga polisens förbrytelser” sätter Campbell citationstecken kring ”hemliga polisens aktioner”. Jag vet inte om det var medvetet. Jag inbillar mig att det var ett litet skrivfel. I så fall ett mycket avslöjande fel. Ändå har Campbell mage att anklaga mig för att ”släta över”!

Campbell gör en stor affär av det faktum att jag inte var i Budapest i början av revolutionen, och att min redogörelse för de första dagarna är andrahandsuppgifter. Vad han glömmer att tillägga är att jag själv påpekar detta i början av det aktuella kapitlet, och att, som jag också påpekar där, den redogörelse jag lämnar till stor del utgår från Coutts ögonvittnesskildring.

Campbell anser att boken ”onödigt överlastad med bakgrundsmaterial”. Av de 89 sidorna kan 18 betraktas som ”bakgrund” (alltså handla om händelserna som ledde fram till 23 oktober). Jag tycker inte att det är orimligt.

Campbell anser det vara ”fullständigt kväljande” att förvänta sig att Sovjetunionen skulle hedra den socialistiska principen att en socialistisk stat inte ska ingripa i ett annat lands angelägenheter. Låt honom då kasta upp inför åsynen av Engels ord: ”ett segerrikt proletariat kan inte med tvång förläna något annat land några som helst fördelar utan att därmed undergräva sin egen seger.”¹⁰⁹ Låt honom kräkas inför dessa ord ur Förenta Nationernas stadga, som Sovjetunionen har skrivit under: ”Alla medlemmar skola i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende”.¹¹⁰ Antingen ska Förenta Nationernas stadga betraktas som en stötspelare för internationell fred, eller så ska den betraktas som borgerligt nonsens. Om Campbell anser det senare så låt honom då säga det öppet. För egen del anser jag att socialistiska länder, speciellt under nuvarande internationella förhållanden, bör utgöra ett exempel för övriga världen i fråga om att noggrant följa internationella överenskommelser.

Campbell fortsätter sedan med ett citat ur Titos berömda tal i Pula 11 november. Det är anmärkningsvärt att Campbell utnyttjar ett tal som två gånger på en vecka ådrog sig häftiga angrepp från *Pravda*. Det är inte många av hans läsare som har läst hela talet från Pula. Hur skulle de det, när de utdrag som publicerades i *Daily Worker* 16 november var så knapphändiga? Campbell väljer ut ett stycke som passar hans syften, ett stycke om mord på kommunister. I det femtonsidiga sammandrag av talet som publicerades av den jugoslaviska nyhetsbyrån Tanjug 21 november finns det stycket på sidan 8. Några få rader nedanför finns ett antal ord som *Daily Worker* inte vågade citera 16 november:

Om de [de sovjetiska ledarna] hade gjort allt som de skulle ha gjort tidigare, så hade det inte behövts någon militär intervention. Detta fel uppstod tyvärr som ett resultat av deras tro att militära styrkor löser allt. Och det löser inte allt. Titta bara hur ett tomhänt och dåligt beväpnat folk gör våldsamt motstånd när det har ett mål – att befria sig och bli självständigt.

109 Marx & Engels, *Collected Works*, XLVI, s 322-23.

110 *Förenta Nationernas stadga* (1945), artikel 2.

Och på nästa sida:

De oansvariga element i de olika kommunistpartierna som fortfarande sitter vid makten i kraft av stalinistiska metoder, är ett mycket dåligt stöd för Sovjetunionen om de råder det att handla utifrån sina teorier. Jag tror att det i alla dessa partier finns ärliga kommunister som ser mycket längre än de olika stalinisterna.

Om Campbell var intresserad av att citera de jugoslaviska ledarna, varför citerade han då inte också ur Kardeljs anmärkningsvärda tal i det jugoslaviska parlamentet 7 december, där han slog fast att Sovjets mål i Ungern var att upprätthålla maktbalansen snarare än att rädda socialismen, och att det var fel att säga att upproret organiserades av ”kontrarevolutionärer”?¹¹¹

Vad gäller den övergripande frågan om hur många kommunister som mördades under de fyra dagarna innan den andra sovjetiska invasionen, så återstår bara att säga – och låt Campbell förneka det om han vågar – att färre oskyldiga kommunister mördades då än vad Rákosi, Gerö och Farkas mördade i sina ökända fängelser. Och långt från att ingripa för att förhindra dessa brott, så stödde, uppmuntrade och sporrade sovjetledarna dessa tre stalinisters slakt av sina motståndare. De ungerska och sovjetiska stalinisterna var ansvariga både för dessa mord och de som begicks mellan 31 oktober och 3 november, av folk som de med sin terror och tyranni hade drivit till ett våldsamt hat mot partifunktionärerna och den hemliga polisen.

Jag har fått tillgång till ett dokument, som J R Campbell skickar till de av *Daily Workers* läsare som skriver till honom, ett dokument där Campbell gör ett nytt försök och – äntligen! – påstår sig rapportera ”fakta om Peter Fryer”. Detta dokument är en fortsättning på förtalskampanjen, och dessutom en förvånansvärt småaktig, svag och patetisk sådan. Campbell förmodar, med rätta, att få av *Daily Workers* läsare vet särskilt mycket om hur journalister arbetar, eller om de speciella svårigheter som rådde under uppdraget i Budapest. Han förlitar sig på deras bristande kunskaper, och gör sitt bästa för att vilseleda dem.

”Under hela den period som Peter Fryer var i Budapest fick vi bara en och en halv rapport från honom.” Det är en lögn. Jag ringde varje dag det fanns en öppen linje till London, och lyckades skicka tre rapporter. Det är sant att en skickades från Wien, av den enkla anledningen att det inte gick att ringa från Budapest 11 november. Den rapporten innehöll en ögonvittnesskildring av Sovjets angrepp på Budapest.

”Den halva rapporten (han avbröts mitt i ett telefonsamtal) lovprisade händelserna i Ungern som en ren och obefläckad revolution.” Det är en lögn. För det första, ”halvan” (hur vet Campbell att det inte var två tredjedelar eller tre fjärdedelar, eller fyra femtedelar?) var redan lika lång som en normal nyhetsartikel. För det andra beskrev den på ett ”realistiskt” sätt lynchningen av ÁVH-män, vilket otvivelaktigt hade ”fläckt” revolutionen (vilken revolution är ”obefläckad?”), men hjälpte till att förklara varför revolutionen ägde rum.

”Två tredjedelar av hans andra rapport trycktes, och strykningarna förändrade inte på något sätt rapporten.” Detta är en förbättring jämfört med *Daily Workers* ursprungliga påstående att rapporten bara utsattes för ”sedvanliga redigeringar” och ”förkortningar”. Men det är ändå en lögn. Strykningarna sammanfattas i **Ungersk tragedi** (se sid 30-31 ovan), och de förvränger faktiskt rapporten väldigt mycket.

”Ingen korrespondent har absolut rätt att få sina rapporter tryckta... Om rapporten är felaktig har tidningen rätt att inte trycka den. Det är normal tidningspraxis...” Tvärtom, det finns tidningar som – i moralisk mening – är tillräckligt stora att trycka rapporter som de inte är överens med, och skriva att de är oeniga med dem. En av de mest kända tumreglerna på tidningarnas redaktioner är ”lita på mannen på plats”. Om *Daily Worker* inte hade brytt sig så mycket om att under hela den ungerska revolutionen bara ge Sovjetunionens ”rena och obefläckade” version av händelserna, så

---

111 **Edvard Kardelj** (1910-1979) var jugoslavisk utrikesminister 1948-53.

kanske den inte hade drabbats av sin värsta situation sedan den började ges ut igen 1942.¹¹²

Campbell är beredd att krossa *Daily Worker* hellre än att, inte inta en annan ståndpunkt om Ungern från redaktionens sida, men tillåta fakta i nyhetsspalterna och en fri debatt i Forumet.

”Det mest anmärkningsvärda med Fryers bok är hur lite han egentligen såg... På bara arton korta sidor ägnar han sig inte bara åt vad han upplevde i Budapest, utan också åt vad han tycker om situationen där.” Fel igen. Det är 24 ”korta” sidor (med ungefär 350 ord på varje ”kort” sida!) om vad som hände i Budapest.

”Han var fyra dagar i Budapest – händelsernas centrum – mellan 31 oktober och 4 november. På fyra dagar borde man kunna göra sig en levande bild av vad som hände. Det finns ingen.” Ja, från 31 oktober till 4 november är fyra dagar. Men käre kamrat Campbell, jag var i Budapest från 31 oktober till 11 november, vilket är tolv dagar och inte fyra. Och vad gäller ”levande bild” och allt det där, så var Campbell i Moskva medan den ungerska revolutionen ägde rum. *Tribunes* recensent, som befann sig i London, ansåg att boken var ”en unik källa till förstahandsinformation, levande, med saker han hade hört och sett på platsen och med den äkta atmosfären hos en folklig revolution.”¹¹³ *Yorkshire Post* tyckte att den var ”levande” och ”oförglömlig”.¹¹⁴ *Manchester Guardian* menade att den var ”välformulerad”.¹¹⁵ *Observer*s recensent (som var i Budapest, inte Moskva eller London) skrev att den innehöll ”övertygande bevis”¹¹⁶ och Basil Davidson (som också var i Budapest, inte Moskva eller London) skrev till mig att det var ”en modig, ärlig och värdig skrift”, och tillade: ”Frånsett ett eller två (mindre) faktafel här och där, kan jag skriva under på vartenda ord i den.” Personligen tycker jag att dessa bedömningar är överdrivna, men Campbells bedömning är den enda i sin sort.

”Fryer... gör en stor sak av det han sa hände i Budapests industriområden. Det finns inga tecken på att han, mellan den tidpunkt han kom till Budapest och när han begav sig till den brittiska ambassaden (4 november), överhuvudtaget besökte dessa områden.” Detta är rent förtal, och vill göra gällande att jag inte skötte mitt jobb ordentligt. Det fanns inga allmänna kommunikationer, och *Daily Worker* hade inte givit mig tillgång till någon bil, så jag tvingades förflytta mig i Budapest till fots. Men jag tror att jag ändå såg lika mycket, och besökte lika många olika distrikt, som någon annan utländsk journalist som var i huvudstaden vid den tiden.

”I sin bok... beskriver han ‘Frihetskämparna’, som enligt hans beskrivning i stort sett verkade vara tonåringar.” Ännu en lögn. Meningen Campbell menar syftar också på ”arbetarna i Csepel och Ujpest”, och ”soldaterna som hade bytt ut slaveriets röda stjärna mot frihetens röd-vit-gröna band”.

”Vilken var deras politik? Vad fanns det för strömningar bland dem? Det får vi inte veta.” Jo, det får vi, bara tio rader högre upp på samma sida: ”folkets krav: omedelbart tillbakadragande av de sovjetryska förstärkningarna... tillbakadragande av alla ryska trupper före årets slut, samt fria val.” Detta var hela folkets politiska krav, och alla andra ”strömningar” var sekundära.

”Vem tolkade åt honom i Budapest? Det får vi inte veta.” Om han med det vill ha sagt att jag under mina elva dagar i Budapest leddes runt vid näsan av fascisterna, så kan jag bara svara att mina kommunistiska tolkar var ungefär av samma sorts ”fascister” som Tito var mellan 1949 och 1954.

”I själva verket verkar de flesta brittiska journalister under dessa dagar ha rört sig kring hotellet Duna och parlamentsbyggnaden, och Fryer verkar ha rört sig med dem.” Kanske Campbell när han satt på sitt hotell i Moskva, såg mig i sin kristallkula och såg att jag timme ut och timme in satt på mitt hotell i Budapest och rökte och väntade på att mina telefonsamtal till *Daily Worker* skulle komma igenom. Men om han hade tittat lite närmare, så hade han sett att jag inte hade ankrat på Duna eller vid parlamentsbyggnaden dygnet runt.

112 *Daily Worker*, som började komma ut 1930, förbjöds av regeringen mellan januari 1941 och augusti 1942.

113 *Tribune*, 14 december 1956, s 12.

114 *Yorkshire Post*, 15 december 1956, s 5.

115 *Manchester Guardian*, 24 december 1956, s 4.

116 *Observer*, 23 december 1956, s 6.

”Ett exempel på vad hans historier är värda är hans påstående... att mordena på kommunister var begränsade till Budapest. Detta är helt enkelt inte sant, vilket den ungerska regeringens bok om den vita terrorn visar.” Jag är inte alls övertygad om att de ”bevis” för ”vit terror” som regeringen Kádár i efterhand samlade ihop i sin Vitbok, verkligen är värda att tas på allvar. De är inte tillnärmelsevis så tillförlitliga som informationen från observatörer som Bruce Renton och Basil Davidson, eller de polska kommunistiska journalister, till exempel Wictor Woroszyński, chefredaktör på *Nowa Kultura*, som beskrev mordena på oskyldiga kommunister som mycket ”sporadiska”, och som 3 november, efter att hans kollegor som hade rest runt på landsbygden hade återkommit till Budapest, skrev i sin tidning: ”De har samma intryck som vi – landet håller på att slå sig till ro och regeringen är på väg att stabilisera sig, och stöds av alla revolutionära krafter.”¹¹⁷

Sådana är alltså ”fakta om Peter Fryer” – lögnar som är så barnsliga och tarvliga, så komiskt ovärdiga redaktören på en nationell tidning, att han inte vågar trycka dem utan sprider dem privat.

Den andra gången **Ungersk tragedi** omnämndes i *Daily Worker* var i ett brev från Charles Coutts, som anklagade mig för en del ”viktiga” utelämnanden i en redogörelse av min intervju med honom i Budapest.¹¹⁸ Jag skrev omedelbart till *Daily Worker* och erbjöd mig att, om Coutts så önskade, publicera allt som var utelämnat – inklusive hans egen inställning till det brittiska kommunistpartiets ledare som han gav uttryck för innan han reste från Budapest. Dessutom utmanade jag Coutts på en offentlig debatt på något datum som passade honom efter julhelgerna. Det enda svar jag fick var ett kopierat papper från *Daily Workers* nyhetsredaktör: ”Tack för ditt brev. Vi har fått så mycket post i frågan om Ungern att det tyvärr inte är möjligt att ta med alla brev. Men vi försöker se till att alla synpunkter kommer med i Forumet.” (Men efter 27 december upphörde diskussionen om Ungern i Forumet.) Coutts hade smitit från utmaningen.

Men i sina offentliga tal i december gjorde han en del anspelningar på mig som jag måste besvara. 21 december rapporterade *Hampstead and Highgate Express* om hans tal vid ett möte i St Pancras förra söndagen. Hans första anklagelse var att jag ”inte hade ansett det lämpligt att i [min] rapport ta med sanningen om beskjutningen av civila på Parlamentstorget i Budapest – ‘eftersom det inte passade [min] förutfattade mening om situationen i Ungern’.” Som rapporten var skriven innehöll den faktiskt, ord för ord, historien som Coutts hade berättat den, som ett exempel på den viktiga poängen att de sovjetiska trupperna förbrödrade sig med invånarna i Budapest. Men när jag nådde till denna punkt under dikteringen av rapporten, meddelade den engelska telefonoperatören att det var mycket kort tid kvar, så jag strök detta exempel och gick direkt till avslutningen. Coutts vet lika väl som jag hur svårt det var att rapportera från Budapest. Han har aldrig bett mig om en förklaring för denna uppenbara försummelse, men det förhindrar honom inte att göra denna vilda anklagelse och vilda gissning om orsaken.

Coutts andra anklagelse var att *Daily Worker* hade bett mig att intervjua en medlem i kommunistpartiet, och sedan ge mina egna kommentarer, men att jag inte hade gjort det. I själva verket ombads jag intervjua en ledande medlem i det nyligen ombildade kommunistpartiet – ”ett välkänt namn”. På kvällen 3 november talade jag med Géza Losonczy, en av partiets ministrar i Nagys koalition, och han ordnade så att jag påföljande måndag skulle få träffa Zoltán Szántó,¹¹⁹ en medlem i exekutivkommittén, Sándor Haraszi,¹²⁰ som var redaktör för partitidningen *Népszabadság*, ”och

117 Wictor Woroszyński, *Diary of a revolt: Budapest through Polish Eyes*, (övers Michael Segal), M Segal & Clive K Jenkins, 1957, s 27. Detta dokument diskuteras ingående i kapitlet ”Ungern, en återblick”, och publicerades första gången utanför Polen i ett specialnummer av *France-Observateur* (3 januari 1957) som helt ägnades åt händelserna i Ungern.

118 *Daily Worker*, 14 december 1956, s 2. Brevet undertecknades också av Chris Birch.

119 **Zoltán Szántó** (1893-1977), var före 1944 en av ledarna i det underjordiska kommunistpartiet i Ungern, ungersk ambassadör i Paris och Warszawa, och utsågs till ordförande i Institutet för kulturella relationer i september 1956. En av grundarna av det nya kommunistpartiet 1 november 1956, och internerades tillsammans med Imre Nagy i Rumänien. Återvände 1958 till Ungern och tvingades uppträda som ”vittne” i den hemliga rättegången mot Nagy.

120 **Sándor Haraszi** (1897-1982), kommunistisk journalist, dömdes till döden i en skådeprocess 1951 men släpptes fri 1954. Internerades tillsammans med Imre Nagy i Rumänien, och dömdes 1958 till sex års fängelse.

möjligen också Kádár”. Nästa morgon inleddes den sovjetiska bombningen av Budapest, och dessa arrangemang gick i stöpet. Coutts har aldrig bett mig om en förklaring, men det hindrar inte honom från att kalla mig ”oärlig”.

Coutts har ändrat sig en hel del sedan han var i Budapest. Det är hans fulla rätt, men han har inte rätt att kalla mig oärlig på grund av att jag inte har ändrat mig.

Vad gäller den artikelserie som Coutts skrev till *Daily Worker*, så kom den bästa kommentaren från Coutts' egen syster när jag träffade henne i Edinburgh 21 december: ”Det märks när det Charlie skrev slutar, och när det *Daily Worker* satte dit börjar.” Medlemmar i *Daily Workers* redaktion har berättat för mig att Coutts utsattes för hårda påtryckningar att skriva på ett visst sätt, att det han skrev ströks ner och skrevs om, och att han var ilsken över dessa strykningar och förändringar.

Av de brittiska kommunister som arbetade i Budapest har bara en, Coutts, övertygats om att ansluta sig till det brittiska kommunistpartiets linje om den ungerska revolutionen. Resten är oense med denna linje – och i *Tribune* från 25 januari finns en recension av Coutts pamflett, skriven av Dora Scarlett, som under tre år arbetade på radion i Budapest. Hon anser att hans redogörelse lider av allvarliga brister. (Hennes detaljerade svar på partiets uttalande 15-16 december finns nedan.)

Varför jag uteslöts

Det är obehagligt att behöva skriva ett långt dokument för att rättfärdiga sina handlingar. Vid ett flertal tillfällen har jag klargjort för mina vänner i och utanför kommunistpartiet att jag anser mina affärer med partiet helt sekundära och oviktiga jämfört med huvudfrågorna: att slå fast sanningen om den ungerska revolutionen och lösa krisen i det brittiska kommunistpartiet, på ett sådant sätt att stalinismen besegras och partiet blir en ren och värdig organisation för den brittiska arbetarklassen. Men stalinisternas metoder, som griper tag i varenda struntsak och ovidkommande detalj i sina försök att dra uppmärksamheten från sanningen, gör att jag måste rensa undan rökridån genom att förklara mina handlingar och besvara lögnerna och förtalet.

Jag skulle vilja sammanfatta orsakerna till min uteslutning så här:

1. *Jag uteslöts för att jag inte kunde hålla tyst om Ungern.* Genom personliga erfarenheter kunde jag tillbakavisa lögnen att den sovjetiska invasionen var nödvändig för att krossa ”kontrarevolutionen”, och jag gjorde det. Stalinisterna kunde inte sätta munkavle på mig, så de skyndade sig att utesluta mig. De är rädda för sanningen, eftersom de har dåligt samvete.
2. *Jag uteslöts som en varning till de inom partiet som har bestämt sig för att inte bara kämpa enskilt mot den nuvarande ledningen, utan också aktivt organisera sig för att få den avsatt.* När stalinisterna inte lyckas övertyga sina motståndare, tvingas de försöka skrämma dem. De är rädda för demokrati och yttrandefrihet i partiet därför att det skulle innebära deras fall.

I min vädjan mot uteslutningen är jag inte beredd att dra tillbaka någonting av det jag har sagt eller skrivit. Om priset för att bli återupptagen i kommunistpartiet är att ta tillbaka eller hålla tyst om Ungern, så är det ett pris som jag inte är beredd att betala. Det finns en sorts förtal som fläckar ner ett politiskt parti själv: förtal mot ett stort folks revolution och de offer den kräver från ett plågat, hjältemodigt och okuvligt folk.

Det var faktiskt J R Campbell som vid kommunistpartiets 15:e kongress 1938 angrep de, som ”från sina trygga redaktionsstolar spottade gift på” de tusentals som dog under de historiska striderna i Spanien.¹²¹ Nitton år senare är det samme Campbell som från sin egen redaktionsstols trygghet spottar gift på de 20.000 ungrare, bland annat hundratals ärliga kommunister, som gav sina liv för demokrati, frihet och verklig socialism. För både det brittiska kommunistpartiets och det ungerska folkets skull måste det stalinistiska förtalet besvaras – och stoppas. Mina känslor är samma som Belinskij uttryckte för 110 år sedan i sitt berömda brev till Gogol:

---

121 J R Campbell, ”Den trotskistiska faran”, *For Peace and Plenty! Report of the Fifteenth Congress of the Communist Party of Great Britain* [1938], s 94.

Jag kan inte uttrycka mig halvhjärtat, jag kan inte svara undvikande, det är inte min natur. Låt dig eller tiden bevisa för mig att jag har fel. Jag kommer att bli den förste att glädja mig åt det, men jag kommer inte att ångra vad jag har sagt. Det handlar inte om min eller din personlighet, det gäller frågor som är mycket viktigare än mig eller ens dig, det rör sanningen.¹²²

2 Ungern fortsätter att kämpa

Denna revolution är den största, den renaste, vi känner. – Tibor Déry, oktober 1956.¹²³

Allting är nu i ordning. – N S Chrusjtjov, januari 1957, efter sitt besök i Budapest.

Det är trist när man tänker på att inställningen att händelserna i Ungern var en folklig revolution mot byråkrati och tyranni bekräftas av det ungerska folkets fortsatta lidande och offer. Varje vecka, ja nästan varje dag, sedan den andra sovjetiska invasionen 4 november, har händelsernas verkliga karaktär bekräftats på nytt och dessutom blodigt. De påbörjades av författare, intellektuella och studenter, men – precis som under så många revolutionära rörelser – tog proletariatet, med gruv-arbetarna i spetsen, med fast hand över facklan som hade blivit tänd av de intellektuella. I mer än två månader har de ungerska arbetarna utkämpat den tappraste reträttstrid som någonsin har skådats i den internationella arbetarrörelsens hela historia.

Hellre än att kapitulera har de fört en desperat kamp mot den sovjetiska militärens förtryck, ända till randen av ekonomiskt självmord, och de har trotsat alla försök från Kádárs marionettregering att övertala dem att återuppta det normala arbetet. Varken lämpor eller militärt undantagstillstånd, löften eller fängslande av arbetarnas ledare, vackra ord eller dödsstraff för att gömma vapen eller strejka, löneökningar för de sämst betalda eller upplösningen av arbetarråden har kylt ner arbetarnas motståndsvilja. Det finns inte många exempel i historien på en sådan kollektiv heroism inför fruktansvärt dåliga odds, en sådan beslutsamhet från massorna att inte frivilligt släppa ifrån sig de framsteg – nationellt oberoende och en verklig socialistisk demokrati – som erövrats till ett så högt pris.

De ungerska arbetarnas både aktiva och passiva motstånd har oroat de unga sovjetiska soldater som skickats för att undertrycka det. Det har dragit vanära över propagandister som inte känner igen en verklig revolution när de ser en: exempelvis Edgar Young ("Ungrarna har blivit räddade från sig själva")¹²⁴ och Sam Russell ("Allt lugnt i Budapest"; "Idag skrattar folk i Budapest"; "Några få skott störde festligheterna... en polisman snavade och råkade slå till avtryckaren på sin kpist"; "Ett stort antal raglande figurer visade att festligheterna redan hade börjat").¹²⁵ Det har tillbakavisat vartenda ord i det uttalande som kommunistpartiets exekutivkommitté antog 15-16 december, och avslöjar det som ett ytligt, kalkborgerligt och skamligt oärligt dokument. Det har utgjort ett nytt och levande exempel, som varenda person som påstår sig vara marxist borde studera i detalj, ett exempel på de vanliga arbetarnas, män och kvinnor, förmåga att ta saker och ting i sina egna händer utan behov av en speciell grupp funktionärer. Det har varit en inspirerande kamp.

Inspirerande men också sorglig. Ty det plågade ungerska folket kan inte fortsätta sitt motstånd i evighet. Deras hjältemodiga ansträngningar och förödande förluster måste oundvikligen följas av en längre period av återhämtning. När flammorna från den folkliga revolten i Ungern slocknar kommer det för en tid att hamna i skuggan. Det innebär inte att den ungerska revolutionen har besegrats. Tvärtom, den kan mycket väl visa sig förebåda stora strider inom hela den socialistiska världen, även Sovjetunionen, för demokratisering och mot byråkratin. Det finns redan tecken på att det inte

122 V G Belinskij, *Selected Philosophical Works*, (Foreign Languages Publishing House: Moskva 1948, s 512).

123 **Tibor Déry** (1897-1977) var en av Ungerns största romanförfattare på 1900-talet. Han uteslöts ur kommunistpartiet på sommaren 1956. Dömdes 1957 till nio års fängelse, för "sammansvärjning mot staten". Placerades i en cell tillsammans med en mördare, som regelbundet misshandlade honom. Fick 1960 amnesti.

124 *Tribune*, 7 december 1956, s 11. Den före detta kommendörkaptenen **Edgar Young** var en av kommunistpartiets mer framstående medlöpare.

125 *Daily Worker*, 13 december 1956, s 1; 2 januari 1957, s 1.

kommer att dröja länge innan nästa steg i denna kamp tas, på att stalinismens försök att behålla greppet om folken i Östeuropa kommer att leda till att dessa folk själva gör slut på den en gång för alla.

Arbetarråden

Även om regeringen Kádár upplöste de regionala och centrala arbetarråden 9 december, så klar gjorde den strax därefter att den inte hade upplöst arbetarråden på fabrikena och i gruvorna och att den inte tänkte göra det. Utan tvivel ville den upplösa även dem, men det var mer än den vågade. Det nätverk av råd som dök upp överallt i Ungern under upproret kan ses som revolutionens främsta enskilda framsteg, och det verkar för närvarande som om det åtminstone är möjligt att denna erövring kommer att permanentas. Trots att de inte kan samordna sin verksamhet på regional och nationell nivå lagligt, så är dessa råd mäktiga verktyg i arbetarnas händer. Både genom sitt ursprung och sitt sätt att fungera är de ett slående nytt exempel på hur folkmassorna under loppet av varje verkligt folkligt uppror spontant bildar egna kamporgan och organ för självstyre. Råden, som valdes vid fria (och på de flesta ställen hemliga) val bland gruv- och fabriksarbetarna, har förtalats för att ha dominerats av ”kontrarevolutionära element”, ”äventyrare, fascister och folkets svurna fiender” (*Népszabadság*, 11 december 1956). Det beror först och främst på att de vägrar hjälpa Kádárs regering att lura och förtrycka folket, utan istället utför det jobb de valdes för – att företräda intressena hos de som valde dem – så bra de nu kan göra det under de ytterst svåra förhållandena av militärt förtryck, som ibland till och med innebär att fabrikena ockuperas av väpnade styrkor. För det andra utgjorde arbetarråden basen, om än i embryonal form, för arbetarnas revolutionära alternativ till den Sovjet-inrättade Kádár-regimen. Som Kádár själv uttrycker det, kom de på kollisionkurs med den statliga maktens organ, så de måste undertryckas och förtalats. Men råden visade sin klassbas, sitt ansvar och tilltron till sin egen styrka genom att de mellan 23 oktober och 4 november organiserade distributionen av livsmedel och mediciner och upprätthöll samhällsordningen – och det på ett alldeles utmärkt sätt.

Frånsett detta bevis, var den bästa kommentaren till påståendet att kontrarevolutionärerna hade ”nästlat sig in” i ledningen för dessa råd, det uttalande som Gomulka gjorde nyligen:

Om de reaktionära krafterna skulle kunna få stöd från arbetarklassens led, så skulle den inte kunna vara landets ledande och mest progressiva del. Provokatörer och reaktionärer har aldrig inspirerat arbetarklassen: de gör det inte och kommer aldrig att göra det.¹²⁶

En jugoslavisk radioreporter sa helt riktigt att råden, som ”åtnjöt en stor popularitet och stöd från arbetarna”, var:

den enda verkligt socialistiska kraft som Kádárs regering kunde ha litat på. Men ändå har den ända från början vägrat erkänna deras betydelse. Vilken samhällskraft kan stärka arbetarnas och böndernas makt, om man utdömer dödsstraff för organisationer som spontant uppstår ur arbetarklassens behov? Den socialistiska demokratin i Ungern har drabbats av ett hårt slag.¹²⁷

I Ryssland 1905 och 1917 kallades denna sorts organisation för ”sovjeter”, och i Storbritannien 1920 och 1926 kallades de ”aktionsråd”. Trots att det inte bara satt socialdemokrater i arbetar- och soldatdeputerades sovjet insåg Lenin dess betydelse och möjligheter när han skrev: ”Jag tror att sovjeten så snart som möjligt borde utropa sig till provisorisk revolutionär regering för hela Ryssland”¹²⁸. I sitt första **Brev från fjärran**, som skrevs tio dagar efter att revolutionen brutit ut i februari 1917, deklarerade han: ”Arbetardeputerades sovjet är... embryo till en arbetarregering”.¹²⁹ Bolsjevikpartiet förde fram den välkända parollen ”All makt åt sovjeterna”. Denna paroll drogs visserligen senare tillfälligt tillbaka, men inte på grund av att socialistrevolutionärerna och mensjevikererna kontrollerades sovjeterna – det är en förenkling av den förändrade taktiken – utan därför att

126 *Polish Facts and Figures*, 1 november 1956, s 3.

127 Citerat i *Listener*, 20 december 1956.

128 Lenin, *Collected Works*, bd 10, s 21.

129 Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 6, s 253.

de hade förrätt revolutionen genom att stöda avvärjningen av arbetarna och de revolutionära regementena. På så sätt hade de förvandlat sovjeterna från organ för revolutionär kamp till organ för kompromisser med borgarklassen. Två månader senare föreslog Lenin att man skulle återgå till kravet på all makt åt sovjeterna, eftersom socialistrevolutionärernas och mensjevikernas försök att ”förvandla sovjeterna... till tomma pratkvarnar” hade misslyckats, och därför att ”[d]et var... tillräckligt med kornilovkuppens ‘friska vind’... för att allt som var unket i sovjeterna skulle försvinna för en tid”. Lenin tillade:

Må alla skeptiker lära av detta exempel ur historien!... Frukta inte massornas initiativ och självständighet, sätt er tro till massornas revolutionära organisationer och ni skall på alla områden av den statliga verksamheten få se samma kraft, storslagenhet och oövervinnlighet hos arbetarna och bönderna som de avslöjade i sin enhet och sitt utbrott mot kornilovkuppen.

Klentrogenhet mot massorna, fruktan för deras initiativ och självständighet, ängslan för deras revolutionära energi i stället för allsidigt osjälviskt stöd åt den – det är där som de socialistrevolutionära och mensjevnikiska ledarna framför allt har syndat.¹³⁰

Det är framförallt där som Kádárs regering har syndat – även om vi bör göra den rättvisa genom att säga att den knappast befinner sig i en position där den kan vägra att lyda sina sovjetiska herrars order. Och det är just här som det brittiska kommunistpartiets ledare, som är ovilliga eller oförmögna att bilda sig en egen uppfattning om händelserna i Ungern, har syndat. Långt från att, som Lenin skulle ha gjort, genomföra en studie av de ungerska arbetarråden, vad de verkligen är och hur de verkligen fungerar, så har de brittiska stalinisterna avslöjat sin totala brist på tilltro till det vanliga folkets skapande initiativ och revolutionära energi, genom att skyndsamt upprepa den sovjetkontrollerade pressens och radions dunkla förnekanden i Budapest. Det är ingen slump att exekutivkommitténs uttalande från 15-16 december, trots att det påstår sig vara en analys av händelserna i Ungern, bara nämner arbetarråden en enda gång i förbigående.

Rådens orubblighet, återhämtningsförmåga och mod är beundransvärt. Innan Storbudapests arbetarråd förbjöds, stod det upp mot de sovjetiska stridsvagnarnas och truppers försök att bryta upp dess möte på Nationalstadion 21 november. Under detta skede krävde rådet att det skulle erkännas som förhandlingspartner för arbetarna, att fångarna skulle släppas fria, att Nagy skulle återinsättas som premiärminister, och att de sovjetiska trupperna skulle dras tillbaka. Dessa krav, vara tre var klart och öppet politiska, visade att detta organ hade beslutat sig för att ”lägga sig i” politiken så länge det kunde. Några få dagar senare förde rådet fram ytterligare krav, att det skulle få träffa Nagy, att det skulle bildas en arbetarmilis, och att arbetarna skulle få rätt att ge ut sin egen tidning. Dessa krav innebar att flera hundra medlemmar i arbetarråden arresterades under första veckan i december. De kallades ”spioner och agenter för kapitalismen”. 6 december omringades en del fabriker av sovjetiska trupper och Kádárs milis. Om ett av Kádár-regimens syften var att testa i vilken omfattning råden stöddes av arbetarna, så upptäckte de det mycket snabbt. Fem dagar senare gjorde det ungerska proletariatet en ofantlig och lärorik mönstring av sina styrkor: den historiska politiska generalstrejken 11-13 december.

Den stora strejken

Det var en strejk ”vars like aldrig tidigare skådats i arbetarrörelsens historia”, som till och med kommunistpartiets tidning tvingades medge (*Népszabadság*, 12 december 1956). Den visade definitivt att Ungerns arbetare inte hade ens en gnutta förtroende för den ”Revolutionära arbetar- och bonderegeringen”, utan stod helhjärtat bakom sina egna valda ledare. Som en protest mot Kádár-regeringens ”arbetarfientliga åtgärder” kunde denna 48 timmars totala arbetsnedläggelse

¹³⁰ *Ibid*, bd 7, s 211-12. Den tsaristiska generalen **Lavr Georgijevitj Kornilov** (1870-1918) hade varit underrättelseofficer under det rysk-japanska kriget 1904-05, och militärattaché i Beijing 1907-11. 24 augusti 1917 beordrade han sina trupper att marschera mot Petrograd i ett försök att störta den provisoriska regeringen som hade upprättats efter den borgerligt-demokratiska februarirevolutionen 1917 i Ryssland, och införa en militärdiktatur. Bolsjevikerna vann över hans trupper och de övergav honom, och 1 september gav han upp och fängslades. Efter oktoberrevolutionen 1917 tog han befälet över en kontrarevolutionär armé i Don-området. Han dödades under striderna vid Ekaterinodar.

knappast ha varit mer framgångsrik. I Budapest stängdes strömmen av, vilket inte ens hade ägt rum under de tidigare striderna. Över hela landet lamslogs både järnvägs- och posttransporterna.

Som om det inte räckte för att visa regeringen Kádárs maktlöshet, så skyndade sig också regimen själv att visa sin svaghet och brist på auktoritet, inte bara genom att skicka ut sovjetiska stridsvagnar på huvudstadens gator, utan också genom att utlysa undantagstillstånd, upplösa de territoriella arbetarråden – i ett uttalande som förkunnade att den inte kunde uppmuntra Storbudapests arbetarråds mål att konstituera sig som ett centralt regeringsorgan – och därefter nedlåta sig på ett ytterst skamligt förräderi.

Två ledande medlemmar från Storbudapests arbetarråd kallades till regeringsbyggnaden för att förhandla med Kádár. De var ordförande Sándor Rácz, en 24-årig verktygsmakare på Beloiannis elverk i södra Buda, före 23 oktober medlem i kommunistpartiet, och ytterligare en arbetare från samma fabrik, Sándor Bali.¹³¹ När de två delegaterna anlände till regeringsbyggnaden arresterades de omedelbart.

Beloiannis' arbetare vägrade börja arbeta innan deras kamrater släpptes. Då övertogs fabriken av hundratals beväpnade poliser och milismän, en aktion som ledde till en tre dagars sittstrejk. Arbetarna följde upp den med maskningsaktioner, och minskade produktionen till 8% av det normala, allt medan beväpnade poliser och milismän höll vakt i fabriken och skingrade arbetarna så fort de samlades i grupper för att tala.

Det är en egendomlig ”arbetar- och bonderegering” som besvarar en generalstrejk med undantagstillstånd och användande av utländska trupper. Det är grotesk sorts ”socialism” som arresterar arbetardelegater. Men en regering, oavsett sort, som tvingar människor att arbeta och omvandlar deras fabrik till en militärförläggning, och därefter belägger strejker med dödsstraff, har erkänt att den är slutgiltigt och oåterkalleligt bankrutt. Ändå tycker det brittiska kommunistpartiet att det kan be de brittiska arbetarna att stöda denna regering. Sannolikheten är liten att de brittiska arbetarna följer detta råd. I åratal har vi med rätta hånat borgarnas påstående att strejker beror på ”utländska agitatorer” eller ”subversiva element” som ”infiltrerar” arbetarorganisationerna. Försöket att smutskasta de ungerska arbetarnas rörelse, och påstå att den har just dessa orsaker är lika idiotiskt och ogrundat.

Passivt motstånd

Generalstrejken var höjdpunkten på de ungerska arbetarnas rörelse efter 4 november. Men deras motstånd har inte begränsat sig till strejkaktioner. De har genomfört ett fortlöpande passivt motstånd mot den sovjetiska ockupationen av deras land, genom att vägra arbeta så mycket. Det har också ägt rum aktivt motstånd i form av demonstrationer, och väpnat motstånd i form av sporadiska gerillaaktioner.

Det mest framstående passiva motståndet har skett bland kol- och urangruvearbetarna. Trots upprepade och allt mer desperata vädjanden till gruvarbetarna bryts bara 25-30.000 ton kol per dag, mot de 70-80.000 per dag som krävs för en normal industriproduktion. Enligt *Népszabadság* har 20.000 av de 84.000 gruvarbetare som fanns före revolutionen lämnat gruvorna för gott, och av återstoden kommer bara en minoritet till arbetet varje dag – bara en fjärdedel under sista veckan i december, till exempel. Allvarligast av allt är att många gruvor har vattenfyllts. Gruvarbetarna har sagt till Kádár att de inte kommer att återuppta normalt arbete förrän de sovjetiska trupperna har dragits tillbaka och Nagy har återinsatts som premiärminister. ”Om inte regeringen godtar dessa villkor”, sa de, ”kommer det inte att ske något arbete i gruvorna, ens om gruvarbetarna tvingas tigga eller emigrera från vårt fosterland.” (Citerat i *The Times*, 17 december 1956.) Det rapporteras att en tredjedel av arbetsstyrkan vid urangruvan i Pécs har försvunnit, och att ytterligare en tredjedel har förklarats vara övertaliga och har sagts upp på grund av brist på elektricitet.

---

131 **Sándor Rácz** (f 1933) dömdes 1958 till livstids fängelse, men släpptes fri 1963 och återvände till sitt arbete som verktygsmakare. **Sándor Bali** (1923-1982) dömdes till 12 års fängelse.

I sitt nyårstal vädjade fackföreningsrådets ordförande Miklós Somogyi: ”Gruvarbetare, vi bönfaller er om att ge oss mer kol.” Två dagar senare fick han svar. Gruvarbetarna i Tatabánya – där produktionen hade varit ungefär 3% av det normala sedan den andra sovjetiska invasionen – gick ånyo ut i strejk, i protest mot arresteringen av tolv av deras arbetskamrater.

Ekonomiskt kaos

Denna envisa vägran att gå ner i gruvorna måste med nödvändighet leda till en katastrofal brist på kol och praktiskt taget helt stopp i industriproduktionen. Många fabriker fungerar knappt alls på grund av en kombination av maskningsaktioner bland arbetarna och brist på elkraft. Radion i Budapest har talat om en fabrik som använder koldamm som bränsle. Officiellt erkänner man att 200.000 arbetare ska permitteras. *Népszabadság* har medgivit att folket inte har någon tilltro till regeringens goda avsikter. Alltför ofta har den avgivit skinande löften bara för att om och om igen bryta dem. Nu har folket klargjort bortom allt tvivel att det inte tänker samarbeta med en regering som påtvingats dem med hjälp av utländska stridsvagnar och gevär, en regim som inte skulle sitta kvar i fem timmar om stridsvagnarna och gevären drogs tillbaka.

Det är meningslöst för myndigheterna att, som i kommunikén från 6 januari efter mötet i Budapest mellan politiska ledare från Sovjet, Ungern, Bulgarien, Tjeckoslovakien och Rumänien (men inte Polen eller Jugoslavien), hävda, att nu sedan ”kontrarevolutionen har drivits tillbaka, får Ungerns socialistiska ekonomi med förtröstan upp farten och går framåt mot ett uppsving” (citerat i *The Times*, 7 januari 1957). Vem tänker man att den ska lura? Den ungerska allmänna opinionen kan bara skratta åt detta frasmakeri, i synnerhet som Kádár-regeringen samma dag, i sin sedan länge väntade och två gånger uppskjutna politiska deklaration, tillkännagav att den ekonomiska femårsplanen skulle skjutas upp (detta viktiga beslut utelämnades i *Daily Workers* rapport 7 januari 1957) att planerna för de kommande månaderna är krisåtgärder för att övervinna de ”allvarliga ekonomiska svårigheterna”, och att en ny treårsplan därefter skulle utarbetas. Programmet avslöjade också att vissa fabriker skulle tvingas begränsa arbetet eller avbryta det helt under en tid på grund av bristen på kol och elkraft, och att det skulle orsaka arbetslöshet (även detta utelämnades i *Daily Workers* rapport).

Kádárs regering kan inte vinna respekt, förtroende eller samarbete från de arbetare och bönder som den säger sig företräda, och ger dem istället, på samma dag som detta program presenterades, ”bilder på amerikanska filmstjärnor som poserar glamoröst”. Under rubriken ”Kvinnorna vi inte känner till” publicerade *Népszabadság* fyra sådana bilder 6 januari 1957.

Det är alltså Sovjets plan för Ungern: förtryck, arbetslöshet och amerikanska pinuppor.

Aktivt motstånd

Det aktiva motståndet mot Kádárs regering inleddes så fort striderna hade upphört i Budapest. Regeringens första kungörelser slets ner så fort de affischerades upp på gatorna. 2 december brändes exemplar av *Népszabadság* på gatorna av folkmassor, som skingrades av de sovjetiska trupperna.

Alla som är aktiva i arbetarrörelsen vet att det inte alltid är så lätt att organisera kvinnor. Hela världen slogs därför med förundran av den rörande demonstrationen med 30.000 kvinnor i Budapest 4 december. Klädda i nationens färger rött, vitt och grönt, samlades de vid den Okände soldatens grav för att markera att den första månaden av den andra sovjetiska invasionen hade gått. De sovjetiska trupperna avlossade skott, och en kvinna sårades i benet. Påföljande dag trotsade ännu en stor kvinnodemonstration de sovjetiska stridsvagnarna, och ropade ”Ryssar, åk hem” och ”Vi vill ha Nagy”. Budapestradion kallade dem ”kontrarevolutionära element”.

6 december kämpade hundratals fabriksarbetare i ”Röda Csepel” mot de sovjetiska trupperna och den ungerska hemliga polisen, när dessa försökte ta sig in på en fabrik för att arrester tre arbetare. Samma dag dödades två personer och flera sårades när sovjetiska stridsvagnar öppnade eld mot obehäpnade demonstranter. Demonstrationer besköts i Pécs, Békéscsaba och Tatabánya i början av

december. 8 december öppnade polisen eld mot en folkmassa på 10.000 personer som protesterade mot fängslandet av två medlemmar av arbetarrådet i gruvstaden Salgótarján, och 80 obehäpnade demonstranter dödades eller skadades. 11 december framtvingade en demonstration i Eger att medlemmar i arbetarrådet frisläpptes. Följande dag besköts en folkmassa av polisen och två arbetare dödades. Folkmassan rapporterades ha kastat handgranater när polisen angrep, och under en tid ockuperade den ett tryckeri och tryckte revolutionära plakat. Denna växande våg av aktivt motstånd ledde 14 december till att regeringen förbjöd offentliga demonstrationer och möten utan tre dagars förvarning och tillstånd från polisen.

Men det väpnade motståndet fortsatte. Under december förekom upprepade rapporter om väpnat motstånd från gerillaförband nära Pécs, i Borsod-området, den största industriregionen i Ungern, vid Veszprém och den närbelägna Bakonskogen, vid Szombathely, Miskolc, Vá och Kunszentmárton, och till och med i Buda-bergen. Enligt *Népszabadság* återfann man i början av januari ”stora mängder” vapen undagömda i ingången till ett gruvschakt i gruvstaden Várpalota. Det var ytterligare bevis på att gruvarbetarna tillhör de mest aktiva kämparna i motståndsrörelsen.

När jag skriver detta kommer det nyheter om att ytterligare två arbetare har mördats och flera till har sårats under demonstrationer i ”Röda Csepel”. Precis som kommunarderna i Paris är de ungerska arbetarna beredda att ”storma himlen” hellre än att ge upp.

Vem representerar Kádárs regering?

Under ansträngningarna att befästa sin ställning har Kádárs regering använt två medel: eftergifter och terror. Eftergifter på det ekonomiska, politiska och kulturella området. De årliga kollektivavtalen och systemen med stormarbetare har avskaffats. Gruvarbetarna har fått ett nytt lönesystem. Anställda i det tidigare ÁVH (Statliga säkerhetsmyndigheterna) ska kontrolleras i slutet av januari, och ”man ämnar fastslå vilka som deltog i att samla material till påhittade rättegångar eller andra brottsliga handlingar” (*Hungarian News and Information Service Press Summary*, nr 4, 7 december 1956). Gerö har formellt avskedats från presidentrådet. Parlamentet ska sammanträda oftare. Kyrkor som förstördes under striderna ska restaureras på statens bekostnad. Restriktionerna vad gäller inköp av privata bilar ska gradvis avskaffas, och användandet av statliga bilar ska begränsas. Kossuths vapen ska åter bli nationens vapensköld. 15 mars ska åter bli helgdag för att fira revolutionen 1848. Ryska ska inte längre vara obligatoriskt andraspråk i skolan. Det ska bli större frihet att ge ut böcker, med större både ideologiskt och ekonomiskt oberoende för förlagen: ”det är tänkt att man ska bryta med den skadliga praktiken att kontroversiella verk inte får publiceras.” (*Népszabadság*, 4 januari 1957.)

Effekten av dessa smulor är att framhäva både det verkliga tillståndet i Ungern före revolutionen och upprorets genuina masskaraktär. Det har faktiskt gjorts betydande medgivanden till och med i den press som regeringen Kádár kontrollerar. 18 december skrev *Népszabadság* om den ”aristokrati av funktionärer” som störtades i oktober: ”Draperiförsedda bilar svepte förbi överfulla spårvagnar. I hemliga affärer kunde de köpa varor som vanligt folk sällan eller aldrig fick tag i. Varje steg de tog var de vaktade.”

Det var inte sant, skrev tidningen, att parollen om att avskaffa ÁVH fördes fram av kontrarevolutionärerna. ”Även arbetarklassen avskydde den organisation som skulle skydda det arbetande folkets intressen och makt. Mátyás Rákosi styrde själv ÁVH.” 5 december skrev fackföreningstidningen *Népakarat* att stålverksarbetarna, gruvarbetarna, studenterna och den stora majoriteten av soldaterna inte kämpade för det kapitalistiska förflutna, utan för en demokratisk och socialistisk framtid, och tillade: ”Från dessa sex veckor måste vi ta med oss allt värdefullt till framtiden... Vi kastar bort de sekteristiska begränsningarna, de högdragna funktionärer som förnedrade arbetarna, byråkratin, övercentraliseringens förlamande nät och den allsmäktiga ÁVH-apparaten.” Nästa dag gick *Népakarat* ännu längre när den skrev: ”Det var inte underligt att massorna som förnekades alla möjligheter att uttrycka sin vilja till sist tog till vapen för att visa vad de tyckte.” Dessa medgivanden om Rákosi-Gerö-regimens missförhållanden och om karaktären på den ”stora massrörelsen”

mot den (*Népakarat*, 5 december 1956) står i egendomlig kontrast till sovjetledarnas envisa hävdande att det som ägde rum i Ungern var ”en kontrarevolutionär kupp” (K E Vorosjilov i sina nyårshälsningar till det sovjetiska folket, *Soviet News*, 2 januari 1957),¹³² ”en fascistisk kupp” där ”de internationella imperialistiska krafterna under ledning av vissa kretsar i USA spelade den främsta och avgörande rollen” (*Pravda*, 14 december 1956), att ett av Rákosis och Gerös ”mest allvarliga misstag” var att de inte i tid skaffade sig ”upplysningar om de kontrarevolutionära krafternas avsikter och hur de förberedde sig för att angripa den folkdemokratiska samhällsordningen” (*Pravda*, 5 januari 1957).

Kádárs regering lyckas inte få stöd med hjälp av eftergifter, och den verkar inte ens klara av att övertala ledarna för de icke-kommunistiska partierna i Nagys koalition att gå med i regeringen. Den tvingas därför ta till bestraffningsåtgärder, och i synnerhet dödsstraffet, alltså varje hotad diktators patentrösning.

12 december gav regeringen tillfälliga domstolar befogenhet att automatiskt utmäta dödsstraff. Åtta dagar senare ägde det rum ytterligare en återgång till den välkända ungerska stalinismens hårdhet, när polisen fick makt att spärra in människor i upp till sex månader utan rättegång, för brott ”som hotade den offentliga säkerheten och produktionen”. Dessa fall måste undersökas av en offentlig åklagare inom 30 dagar efter arresteringen, men denne kan bekräfta interneringen utan några formella domstolsförhandlingar. Det dröjde inte länge innan dessa drakoniska lagar användes. 4 januari dömde en militärdomstol en 25-årig transportarbetare till döden för att illegalt ha innehaft vapen 30 oktober – innan Kádárs regering ens hade kommit till makten! I Debrecen dömdes en man till 15 års fängelse och en annan – bara 19 år gammal – till tio års fängelse för att ha burit vapen. I Kutfej fängslades en 23-årig arbetare i 10 år för att ha gömt en revolver och ammunition hemma. Precis som på Cypern är det i Ungern *utländska* trupper som letar efter vapen.

13 januari fick de tillfälliga domstolarna befogenheter att utmäta dödsstraff för nästan alla former av aktivitet mot regeringen Kádár. Denna nya förordning hotar inte bara med hängning för strejkuppmaningar, utan gör det till och med olagligt för arbetare att sinsemellan diskutera möjliga strejkåtgärder. Det kommer att bli ”ett bistert år för Ungern”, skrev *Népszabadság*.

Frågan infinner sig: vem representerar denna regering? På vilka samhällskrafter grundar den sig? Vilket klassinnehåll har den nuvarande ungerska staten? Det halvt patetiska, halvt ärliga svaret att ”Kádár-regeringen företräder folkets makt, även om många människor för tillfället inte inser det” (*Népszabadság*, 11 december 1956), har i programmet från 6 januari ersatts av det svulstiga påståendet att ”i Ungern har en proletär diktatur upprättats”, där det Socialistiska arbetarpartiet är den ledande kraften. Det är ett hån mot den marxistiska terminologin att tillämpa begreppet ”proletariatets diktatur” på ett land där hela folket orubbligt vägrar producera mer än vad de behöver för sitt blotta uppehälle. Det är lika mycket ett hån mot marxismen att säga att ett parti som har fallit i bitar är en ”ledande kraft”. Bara en medlem av tidigare 28 har gått med i det nya partiet. Var befinner sig resten? Många av dem gör sin plikt som kommunister genom att stöda och hjälpa det ungerska folkets motstånd. En dag kan ett nytt kommunistiskt parti uppstå, och tillhandahålla det marxistiska ledarskap som var en av revolutionens svagheter. Den dagen är inte här ännu.

Den nuvarande ungerska staten är bara byråkratins verktyg för att styra det ungerska folket, och byråkratin fungerar som de sovjetiska ledarnas lokala makthavare. Kádárs regering, som enligt en jugoslavisk kommentator grundar sig på ”militär ockupation och polisterror” (*Politika*, 10 december 1956), har inte större rätt att representera de ungerska arbetarna och bönderna än de brittiska marionetterna i Cypern eller Kenya kan hävda att de representerar folken som de förtrycker och mördar. Det hemska är att Kádár och hans kollegor gör det i kommunismens namn.

---

132 **Kliment Jefremovitj Vorosjilov** (1881-1969) var ordförande i Högsta sovjet (det vill säga i själva verket Sovjetunionens president) mellan 1953 fram tills han drog sig tillbaka 1960.

Vad andra säger

Det brittiska kommunistpartiets ledare har vacklat mellan två olika förklaringar till den ungerska revolutionen: att upproret var en fascistisk sammansvärjning som förbereddes utanför Ungern, och att den var en massrörelse vars ledning togs över av reaktionära krafter. Det är lärorikt att jämföra dessa två teorier med vittnesmålen från fem personer, vars åsikter, trots att de är väl värda att beakta, till största delen har hållits utanför *Daily Worker* och ignorerats av kommunistpartiets exekutivkommitté. De är Nehru,¹³³ som hade två observatörer i Budapest (K P S Menon, indisk ambassadör i Sovjetunionen,¹³⁴ och dr Khosla, Indiens ambassadör i Tjeckoslovakien); Edvard Kardelj, vice-president i Jugoslaviens federala verkställande råd; Paul Ignotus, ungersk författare och socialist;¹³⁵ George Páloczi-Horváth, ungersk romanförfattare som läsarna till gamla *Modern Quarterly* känner till väl för två lysande artiklar;¹³⁶ och Anna Kéthly, ledare för det ungerska socialdemokratiska partiet.

Ingen kan anklaga Nehru för att dra förhastade slutsatser om händelserna i Ungern. Han väntade 14 dagar efter den andra sovjetiska invasionen innan han fördömde den, och sa att ungrarnas passiva motstånd visade på rörelsens ”nationella karaktär”, och att den ”omfattade bönderna, arbetarna och intelligentsian” (*Manchester Guardian*, 20 november 1956. Detta uttalande utelämnades ur rapporten i *Daily Worker*). När Nehru hade fått rapporter från Indiens diplomatiska företrädare i Ungern, använde han ett kraftfullare språk:

”Vår ambassadör berättade att atmosfären i Budapest vid denna tid påminde om dagarna av civil olydnad i Indien...” Menon återgav på ett riktigt sätt Indiens politik, när han förkunnade att det inte fanns något berättigande för de sovjetiska styrkornas närvaro i Ungern. Det var ett nationellt uppror, det var ingen statskupp som gick att åberopa för att rättfärdiga den sovjetiska interventionen... Nehru sa att den ungerska revolutionen var nationell och mycket utbredd. Det fanns delar i den, fortsatte han, som man skulle kunna kalla kontrarevolutionära eller reaktionära. Det fanns också element som kom från utlandet, men de utgjorde bara en liten del. Det var i huvudsak en nationell rörelse där den stora majoriteten av industriarbetarna och studenterna deltog, både i Budapest och på andra ställen. (*Manchester Guardian*, 11 december 1956. De kursiverade orden utelämnades från rapporten i *Daily Worker*.)

I sitt tal till den nationella församlingen i Jugoslavien 7 december, sa Kardelj:

orsaken till den ungerska socialismens kris var den totala frånvaron av demokrati. Ett antidemokratiskt byråkratiskt despotiskt system förde under flera år en klickpolitik mot arbetarmassornas vilja. Till sist slutade det med en väpnad aktion vars främsta kraft var arbetarklassen. Det mest överraskande med de senaste händelserna i Ungern var att kommunisterna fruktade arbetarråden, som inom kort troligen själva hade botat sig från det antisocialistiska inflytandet om de hade blivit tvungna att ta mer ansvar för att regera. Beskyllningen att händelserna i Ungern var en organiserad kontrarevolution kunde inte lösa de inre problem som fanns hos det politiska system som var orsak till den blodiga tragedin. Den ungerska konflikten var ett första betydande exempel på en våldsam uppgörelse med de hinder för den fortsatta socialistiska utvecklingen, som orsakades av ett byråkratiskt system under övergången från kapitalism till socialism. (*Tanjung Bulletin*, 11 december 1956. De kursiverade orden utelämnades ur *Daily Workers* rapport.)

Detta tal angreps hårt i *Pravda*. Men de återgav bara stycken av Kardeljs argument – och det 11 dagar efter att talet hölls.

133 **Jawaharlal Nehru** (1889-1964) var det självständiga Indiens första premiärminister, 1947-64.

134 **Kumara Pladmanabha Siwansakawa Menon**, president Nehrus speciella sändebud i Budapest, 2-7 december 1956. Han är inte släkt med Vengali Krishnan Menon, Indiens huvuddelegat i FN.

135 **Pál Ignotus** hade varit pressattaché vid den ungerska beskickningen i London 1947-49. Hans *Political Prisoner*, Rotledge & Kegan Paul, 1959, är en rörande redogörelse för hans internering och tortyr i ÁVH:s fängelser.

136 **George Páloczi-Horváth**, ”Orimligheterna hos nutidens borgerliga folktrö”, *Modern Quarterly*, vintern 1946-47, s 16-29; och ”’Denna förlamande uppenbarelse, skönheten’: anteckningar om den ’humanistiska’ och marxistiska estetiken”, *Modern Quarterly*, nr 1/47, s 11-36. Páloczi-Horváth beskriver sin arrestering och ÁVH:s tortyr i *The Undeafed*, Secker & Warburg, 1959.

Ignotus, som under revolutionen var medlem i det ungerska författarförbundets verkställande kommitté, anser att händelserna i Ungern var en "nationellt demokratisk revolution" (*Tribune*, 14 december 1956), där "hela befolkningen deltog", och där industriarbetarna var "mest oförsonliga". "Det är sant att det förekom sporadiska överdrifter", men "koalitionsregeringen... var på väg att återupprätta ordningen när ryssarna marscherade in i Budapest igen." (*New Statesman and Nation*, 8 december 1956.)

Páloczi-Horváth säger att revolten "förbereddes av de långa åren av terrorism och elände", och att beskriva den som "ett kontrarevolutionärt uppror som inspirerades av en handfull fascister" är en "skrattretande lögn" (*Daily Herald*, 11 och 12 december 1956).

Och Anna Kéthly håller med om, att även om "revolutionens alla detaljer ännu är okända... så var den enda och allena orsaken till upproret den kommunistiska regimens moraliska, politiska och ekonomiska bankrutt." (*Tribune*, 7 december 1956.)

Exekutivkommitténs uttalande

Då återstår Dora Scarletts kommentar till exekutivkommitténs uttalande från 15-16 december. Hon arbetade på radion i Budapest under tre år, lärde sig ungerska, och var i Budapest under hela revolutionen, från 23 oktober och framåt. Hon stannade kvar i Budapest till 17 november och var ute på gatorna varje dag utom när striderna gjorde det omöjligt. I egenskap av medlem i kommunistpartiet lämnade hon en ögonvitnesskildring till John Gollan när hon återvände, men det hon berättade ignorerades i exekutivkommitténs uttalande. Hon beskriver uttalandet som fyllt av utelämnanden och felaktigheter, och fortsätter:

Inledningen är otillräcklig, och ger ingen riktig bild av händelserna efter 1945. Den är ett försök att göra samma sak som det ungerska kommunistpartiet alltid gjorde som svar på vår kritik – skylla sina egna brott på det ungerska folket, framställa dem som moraliskt fördärvade av fascismen och oförmögna att förstå demokratiska handlingar, medan det enligt mina erfarenheter var folket som ville ha parti- och facklig demokrati och förhindrades få det på grund av att partiet var rädda att det skulle hota dess egen ställning

Stycke V säger inte vad de "äkta demokratiska strävandena hos stora delar av folket" var. Ända från början, det vill säga 23 oktober klockan två, strävade folket efter en ny regering, att Imre Nagy skulle återkomma, att det skulle sitta mer än ett parti i regeringen, att alla sovjetiska trupper skulle dras tillbaka, att alla politiska fångar skulle få återkomma från Sovjetunionen, och att republikens gamla vapen skulle återupprättas. Detta är viktigt med tanke på det intryck som ges att rörelsen startade försiktigt och blev oregerlig.

Sektion VI hänvisar till allt större eftergifter till högern, utan att specificera dem. För att kunna bedöma om Nagys regering höll på att tappa kontrollen eller om den genomförde upprorets krav, så är det viktigt att veta exakt vilka kraven var från början och senare, och vilka som ställde dem. De var faktiskt i huvudsak oförändrade och var fortfarande de strejkandes krav under regeringen Kádár.

Uttalandet säger: "Ända från början, 23 oktober, visade inriktningen i angreppen mot radiostationen, inrikesministeriet, järnvägsstationer, telefonväxlar och viktiga offentliga byggnader att det fanns en väl förberedd strategi..." Detta är en ren lögn. Angreppet mot radiostationen gjordes inte i syfte att ta över den. Upprorsmakarna krävde att få sända sina synpunkter, och ville att ÁVH skulle lämna radion. Jag befann mig utanför huvudingången klockan 11. Det var fullt av folk, samtliga obeväpnade. Upprorsmakarna lyckades få in en delegation till radion. De återkom inte, och efter ett tag läckte nyheten ut att de hade anhållits av ÁVH. Folkmassan stormade radion. De släppte ut personalen som var i byggnaden oskadda. Sedan dödade de alla ÁVH-män de kunde fånga och gav sig iväg. Ingenting plundrades. Tyder det på en "väl förberedd strategi"?

Kan man säga att radion under den andra veckan befann sig händerna på fascister eller kontrarevolutionärer? Den befann sig i händerna på personer som hade arbetat där i flera år, och som hade röstats fram av sina arbetskamrater. Vissa av det revolutionära rådets möten var stormiga. En av de närvarande, en skådespelare, uppvisade vad som skulle kunna kallas fascistiska tendenser, och skrek våldsamt mot alla kommunister. Han hanterades mycket bestämt och förnuftigt av rådets ordförande.

Många talare varnade för ytterligheter, och sa att vi inte ville förfölja människor och upprepa Rákosi-regimens metoder.

För att återvända till händelserna den första kvällen: det rörde sig bland annat om rivningen av Stalin-statyn och att man rensade ut och brände varenda bok och papperslapp i "Horizonts" ryska bokhandlar. Skulle ett organ som planerade en militärkupp ödsla tid på sådana saker, som kostade en hel del tid och energi? De var uppenbarligen helt spontana.

Uttalandet förutsätter att ett angrepp på partiet visar att fascismen var inblandad. Alla som har bott i Ungern vet att partiets meritlista var så kriminell att det fanns många människor som var beredda att angripa det bara därför att de eller deras anhöriga hade lidit under det. Partiet hade gjort så att skickliga tekniker hade fått fortsätta med enkla uppgifter, medan fårskallar och karriärister befordrades. Men ännu värre var att det för många människor hade inneburit arrestering, tortyr eller död.

Sektion VI säger: "Maktförskjutningen inom regeringen nådde en punkt där de socialistiska krafterna befann sig i minoritet." Om partiledarna var ärliga, skulle de tvingas acceptera fakta att de socialistiska krafterna var i minoritet i hela landet. 1947 och 1948 var inte folket socialistiskt, men de kunde ha vunnits till socialismen om partiet hade betett sig mänskligt. De var utleda på det förflutna, ville inte ha tillbaka den gamla regimen, och var villiga att pröva något nytt, och om den hade uppfyllt sina löften så hade de accepterat den. Men det ekonomiska kaoset var så uttalat att partiets politik var fullständigt misskrediterad. I slutet av den andra femårsplanens första år existerade planen i själva verket inte alls. Bönderna, som fortfarande var i majoritet, var aldrig socialistiska. Bönderna kunde – långsamt – ha vunnits över, om de inte hade trakasserats och tvingats in i kooperativ. Fabriksarbetarna ville behålla fabrikena själva och inte släppa ifrån sig dem till utlänningar eller horthytiska kapitalister,¹³⁷ men de skulle bara stöda socialismen som en nationell politik om de fick garantier för att den skulle byggas på ett annat sätt än det de hade lidit under i åtta år. Fria val med mer än ett parti skulle ha lett till ett överväldigande nederlag för kommunisterna.

Min uppfattning om stämningarna bland folk grundar sig på ett stort antal resor och samtal över hela landet, och genom att lyssna till samtal på tåg och så vidare.

"Situationen blev alltmer kaotisk." Det är inte sant. De revolutionära råden fungerade. Radion fick allt större respekt bland allmänheten. Hela landet var klart över att det ville ha Nagy. Livsmedelsleveranserna upprätthölls och blev allt bättre, och den normala samhällsservicen höll på att komma igång igen. Människor var glada och planerade för framtiden. De kallade det en stor seger. Kommunistpartiets tjänstemän var skräckslagna. Men det antal som faktiskt drabbades verkar ha varit litet jämfört med antalet ÁVH-are som dödades under den första veckan. Betecknande nog framställer uttalandet det som om lynchningarna bara drabbade partimedlemmar. Det beskriver det också som om de började på grund av att de sovjetiska trupperna drog sig tillbaka. Men dödandet av ÁVH-are fortsatte medan de sovjetiska trupperna var kvar, och de kunde inte ha stoppat det.

Nagys första regering hade en sammansättning som gjorde den helt obrukbar. Den innehöll flera kommunister av den gamla stammen, som bara var något mindre hatade än Rákosi och Gerö. En kvinna som hade varit hängiven kommunist sedan sin ungdom, och hade arbetat underjordiskt för partiet, berättade för mig att de togs med bara för att inga andra ville fylla platserna, och hon ansåg att det var bedrövtligt att de var med. De "många förändringarna av sammansättningen" bringade regeringen mycket mer i samklang med folkets krav, och ökade dess prestige.

I motsättning till detta står folkets mottagande av Kádárs regering. Ändra från det första ögonblicket har folket öppet hånskrattat åt den. Fredagen 9 november satte regeringen Kádár upp affischer över hela Budapest, med ett antal punkter och löften. Det fanns inget som folk kunde klaga på bland dessa punkter, eftersom de hade tagit från de manifest som ända från början hade funnits på gatorna. En del av dem var löjligt diffusa, som den som sa att "Vi ska göra oss av med byråkratin", men de var helt godtagbara. Inom två timmar hade varenda affisch rivits ner, som ett tecken på att man inte hade någon tilltro till regeringen. Det gjordes inte av några gäng: när en affisch sattes upp samlades de förbipasserande kring den, läste den och rev ner den. Allt uttalandet säger om Nagys regering – att den inte lyckades uppnå någon

---

137 Miklós Horthy (1868-1957) var mellan 1920 och 1944 ungersk statschef och slöt under en period upp på nazisternas sida under Andra världskriget – öa.

verklig auktoritet eller kontroll, och att situationen var kaotisk – gällde i mycket större utsträckning Kádárs regering, men det ser inte partiet som någon orsak att inte stöda den.

Uttalandet håller helt tyst om de förhandlingar som Nagy inledde med de sovjetiska myndigheterna om att dra tillbaka samtliga väpnade styrkor. Det förklarar inte hur sådana förhandlingar kunde genomföras av en regering som inte hade någon verklig makt eller kontroll över situationen. Det säger ingenting om arresteringen av Maléter och de andra militära ledarna. Uttalandet talar om att ”gynna oppositionen mot Kádárs regering”. Den möttes aldrig av annat än opposition, ty Kádár betraktades som en förrädare. Uttalandet gör ständiga påståenden om att ”fascisterna fick kontrollen” och emigranter som ”strömmar in över gränsen”, men utan att lägga fram några bevis eller namn för att underbygga dem. Det är möjligt att sådana personer verkligen kom in, men allt jag såg under upproret kan förklaras tillräckligt av det som tidigare hade pågått i landet, och det behövdes inga fascister för att genomföra det.

Det finns inga bevis för att revolutionära råd ersattes eller togs över av fascistiska organ. De fortsatte att fungera från första dagen de valdes. Det finns inga bevis för att de kommunister som mördades blev mördade av fascister. Det enda som finns är Mindszents åsikter, och de var hursomhelst välkända för alla redan innan. Det finns inga bevis för att Mindszenty *gjorde* någonting. Vad gjorde fascisterna? Varför har de inte arresterats och deras namn offentliggjorts? Vart har de försvunnit?

Om reaktionärer utanför Ungern stödde det som hände och ville att det skulle hända, så förändrar det inte det orubbliga faktum, att det återspeglade önskingarna hos hela Ungern, utom en liten minoritet privilegierade partimänniskor. Detta sakernas tillstånd ställde partiet till med själv.

Sanningen kommer fram

Kommunistpartiets nuvarande ledare har blint framhärdat i sina fel. Det har lett in dem i en återvändsgränd som de bara kan ta sig ur genom att öppet och ärligt medge sina misstag. Istället tar de sin tillflykt till lögnen som allvarligt skadar både partiets och *Daily Workers* rykte. För att bara nämna ett exempel av många, åberopar således Walter Holmes med gillande en österrikisk kvinnlig advokat som hävdade att ”de ungerska arbetarnas medellön, genom de fördelar som den socialistiska regimen har givit dem, ligger högre än de österrikiska arbetarnas” (*Daily Worker*, 5 januari 1957). För var och en som har minsta kunskap om Österrike och Ungern är denna jämförelse fullständigt otrolig. Det absurda i detta enorma urskuldande av Rákosi-Gerös regim blir än tydligare genom de erkännanden som för närvarande görs i Kádár-regeringens press. (29 december, till exempel, citerade Budapestradion tidningen *Népakarat*, som sa att den ungerska ekonomiska politiken på senare år *fullkomligt hade förbisett* arbetarnas materiella behov. Sedan 1949 hade industriproduktionen ökat med 250%, medan levnadsstandarden hade sackat långt efter. Detta återgavs i *Observer*, 30 december 1956). Men vad annat kan man förvänta sig, med tanke på att R Palme Dutt, efter vad jag har fått höra, fortfarande anser att Rákosi är modellen för en stor kommunist?

Sanningen om Ungern är alltför stark för att kvävas av lögnen. Den fortsätter att komma fram.

Sanningen kommer fram på så sätt att elva personer till sist har anklagats för ”kontrarevolutionär verksamhet”, att dessa konspiratörer omfattar redaktörerna på två av de många tidningar som dök upp under veckan innan den andra sovjetiska invasionen. Dessa redaktörer ”anklagas för att ha tryckt regeringsfientliga och sovjetfientliga artiklar”. (Denna speciella anklagelse publicerades av Reuter 9 januari, men utelämnades ur *Daily Worker* rapport 10 januari.) Man vill att vi ska tro att dessa journalister är de ökända ”kontrarevolutionärer” som stod bakom ”kuppen”. Är detta det bästa som Kádárs regering, efter två månaders hårt arbete kan få fram av fascister, horthyiter, reaktionärer, återvändande emigranter och amerikanska agenter? Var är de utländska vapnen? Var är bekännelserna? Var finns konspiratörerna? Man tvingas dra slutsatsen att de inte existerar utanför fantasin hos de sovjetiska talesmännen i FN.

Sanningen kommer fram i det ungerska författarförbundets deklaration från 29 december 1956:

Vi måste med tungt hjärta slå fast att den sovjetiska regeringen gjorde ett historiskt misstag när den fläckade ner revolutionen med blod. Vi förutspår att tiden kommer att komma när den stora makt som gjorde fel kommer att ångra sig. Vi varnar alla för den felaktiga bedömningen att revolutionen i Ungern

skulle ha förstört socialismens framsteg om inte de sovjetiska vapnen hade ingripit. Vi vet att det inte är sant. (Citerat i *Observer*, 30 december 1956. Författarförbundet och Journalistförbundet har nu blivit förbjudna.)

Och den sanning som kommer fram är att händelserna i Ungern, långt från att vara en fascistisk komplott, var en politisk revolution av den stora folkmajoriteten mot den stalinistiska byråkratin tyraniska makt. En politisk och inte en social revolution, eftersom folkets mål inte var att genomföra några förändringar i landets samhällssystem, dess socialistiska egendomsförhållanden, utan att avskaffa den politiska överbyggnad som förvrängde det socialistiska systemet, som gjorde det omöjligt för folket att bygga en verklig socialism. Deras mål var att uppnå frihet och demokrati: *socialistisk* frihet och *proletär* demokrati. Oavsett de små linjer som fanns i detta mönster – personligt groll som betalades tillbaka, huliganer, äventyrpolitiker, terrorism, kontrarevolutionär verksamhet – så var det övergripande mönstret klart och omisskännligt.

Om detta var en kontrarevolution så var det den första kontrarevolutionen i världshistorien vars första åtgärd var att beväpna proletariatet. Om man tror kommunistpartiets exekutivkommittés linje om Ungern, så tvingas man dra slutsatsen att det finns nio miljoner ungerska fascister och personer som duperats av fascisterna och bara en handfull ärliga män. Märkliga fascister och egendomliga godtrogna personer vars vapen är generalstrejken, vars hjältemod får dem att jämförelsevis tomhänta gå ut i strid mot en överväldigande motståndare i form av sovjetiska stridsvagnar och artilleri! Man bollar med ordet ”fascist” och använder det som ett skällsord, ovetenskapligt som i fallet Tito, eftersom majoriteten av den brittiska arbetarrörelsen med rätta avskyr fascismen, fruktar den och sluter leden mot den. Men det räcker att påminna om några ord som yttrades 13 augusti 1935: ”Kamrat Dutt hade helt rätt i sitt påstående att det fanns en tendens hos oss att resonera om fascismen i allmänhet... och felaktigt kalla bourgeoisins alla reaktionära åtgärder som fascism och gå så långt som att kalla hela det icke-kommunistiska lägret för fascistiskt.”¹³⁸ Detta sa Georgij Dimitrov vid Kommunistiska internationals 7:e världskongress. Kamrat Dutt var uppenbarligen lite försiktigare och mer exakt i sitt ordval för 21 år sedan. Han borde vara lite mer försiktig och exakt idag innan han förolämpar ett helt folks kamp mot odrägliga levnadsförhållanden.

Hela exekutivkommittén i kommunistpartiet borde vara försiktigare och mer exakt innan den rusar iväg och skriver under den sovjetiska invasionen tolv timmar efter att den ägt rum, i ett uttalande som utfärdades med en sådan brådska och på ett så upprörande sätt spottar på ett modigt folks och en tapper stads lidande, att den borde få varje kommunistpartimedlem, i vars namn det utfärdades, att rodna av skam.

Den ungerska revolutionen var inte bara en kamp för socialistisk demokrati utan också för nationell frigörelse. Det ungerska folkets nationella stolthet går inte att kuva eller lugna. Om vi tänker oss hur vi skulle reagera om en utländsk armé här i Storbritannien sköt ner strejkande brittiska arbetare – oavsett hur rättmätig de ansåg att den var, oavsett hur mycket den ansåg att den handlade i socialismens intressen – så kan vi i viss mån inse hur det ungerska folket känner det så länge den sovjetiska armén befinner sig på deras territorium. Och för varje dag som armén stannar kvar, ökar befolkningens hat mot Sovjetunionen och reaktionen får allt större chans att vinna stöd. Genom att Kádárs regering försvagar arbetarklassen och istället förlitar sig på en utländsk ockupationsarmé, så försvagar regeringen den enda klass som kan besegra kontrarevolutionen.

Varje brittisk kommunist och socialist borde stå tillsammans med det ungerska folket i dess svåra prövning. Ledare som hugger de ungerska arbetarna i ryggen med förolämpningar, förtal och lögn är inte längre lämpliga att leda det kommunistiska partiet. De måste lämna plats åt ledare som inte praktiserar en grotesk förvrängning av den internationella arbetarsolidariteten, som kräver att man accepterar varje sväng och vändning i det sovjetiska kommunistpartiets linje, utan en verklig proletär solidaritet som betyder stöd till folket och inte till byråkraterna, som betyder stöd till socialistiska principer, inte till de som råkar segra i ett speciellt land vid ett speciellt tillfälle.

---

138 Georgij Dimitrov, *The United Front: The Struggle Against Fascism and War*, Lawrence & Wishart, 1938, s 99.

Brittiska marxister måste var djärva, modiga, visionära och självständiga nog att använda marxismen på ett nyskapande sätt och bilda sig sina egna uppfattningar. Om kommunistpartiets ledare hade handlat på detta sätt i förhållande till Ungern, så skulle inte partiet ha förlorat hundratal av sina bästa medlemmar, och *Daily Worker* skulle inte tillkännage att situationen är "bister".

Om någon annan makt hade kastat in stridsvagnar mot arbetarna, skulle vi då ha tvekat att uppmana till största solidaritet med dessa arbetare? Vilka klingande ord skulle då inte ha stått i *Daily Worker* för att väcka våra landsmän till känslor av våldsam ilska mot ett sådant illdåd. Men när stridsvagnarna är ryska och proletariatet är ungerskt, då ställer vi oss på fel sida av barriaderna. Vi producerar en tidning som ingen ärlig socialist eller kommunist kan läsa utan en känsla av djup avsmak och skam. Värst av allt är att vi förverkar varje tillstymmelse av respekt bland de brittiska arbetarna. All ära till de ungerska arbetarna, som kämpar för att rätta till de djupa och brännande missförhållandena, i övertygelsen att de har rätt och att de som sliter hjärtat ur kroppen på dem har fel. Skam över ledarna för det brittiska kommunistpartiet som har svikit de ungerska arbetarna i nödens stund. Låt oss påskynda den dag då det brittiska kommunistpartiet står där det borde stå, vid deras sida för att ge dem stöd i deras nationella, demokratiska, socialistiska revolution mot en skändlighet, diktatur och fattigdom som under sju år har påtvingats dem i kommunismens namn.

3 Krisen i kommunistpartiet

Stalinister – ett namn vi är stolta att bära. (J R Campbell, september 1936.)¹³⁹

Chrusjtjov... sa till gästerna vid nyårsfirandet i Kreml igår kväll att alla sovjetledare var "stalinister" när det gällde att "kämpa mot imperialisterna"... Chrusjtjov sägs ha sagt: "Jag växte upp under Stalin." (*The Times*, 2 januari 1957, s 8.)

I denna del tänker jag inte uttömmande behandla den djupa kris som nu är uppenbar i det brittiska kommunistpartiet. För att kunna göra det hade det behövts en bok, eller snarare en hel rad böcker. Jag vill istället föra fram en del reflektioner som jag har gjort under de två månaderna sedan jag återvände från Ungern.

På mig förefaller det som om den nuvarande kampen i partiet i grunden är en filosofisk kamp, för materialism och mot idealism. Engels gav oss rådet att kasta bort alla föreställningar och fantasier och förutfattade meningar, som när de prövas i praktiken ger en felaktig eller otillräcklig bild av verkligheten. Detta grundläggande krav på en dialektisk materialistisk kunskapsteori har minst sagt förbisetts av kommunistpartiets nuvarande ledning. Om de vore materialister, så skulle de utarbeta sina tankar och sin politik på grundval av en noggrann, detaljerad, systematisk, allsidig, konkret studie, undersökning och analys av verkligheten. Om fakta inte stämde med deras idéer och politik, då måste idéerna och politiken förändras eller kasseras. Ty materialismen är fiende till dogmatism och självbedrägeri. Det kan vara smärtsamt att vara materialist, men arbetarrörelsen har liten chans att göra verkliga framsteg om inte dess ledare är beredda att se världen i ansiktet och anpassa sin politik därefter.

Men kommunistpartiets ledare agerar som om de vore filosofiska idealister. De utgår inte ens från sina egna förutfattade idéer, utan från någon annans idéer och förutfattade meningar och politik – av den som råkar vinna eller har vunnit inom det sovjetiska kommunistpartiets högsta skikt. Dessa idéer och denna politik blir en prokrustessäng¹⁴⁰ där de försöker tvinga in fakta, vrida och omforma, kapa bort och stympa och frisera fakta för att få dem att passa, och till och med uppfinna en del nya fakta. Om fakta inte passar, desto värre för fakta. Idealismen är den nyskapande marxismens fiende, ja fiende till all sorts kreativt och oberoende tänkande. Den orsakar självbedrägeri och önsketänkande, och en i motsvarande omfattning allt värre chock när verkligheten tvingar sig igenom den stalinistiska drömvärldens ohållbara barriär, vilket den alltid gör till slut.

139 Campbell, "Den trotskistiska faran", s 94.

140 Att lägga något i en prokrustessäng syftar till att det omformas, ganska brutalt, till det som "ägaren" av prokrustessängen (läs: makten) vill. Övers anmärkning, fritt från Wikipedia.

För arbetarjournalister och arbetartidningar reduceras i praktiken detta filosofiska problem till detta: vill vi ha ärlig rapportering i arbetarpresen? Eller vill vi skydda våra läsare från livets hårda verklighet genom att tona ner nederlag och misslyckanden och svagheter och misstag och brott, genom att återge den objektiva verkligheten på ett ytterst selektivt och missvisande sätt, genom att mata läsarna med lugnande solskenshistorier? Ska vi behandla dem som ansvariga människor eller som barn? Jag argumenterar inte mot att man ska förespråka, eller ta ställning, i socialistiska artiklar. Det jag säger är att en kommunistisk tidning som medvetet förvränger sanningen och fifflar med den, som avskärmar sina läsare från sanningens kalla vindar, bereder vägen för bittra desillusioner när denna vind till sist sveper in i det stalinistiska drivhuset.

Det krävs ingen särskilt djupgående analys av händelserna i Östeuropa för att inse att ytterligare omvälvningar, nya Polen och fler Ungern, är på väg. Vem som helst kan se det med ena ögat. De ansvariga för *Daily Worker* kommer att bära ett tungt ansvar, om de för sina läsare döljer dessa omisskännliga symptom på ett växande tryck från massorna för socialistisk demokrati i Östeuropa, och faktiskt i Sovjetunionen själv. Partiet måste nu avgöra – och det är i stor omfattning frågan om ens eget samvete och klartänkthet – om vi ska stöda folket eller de som är så rädda för folket som de påstår sig företräda, att de är beredda att mörda dem istället för att ge upp byråkratins makt och privilegier.

Kommer det att bli lögn eller sanningen nästa gång? Kommer partiledarna återigen att försvara sina förutfattade meningar, genom att inför medlemmarna lägga fram lögn plus fragment och lösryckta bitar av fakta som slitits loss från den objektiva sanningens levande kropp, och sedan tillagats till en lättsmält smörja för medlemmarna, som har skolats att inte tänka själva utan som uppenbarad sanning acceptera detta gift som deras stalinistiska lärare har bevärdigat dem?

I centrum för krisen i partiet står frågan om lögn eller sanning. Den ligger exempelvis bakom diskussionen om den interna partidemokratin. Bara lögnare är rädda för att partiavdelningar samtalar med varandra. Bara lögnare vill styra in diskussionen i strikt förutbestämda banor. Bara för lögnare är arbetet att utforma politiken en strängt ensidig väg, uppifrån och ner, där arbetet att hamra fram politiken utförs av personen från centrum eller från distriktet, vars uppgift det är att hamra ut – oliktankande.

Förr eller senare kommer krisen i partiet att utvecklas till en punkt där majoriteten av medlemmarna kommer att förstå att det inte går att tjäna en god sak med lögn, att man inte kan kämpa mot en sorts tyranni genom att låtsas som om en annan sorts tyranni inte existerar, att man inte kan dölja kejsarens nakenhet med hjälp av en osynlig skjorta. Förr eller senare kommer lögnerna och svepskälerna att avslöjas, propagandan tillbakavisas, av personer som har ledsnat på en Goebbels eller en Stalins metoder. På grund av sin ställning i samhället hungrar och törstar vanligt folk över hela världen efter rättvisa och sanning. Det gäller även det brittiska kommunistpartiets medlemmar. I årtionden har ledarna matat oss med lögn och halvsanningar. Vi gav dem vår lojalitet och hängivelse och tilltro, och bad i gengäld om sanningen – och de födde upp oss på lögn och osanningar.

Många av oss har fått nog. Vi tänker inte vara medbrottslingar längre, speciellt inte nu sedan nio miljoner ungrare har stigit fram som barnet i sagan och med en röst ropat: "Kejsaren är naken." Vi gick med i partiet för att hjälpa till att befria mänskligheten, inte bara från utsugning, utan också från den ledsagare som finns så länge klassamhället existerar: nämligen okunnighet. Vi gick med därför att vi ville sprida vetenskapens och humanismens ljus i människosinnets mörker. Vi ville för alltid göra slut på våra medmänniskors villfarelser, som uppstått på grund av mörkermännens "gyl-lene lögn" och ideologiska illusioner som klassamhället använder för att dölja sin verkliga natur och lamslå och hålla tillbaka folket. Vi gick med därför att vi ville upplysa våra medmänniskor, och ge dem den största och mest värdefulla av alla gåvor: sanningen. Sanningen om det mänskliga samhället och deras plats i det, och vad de själva kan göra tillsammans, nämligen övergår från nödvändighetens till frihetens rike.

Jag frågar kommunistpartiets ledare: tycker ni att vi ska vända ryggen åt sanningen och friheten? Tror ni att vi nu, när vi känner till priset för att bygga den socialistiska ekonomin, den fulla omfattningen av den mänskliga personlighetens förnedring och den ohyggliga tortyr och mord som hittills har åtföljt uppbygget av socialismen, att vi då i framtiden ska vara nöjda med att vörda er, eller Chrusjtjov, eller någon annan stalinist eller icke-stalinist som en helig kyrka? Om ni tror det så måste ni tänka om på nytt.

Vi kommer att fortsätta att kämpa för sanningen. Och i framtiden kommer vi att visa samma intellektuella ärlighet och integritet som förde in oss i partiet, genom att själva bestämma oss för vad sanningen är. Av bittra erfarenheter har vi lärt oss att personer som "växte upp under Stalin", som fostrades och skolades av honom och uppenbarligen är oförmögna att skaka av sig detta arv, inte bryr sig särskilt mycket om sanningen. Om de såg det brittiska kommunistpartiets framtid och den brittiska arbetarklassens intressen som en hjärtesak, så skulle de avgå och det snabbt. Om vårt parti ska kunna hålla huvudet upprätt måste det för alltid göra sig av med detta stalinismens gräsliga arv, som inte skiljer sig från marxismen av en rad i en bok, eller ens ett helt bibliotek, utan av ett berg av lögner, ett hav av blod – blodet från ärliga, hängivna kommunister. Partiledarna vill ha ett parti av dockor och marionetter, men ett parti av dockor och marionetter som försvar sovjetisk aggression är inte värdigt att leda den brittiska arbetarklassen. Inte heller kommer kommunistpartiets basmedlemmar att låta sina ledare få det parti de vill. Krisen är en varböld. Bölden har mognat. Den är på väg att spricka. När den gör det, och när den fraktion som nu kontrollerar partiet, och som är stolta att bära det vanhedrande namnet "stalinister" har kastats åt sidan, då kommer det att bli ett renare och friskare parti. Då kommer vi att få ett verkligt kommunistiskt parti, som är värdigt att leda det brittiska folket fram mot socialismen.

Februari 1957

Ett tal som aldrig fick hållas

[*Detta är texten till det tal som Fryer tänkte hålla på kommunistpartiets 25:e nationella kongress, 1957, om man hade tillåtit honom att vädja till hela kongressen.*¹⁴¹ *Stencilerade kopior delades ut till kongressdelegaterna när de lämnade salen.*]

Denna kongress kommer med största säkerhet att bekräfta min uteslutning. Det smärta mig. Jag kan inte känna annat efter att ha blivit utestängd från en rörelse som jag anslöt mig till för femton år sedan därför att jag ville kämpa för människans befrielse från alla kedjor som fjättrar henne. Jag gick med i kommunistpartiet, eftersom jag betraktade varje människa som kämpar för frihet som min broder och kamrat. Afrikanen som kämpar för frihet mot imperialismens avskyvärda brott, ungraren som, även om hans kedjor täcks av ”folkdemokratiska” blommor, kämpar för frihet mot byråkrati och tyranni – de är mina bröder. Ber ni mig att vara tyst samtidigt som den ene eller den andre krossas och knäcks av sina förtryckare? Även om det smärta mig att utkastad från partiet, så skulle det smärta mig ännu mer att vara tyst om de ungerska arbetarnas lidande och tappra motstånd.

Ni kan stryka mitt namn ur medlemslistan med ett pennstreck. Men ni kan inte dölja sanningen om Ungern med ett pennstreck. Mark Twain sa att en lögn hinner halvvägs runt jorden medan sanningen knyter skorna. Men i det långa loppet besestrar sanningen alltid den största lögn och krossar den. Många av er som kommer att rösta för att avvisa min vädjan känner mycket väl till sanningen om Ungern. I enrum på sitt kontor kallar J R Campbell Kádár en marionett. Jag utesluts för att jag basunerar ut något som Campbell vet är sant. Men han är inte ensam. Pollitt har varit i Ryssland 50 gånger sedan 1917. Givetvis känner han till Sovjetstatens degenerering! Givetvis känner han till byråkratins brott, av vilka Stalins brott bara var de mest fruktansvärda. Han kände till dem och förlät dem i sitt hjärta. Därför upphörde han för länge sedan att vara en kommunist. Han och hans fraktion, för en fraktion är vad de är, är inte mer kommunister än Rákosi.

Stalin mördaren. Rákosi eleven. Pollit medbrottslingen och försvararen. Det är den brittiska stalinismens oheliga treenighet.

Att bli utesluten för att protestera mot idiotisk foglighet och undergivenhet gentemot byråkrater och mördare, för att protestera mot ett ytterst förkastligt och fördunklande system för massbedrägeri, för att fullgöra en kommunistisk journalists elementära plikt – att berätta sanningen: det gör mig stolt. Distriktskommittén i London, appellationskommittén, exekutivkommittén har hedrat mig. Hur kan det vara något annat än en heder att uteslutas för att otvetydigt stå upp till stöd för de verkliga kommunisterna i Ungern – György Lukács,¹⁴² Gyula Háý, László Benjámín,¹⁴³ Miklós Gimes?

---

141 Vädjan hade riktats till Appellationskommittén, som utfärdade följande uttalande till kongressen:

”Appellationskommittén har enhälligt beslutat att rekommendera kongressen att hans vädjan ska avslås. Det borde stå helt klart att denna uteslutning inte grundas på någon bedömning av åsikter angående händelserna i Ungern.

Grunden till avslaget på hans vädjan var:

1. Att han hade genomfört ett offentligt och principlöst angrepp på partiet genom artiklar i den kapitalistiska och icke-parti pressen och på TV.
2. Att han före sin suspension, efter sin suspension och under tiden innan kongressen medan hans vädjan övervägdes, hade fortsatt sina angrepp på partiet. Att han slog fast att han inte bad om ursäkt eller ångrade sina uttalanden.
3. Att han gentemot partiledningen, partiets gräsrotter, kongressens kommittéer och kongressen själv, hade uppvisat en total fientlighet, genom att beskriva kongressen som en 'uppgjord och låtsaskongress' (*Daily Worker*, 22 april 1957, s 1).”

Appellationskommitténs rekommendation antogs med 486 röster mot 31 och 11 nedlagda.

142 Filosofen **György Lukács** (1885-1971) hade varit folkkommissarie för utbildning under den ungerska sovjet-republiken 1919. Under Rákosi avstängdes han 1949 från det politiska livet. Han var utbildningsminister i Imre Nagys regering i oktober-november 1956, och spärrades in tillsammans med Nagy i Rumänien.

143 Den kommunistiska författaren och poeten **László Benjámín** (1915-1986) redigerade mellan 1945 och 1956 litterära tidskrifter. Efter 1956 arbetade han som bibliotekarie, därefter som chefredaktör på veckotidningen *Uj Tükör* ("Ny Spegel").

Varje kommunist som står vid sidan och låter dessa kamrater ruttna i fängelse gör sig skyldig till ett avskryvligt förräderi mot den internationella solidaritetens mest grundläggande krav.

Officiellt blev jag utesluten på grund av att jag hade använt *Daily Express* som plattform för att jag uttalade mitt stöd för dessa kamrater, och berättade sanningen om den revolution som de hjälpte till att förbereda och leda.¹⁴⁴ Men om jag fick i uppdrag att sätta upp affischer i en stad för att varna invånarna för ett utbrott av pest, skulle jag då avstå från att affischera utanför spelhålor och bordeller? Vårt parti *måste få reda på* den pest som åt upp det ungerska partiet inifrån, även om många kamrater vägrade att tro på sanningen när de fick höra den. Och ledningen ska väl inte klaga på att *jag* använder den kapitalistiska pressen i detta syfte, när de själva välkomnar en representant från... *Daily Express* till kongressen, men samtidigt vägrar att utfärda ett presskort till den socialistiska veckotidningen *Tribune*!

Om kongressdelegaterna hade sett det jag såg vid Magyaróvár 27 oktober förra året – liken av 80 män, kvinnor och barn, nesligt mördade av den stalinistiska polisen – skulle inte en enda av dem ha låtit de brittiska stalinisterna belägga dem med munkavle

Med kropparna av dessa offer för den stalinistiska omänskligheten och terrorn framför sig, skulle inte en enda delegat ha kunnat låta bli att lova att föra en oförsonlig kamp mot varje ruttet spår av stalinism i det brittiska kommunistpartiet.

Detta brott, och det ojämförligt ännu värre brottet 4 november, utfördes i namn av att göra motstånd mot en fascistisk sammansvärjning, och skydda det ungerska folket mot kontrarevolution och vit terror. Men i en artikel om den nuvarande situationen i Ungern, skrev *The Times* 15 april 1957:

Med så lite samarbete från folket, tvingas regimen använda nästan alla, till och med de med fascistisk bakgrund, i administrationen.

Så Kádárs regering måste, precis som Rákosi-Gerös regim som den är en värdig efterträdare till, rekrytera fascister som tjänstemän. Precis som det gamla, består det nya ÁVH av horthytiska drägg som skulle tjäna varenda regim som betalar dem bra. 23 oktober 1956 reste sig de ungerska arbetarna för att befria sig från dessa banditer och deras herrar. Om det inte hade varit för den ryska invasionen så skulle de ha segrat, och arbetarråden – detta lysande återuppvaknande av de ungerska sovjeterna från 1919 – skulle ha tagit kontrollen över landets ekonomi och genomfört en socialistisk demokrati.

Medan fascisterna samlas för att stöda Kádár, finns det olycksbådande tecken på en förestående skenrättegång mot de ungerska kommunister som gjorde motstånd mot stalinismen.

I ett tal i Kreml 27 mars 1957 (som återgavs i *Soviet News* nr 3599, men inte i *Daily Worker*) sa N A Bulganin¹⁴⁵ följande:

Man måste speciellt nämna den ödesdigra roll som Imre Nagy-Losoncys grupp spelade när det gällde att iscensätta kontrarevolutionen i Ungern. Ovedersägliga fakta visar fullkomligt klart att Imre Nagy, förklädd till kommunist, långt innan oktoberhändelserna 1956 i själva verket stod i tjänst hos det ungerska folkets fiender. Han och hans grupp framträdde under den falska fanan ”ett nytt sätt att bygga socialismen”, men arbetade i själva verket för att försvaga den unga folkdemokratiska staten och få den att lämna vägen mot socialismen. Gruppens verkliga ansikte visade sig inte förrän Imre Nagy tog regeringsmakten. Alla minns vi de tragiska dagarna i oktober förra året, då Imre Nagys och Losoncys män öppet trädde fram i ett försök att krossa den folkdemokratiska statens grundvalar.

Bulganin fortsatte, och anklagade ”Imre Nagys grupp” för att organisera ”en dödlig terrorregim mot den ungerska arbetarklassens revolutionära krafter”, beskrev Nagy och Losonczy som ”förrädare”. och jämförde dem med ”anstiftarna till kontrarevolutionen 1919”.

144 Detta var inte rätt. Jag uteslöts inte på grund av att jag gav en intervju i *Daily Express*, utan för att jag publicerade **Ungersk tragedi**. Jag förklarade hur detta misstag uppstod i *Workers Press*, 9 november 1991.

145 **Nikolaj Aleksandrovitj Bulganin** (1895-1975) var premiärminister i Sovjetunionen mellan 1955 och 1958.

Dessa anklagelser är helt nya. Det är första gången som man har kallat Nagy (den enda kommunistledare som kunde ha enat – faktiskt redan till stor del hade enat – hela det ungerska folket kring sig) och Losonczy (som under flera år satt fängslad under Rákosi och senare ”återupprättades”) för kontrarevolutionärer, ett språk som leder tankarna till den utnötta fras som Stalin uppfann: ”folkets fiender”. Om Nagy och Losonczy skulle ställas inför rätta medan de ökända Rákosi, Farkas och Gerö slipper undan straffria, så skulle det vara ett lika fruktansvärt brott som Stalins mord på bolsjevikpartiets ledare och Rajk, Kostov¹⁴⁶ och Slánsky.¹⁴⁷ Och ska vi så om fem, tio eller tjugo år få höra att Nagy och Losonczy också föll offer för ett ”brott mot den socialistiska legaliteten”, ett ”misstag”? Kamrater, när har vi rätt att säga att vi inte längre kan och inte längre ska tolerera denna förvanskning av allt som socialismen står för? Jag anser att vi har denna rätt nu, och att vi måste utnyttja den.

Ungern avslöjade fullkomligt förfallet och degenereringen av de socialistiska staternas politiska liv. Det var den tredje *politiska revolutionen* i rad – men det första verkligt massiva exemplet i full skala – av proletariatet i dessa länder. Dessa revolutioner förutsågs av de som under det stalinistiska teoretiska förfallets mörka år höll den marxistiska traditionens ovärderliga arv vid liv. Revolutionerna är i huvudsak ett försök att störta byråkratin som har tagit makten från arbetarna. De syftar inte till att återupprätta kapitalismen, utan att bevara och stärka den socialistiska ekonomin och ge den fritt utrymme att utvecklas genom att skaffa undan de byråkratiska hinder som fjättrar den.

Den ungerska revolutionen krossades skoningslöst. Men den förebådade fler politiska revolutioner, som inte kommer att begränsa sig till den stalinistiska regimens ytterkanter, där det nationella förtrycket blandas med en byråkratisk diktatur och gör folken dubbelt förtryckta. En dag kommer även de ryska arbetarna, trogna de ärorika traditionerna från 1905 och 1917, att göra upp med gänget av skrupelfria vodkadiplomater och skojare, arkivarier och ideologiska spåmän som har berövat det ryska proletariatet makten.

Det finns en dubbel garanti för denna historiskt rättvisa handling i landet som fortfarande bär det stolta namnet ”Sovjet”:

För det första har de ryska arbetarna kvar det oundgängliga, grundläggande, epokgörande framsteget från revolutionen i oktober 1917: en socialistisk ekonomi, ett samhällssystem som har avskaffat kapitalismen och de kapitalistiska produktionsförhållandena.

För det andra, och inte mindre viktigt, är att den ungerska revolutionen återigen har visat hur flexibla och livskraftiga sovjeterna är som organ för upproret och folkets självstyre, det högsta uttrycket för proletariatets skapande initiativ. Den politiska revolutionen i Ryssland kommer att få se en ny blomstring av denna under lång tid undangömda men okuvliga form för arbetarkamp. Det kommer återigen att uppstå sovjeter i Sovjetunionen.

Motsättningarna mellan den socialistiska ekonomin och byråkratins makt tvingar byråkratin att svänga hit och dit, att göra eftergifter och medgivanden om det förgångna, vackla mellan avstalinisering och restalinisering, att anta grandiosa planer och sedan skrota dem. Men motsättningarna finns kvar, och arbetarna kommer att lösa dem på sitt sätt. Då kommer de frihetsfacklor som har tänts i Berlin¹⁴⁸ och fyllts på i Poznán, de flammor som under tretton oförglömliga dagar på nytt slog upp i Ungern, att bli en renande eld som ingen hemlig polis, censur, inga fängslanden, tortyr, mord eller stalinistisk terror kommer att kunna släcka eller stå emot.

146 **Traicho Kostov** (1897-1949) en ledande bulgarisk kommunist som avrättades i december 1949, efter en skenrättegång där han anklagades för förräderi och samarbete med Tito.

147 **Rudolf Slánsky** (1901-1952), före detta vice premiärminister i Tjeckoslovakien, ställdes i november 1952 inför rätta tillsammans med tretton andra, anklagade för att vara sionistisk agent och spion för väst. Han och tio av hans med-anklagade avrättades. Återupprättades postumt 1962 och återupptogs i partiet 1968.

148 17 juni 1953 gick omkring 50.000 arbetare ut på gatorna i Östberlin. Upproret spred sig till hela Tyska demokratiska republiken, men krossades av sovjetiska trupper.

När den dagen kommer, måste de brittiska kommunisterna avgöra om de står på arbetarnas sida eller byråkraternas. Med eller utan Peter Fryer i partiet kommer ni att ställas inför denna fråga! Om stalinisterna fortsätter att dominera i partiet, så kommer det att på nytt hölja sig i vanära, och ohjälpligt förlora alla chanser att erövra de brittiska arbetarnas respekt. Men om det kastar av sig denna bankrutta, misskrediterade fraktion så kan det fortfarande bli ett verkligt kommunistiskt parti.

Det är min vädjan till kongressen: inte för att jag ska återupptas, utan för något oändligt mycket viktigare – att förvandla detta parti till den brittiska arbetarklassens revolutionärt marxistiska förtrupp, som utövar sin rätt att själv tolka och tillämpa marxismen, och ger medlemmarna rätten till fria och öppna diskussioner. Ett sådant parti, som har rensat ut den stalinistiska teorins och praktikkens smörja och skräp och gift, som har berikat sina medlemmar med en förståelse av den verkliga marxism som stalinismen försökte men inte lyckades förstöra, skulle inta sin rättmätiga plats i ledningen för massrörelsen, blomstra och gå framåt.

Ungern, en återblick

The Counter-Revolutionary Forces in the October Events in Hungary, II. [Budapest], Informationsbyrån för den ungerska folkrepublikens ministerråd, [1957].

Basil Davidson, **What Really Happened in Hungary? A Personal Record**, Union of Democratic Control, 1957.

George Mikes, **The Hungarian Revolution**, André Deutsch, 1957.

Wictor Woroszyński, **Diary of a Revolt: Budapest through Polish Eyes**. [Övers Michael Segal], M Segal och Clive K Jenkins, [1957].

National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe: A Selection of Documents on Events in Poland and Hungary, February-October 1956. Red Paul E Zinner, Columbia University Press: New York; Oxford University Press: London, 1956.

Ytterligheter möts. Den yttersta högern och den så kallade vänstern hittar ibland förvånande många beröringspunkter. Ett slående exempel på det är deras gemensamma bedömning av den grundläggande karaktären på händelserna i Ungern i oktober och november förra året hade. För reaktionärerna både till höger och till vänster – stalinisterna – var dessa händelser i första hand kontrarevolutionära. Stalinisterna beklagar djupt det de kallar ett avsiktligt försök att vrida tillbaka klockan, medan högerreaktionärerna applåderar det. En minoritet av de brittiska kommunisterna har, tillsammans med många andra socialister, hävdad att upproret i Ungern inte kan förstås i dessa termer, att det i grunden var en folkrevolution vars mål inte var att återupprätta kapitalisternas, godsägarnas och horthyiternas makt, utan att störta den ”kommunistiska” aristokratins och dess betalda gangsters tyranniska makt, och på så sätt upprätta en socialistisk demokrati. Denna tolkning har på ett tragiskt sätt bekräftats av karaktären på det motstånd som uppstått mot den administration som de sovjetiska militärmyndigheterna inrättade i november förra året. Den har nästan dagligen bekräftats av framförallt de ungerska industriarbetarnas lidande och tapperhet under det halvår som gått sedan de ryska stridsvagnarna bröt igenom barriaderna vid Csepel och Ujpest, Tatabánya och Dunapentele. Den har bekräftats av att hela det ungerska intellektuella livets lysande samling – Háý, Déry, Benjámin, Gimes och många, många andra – envist har vägrat att samarbeta med Kádár.

Dessa fem böcker och pamfletter innehåller återigen ett överflöd av bevis på vad revolten i Ungern egentligen var, vilka som organiserade den, varför den ägde rum, och varför den drog in den överväldigande majoriteten av landet i en energisk politisk och militär aktivitet. Ur dessa verk växer det sammantaget fram en omisskännlig bild av den första omfattande antibyråkratiska revolution som ägt rum under övergången till socialismen, ett förebud om ytterligare massrörelser mot den byråkratiska diktatur som har förvanskad arbetarmaktens samhällssystem. Den ungerska revolutionen var ett djärvt försök att på klassiskt sätt, genom att upprätta arbetarråd, lösa de problem som uppstår när byråkratin tar makten från arbetarklassen. Sammanvävt med upprorets demokratiska mål var det lika klart uttryckta syftet nationell befrielse. Det ungerska folket kämpade för demokrati, självständighet, mänsklig värdighet. Ingen som har läst och jämfört dessa verk kan förneka det.

Ingen annan förklaring tar förresten hänsyn till de motsättningar som präglade – ja, och skämde – dessa tretton oföglömliga dagar. Både King Street¹⁴⁹ och Fleet Street¹⁵⁰ kastade sig ivrigt över lynchingarna, ligistfasonerna, uppgörelserna av gamla mellanhavanden, äventyrspolitiken, oron som ibland gränsade till kaos, som det fanns gott om under denna massrevolt. Men var har vi upplevt den revolution som inte har besudlats av mänsklig tarvlighet, på samma gång som den har uppvisat människans förmåga att höja sig till oerhörda höjder av ädelhet och självuppoffring? Det var brotten som hade begåtts av ÁVH:s välbetalda ”kamrater” – de illdåd som så snyggt har lagts åt sidan som ”brott mot den socialistiska legaliteten” – som ledde till ett fruktansvärt hat och hämndlystnad hos människor som plötsligt kände hur förtrycket, den dagliga och nattliga skrällen, lättade. Mikes berättar (på sid 118) hur förbipasserande spottade på liken av ÁVH-männen som

149 På denna tid låg kommunistpartiets högkvarter på King Street, Covent Garden.

150 På denna tid Londons största tidningsgata. Övers anmärkning.

hängde från träd och gatlyktor – det finns en fruktansvärd bild av det på sid 77 i **The Counter-Revolutionary Forces** – men ingen rörde de pengar som de som dödade dem hade satt fast med nålar på liken eller tryckt in i munnen och satt eld på.

Dessa fasansfulla händelser kan inte förklaras som ett verk av ”degenererade fascistiska mördare” (**The Counter-Revolutionary Forces-Revolutionary Forces**, s 152) eller ”skoningslösa gangsters” (s 172), eller att Radio Free Europe hade uppeggat till dem, eller att de var resultatet av en misshandlad, excentrisk kyrklig ämbetsmans agitation. Nio miljoner ungrare avskydde ÁVH med en sådan glöd att man måste ha sett det för att tro på det. De hade behandlats avskryvt av ÁVH och deras herrar, Rákosi, Farkas och Gerö. De tog en grym hämnd. Folkets hänsynslösa hämnd under ett folkligt uppror står alltid i relation till den brutalitet de har blivit utsatta för av den regim som de försöker störta. De som bara ser ”vit terror” i det nyss befriade Budapest, som tystar sina egna tvivel och onda aningar genom att anta att Rákosi-Gerös-regimens illdåd har överdrivits, bör betänka Macaulays försvar av vår egen revolution:

Det ligger i det djävulska tyranniets natur att riva och slita sönder kroppen som han lämnar efter sig. Är den fortsatta besittningens elände mindre skrämmande än de hemska utdrivarnas kamp?...

Vi beklagar djupt det övervåld som beledsagar revolutioner. Men ju mer våldsamt detta övervåld är, ju mer säkra känner vi oss på att *en revolution behöves*... Kyrkans och staten härskare fick bara skörda vad de hade sått... Om de överöstes med blint raseri, så var det på grund av att de hade krävt ett lika blint underkastande.¹⁵¹

Låt oss nyktert titta på regeringen Kádárs egen publikation, och se vad denna påstådda ”vita terror” handlar om. Med få undantag talar den om ÁVH-män med två ”respektabla” omskrivningar: ”soldat” och ”polisman”. Det finns en del i boken som heter ”Femton martyrer” – varav sju enligt bokens eget medgivande utgörs av ÁVH- eller arméofficerare. Det återges ett uttalande från den kvinna som misshandlades av folkmassorna i Budapest, och bilder av denna händelse hade en framträdande plats i utställningen ”Budapests kval”. Folkmassan, säger hon, kallade henne en ”AVO-hora” (s 89). Det verkar som om engelska läsare är lätta att chocka. Men det går i detta uttalande inte att ta fel på att folkmassan, efter att pucklat på henne och delvis slitit av henne kläderna – hon återfanns i en byggnad som beboddes av ÁVH-män – *lät henne gå*. ”Kom ut, kvartersvakt”, skriker en ”kontrarevolutionär” till en ”kommunist” (s 67). Ordet ”kvartersvakt” förklaras inte. Författarna till den lilla boken föredrar att dra en anständighetens slöja över det system med spioner och informatörer som låg till grund för ÁVH:s terror. De håller till exempel helt tyst om upptäckten av de pärmar eller personakter, som mer än något annat skrämde de bedrövliga ”kommunister” som hade lämnat informationer om grannar eller arbetskamrater.

Redogörelsen för ”belägringen” av radiobyggnaden 23 och 24 oktober är en grotesk parodi, som redan på förhand avslöjades av Dora Scarlett, som arbetade där.¹⁵² Om den ”militära aktionen mot radion var väl förberedd” (s 27), varför stannade då inte de som tog över byggnaden från ÁVH kvar i den, ockuperade den och sände sin ”kontrarevolutionära” propaganda, istället för att överlämna den till en kommitté bestående bland annat av kommunister, som hade valts av personalen som jobbade där hela tiden? Hela boken vimlar av sådana självmotsägelser. Om Kádárs beställningsförfattare efter sex månader inte kan prestera något bättre än detta eländiga alster, så hade det varit bättre att inte översätta det till engelska.

Woroszylskis utomordentliga dagbok ger frågan om den ”vita terrorn”, och även många andra frågor, sitt rätta perspektiv. De som har översatt och spridit den förtjänar varma gratulationer. Det är utan tvekan den bästa, mest detaljerade och mest rörande ögonvittnesskildring som finns av revolutionen. Vid en genomläsning återupplever vi som vid denna tidpunkt var i Budapest dagarna av

151 [Thomas Babington Macaulay, Essä om Milton], *Edinburgh Review*, nr 84, augusti 1825, s 331. Kursivering i original. Återgivet i T B Macaulay, *Critical and Historical Essays, contributed to the Edinburgh Review*, Longman, Brown, Green and Longmans, 1843, I, s 39-40.

152 Se ovan, sidan 25.

förhoppning och förväntan, och vi får återigen smaka den bitterhet och förtvivlan som uppstod på söndagsmorgonen då de ryska gevären på nytt började smattra från Gellért-höjderna.

I egenskap av kommunist berättar Woroszylski stolt att det var hans kamrater som i stor utsträckning förberedde och ledde revolutionen. Hans kamrater: de verkliga kommunisterna, ”tidigare dömda för alla möjliga avvikelser, uteslutna, brännmärkta och fängslade”, som ”under en så svår och farlig situation på nytt tar upp kommunismens fana, medan de ortodoxa bara förmår forsla sin dyrbara lekamen över gränsen, med en sista gevärsalva som farväl”. Detta, tillägger han, ”är ingen paradox, utan en gyllene regel” (s 15). Vid Győr frågar han en ung man: ”Var du partimedlem?” ”Vad menar du med ‘var jag’? Jag är partimedlem... Vi har avsatt partiets dåliga ledare men kommunismen består... jag var och förblir kommunist” (s 24). Han citerar ur den kända ledaren i *Népszabadság*:

Rákosi och hans klick förvandlade partiet till ett vapen för tyranni, och skingrade dess moraliska kapital. Folkets revolt har störtat denna klick... Kommunistiska författare, journalister, arbetare och bönder, och orättfärdigt fängslade gamla partimedlemmar, kämpade i främsta ledet, och vi är stolta över att ni deltog i det väpnade upproret.

Särskilt rörande är Woroszylskis beskrivning av intervjun med professor Lukács. Det nya, renade kommunistpartiet kanske måste ställa sig i opposition, tror han, eftersom kommunismen har blivit så komprometterad. (Detta var onsdagen den 31 oktober.) ”Men partiet kommer att existera för att säkerställa sina ideal, vara ett intellektuellt centrum, och om några år, eller dussin år, vem vet...?” (sid 11).

Strax innan den andra ryska invasionen funderar Woroszylski över den ungerska revolutionens framtid:

Det verkar...som om det sker en egendomlig sammansmältning av de grundläggande förändringar som genomförts under folkdemokratien (jord till bönderna, nationalisering av fabriker och banker) och uppkomsten av flera olika partier, pressfrihet och andra friheter som under en riktig liberal demokrati. Kan ett sådant system bli en av vägarna – kanske mycket långsam – framåt mot socialismen? Jag kan inte säkert säga det. Vad gäller den väg som personer som Rákosi har lett in landet på, så är jag helt säker på att den inte kan leda till annat än misslyckande och slaveri. (s 28)

Med andra ord hade det ägt rum en *politisk* revolution, för att avskaffa ett despotiskt härskande skikt, och inte en *social* revolution, för att förändra egendomsförhållandena, samhällets ekonomiska struktur. Det bekräftas på nytt i Woroszylskis samtal med ”en butter, satt bonde i en handvävd jacka”, som när han tillfrågas om vad som skulle hända om godsägarna försökte återkomma, ”höjer en knuten näve” och svarar: ”Då blir det ett nytt uppror!” (s 23)

Woroszylski är öppen hjärtig om Dudás'¹⁵³ roll och om pöbelrättvisan som utmättes mot ÁVH-män. Han citerar kommentarerna från en kommunist (30 oktober): ”Tro mig, vi är inte sadister, men vi har svårt att tycka synd om denna typ av människor” (s 4). Han anger antalet personer som lynchades i Budapest till ”någonstans mellan 70 och 80” (s 28). Men utifrån personliga observationer – som bekräftas av varje tillförlitligt ögonvittne – betonar han den förvånande frånvaron av plundring, och tillskriver detta till de ”vita terroristernas” goda revolutionära disciplin: ”Vi ser affärer med krossade fönster, där skor, leksaker och vinflaskor har legat helt öppet, men i perfekt ordning. Inga giriga händer försöker ta dem” (s 6). Ännu viktigare är hans vittnesmål om hur saker och ting mot slutet av veckan höll på att återgå till det vanliga. Fredagen den 2 november skriver han: ”Under de senaste 24 timmarna har det inte skett några summariska avrättningar i Budapest” (s 17). Och påföljande kväll, några få timmar innan ryssarnas angrepp, samlas han och hans kollegor för att utbyta sina intryck från olika delar av landet. Deras slutsats är att

---

153 **József Dudás** (1914-1957) var en politisk äventyrare, vars grupp Nationella Revolutionära Kommittén ockuperade en del av *Szabad Nép*-byggnaden under revolutionen, där de tryckte tidningen *Magyar Függetlenség* (”Ungersk självständighet”), och under en kort tid tog över utrikesministeriet. Han avrättades i januari 1957. Det finns en redogörelse för hans aktiviteter i Bill Lomax, *Hungary 1956*, Allison & Busby, 1976, s 129-32.

landet är på väg att stabiliseras och regeringen börjar stadgas och har stöd från alla revolutionära krafter. Lugn råder idag i Budapest. Precis som i fredags finns inga rapporter om summariska avrättningar. (s 27-28)

Ändå väcks de klockan fem nästa morgon av explosioner, dånet från stridsvagnar och tjutande jetplan. Kádár vägrar låta sig intervjuas av dem. En ÁVH-tjallare på deras hotell är inte rädd längre, utan ler ”ett älskvärt leende” och börjar återigen utöva sin verksamhet...

Detta dokument innehåller ett stycke som är av direkt betydelse för varje brittisk kommunist. Woroszylski skriver om ”ett folk som ville ha en socialism fri från korrruption, brott och lögn och som har drivits ner i en avgrund av förtvivlan”. Solidariteten med dessa människor, fortsätter han, ”*var inte bara nödvändiga för dem utan också för oss*” (s 19, kursivering tillagd). De som har förstört det brittiska ”kommunistpartiet” och har förvandlat solidaritet till foglighet lyssnar inte på dessa ord. Men det finns många basmedlemmar som kommer att svara på dem. Ty solidaritet med ungrarna, som nu har drivits ännu längre ner i avgrunden, är lika nödvändig för verkliga brittiska kommunister som för polacker.

Det intressanta med Davidsons korta pamflett är hur väl den håller även efter sex månader. Den skrevs under direkt inverkan av revolutionen, av en man som kombinerar en djup socialistisk övertygelse med en omfattande kännedom om Östeuropa och en insikt i dess problem. Davidsons redogörelse för upprorets bakgrund är, om än med nödvändighet skissartad, till största delen riktig, och han behandlar korrekt så kontroversiella frågor som avsaknaden av antisemitism, Nagy-regeringens status, och Mindszentys utsändning, som det är både oärligt och skrattretande att beskriva som signalen till en kontrarevolutionär kupp. Som Davidson påpekar (s 19), hade den nya katolska tidningen *Sziv* (”Hjärta”) samma dag förkunnat: ”Vi avstår från kyrkans nationaliserade egendomar.” Davidson är kanske öppen för kritik, för att han från listan av orsaker till den andra ryska invasionen har utelämnat något som – först senare, kan jag medge – mer och mer har framstått som en viktig, om inte den allra främsta orsaken: nämligen arbetarrådets styrka. Men Davidson påpekar – och det är i stort sett samma sak – att exemplet från Ungern kunde ha följts på andra ställen i Östeuropa (s 22). Betecknande för de verktyg för upproret och folkets självstyre som uppstod i Ungern, var deras attraktionskraft och den snabbhet med vilka de spred sig utanför landets gränser.

Mikes' bok är ömsom vin och ömsom vatten. Den är mindre värdefull än de tidigare två, eftersom den inte är en ögonvittnesskildring utan grundar sig på berättelser från flyktingar. Sådana berättelser går inte alltid att lita på. De mest tillförlitliga ungrarna stannade till stor del kvar för att kämpa. Mikes överdriver våldsamt de övergrepp som begicks av de ryska trupperna under den andra invasionen. Å andra sidan finns det en hel del användbar information utströdd i boken, och trots författarens politiska fördomar och missuppfattningar angående marxismen finns en del glimtar av verklig insikt. Under förutsättning att man jämför med Woroszylski och Davidson, som var där, är Mikes' bok värd att läsa, i synnerhet för genomgången av ÁVH:s metoder (s 107-19), dess användbara sammanfattning av revolten bland de intellektuella och inledningen av revolutionen (s 64-87), och det intressanta stycket om frånvaron av antisemitism (s 127-28): en ÁVH-man släpptes av en pöbel därför att han var jude (”Om du vill leva så gör av dig med den där förbannade uniformen så fort som möjligt.”)

Paul E Zinners sammanställning är mycket värdefull. Delen om Ungern, som är 246 sidor lång, innehåller i stort sett varje dokument av vikt angående politiken i Ungern under det senaste året. Den börjar med resolutionen angående lärdomarna från SUKP:s 20:e kongress, som antogs av det Ungerska Arbetarpartiets centralkommitté 12-13 mars 1956, och avslutas med *Pravdas* angrepp på Tito 23 november. Det är synd att bara Titos berömda tal i Pula 11 november, som orsakade angreppet, finns med i sin helhet, medan inte det lika viktiga tal som Kardelj höll inför det jugoslaviska parlamentet 7 december, och vilket utgjorde ett betydande framsteg i Jugoslaviens syn på Ungern, finns med. Saknas gör också radioutsändningarna från den kommunistiska Radio Rajk, som uppmanade till nationellt motstånd mot det ryska anfallet. Men det finns få andra utelämn-

den av betydelse. Materialet från perioden mellan 23 oktober och 4 november är speciellt fylligt, och är fullt av förstklassiga bevis på upprorets folkliga karaktär.

En hel del känns egendomligt att läsa nu. Vilket fåfängt hopp Nagy gav uttryck för i intervjun 31 oktober – de sovjetiska trupperna var på väg att dra sig tillbaka, och de framtida relationerna med Sovjetunionen skulle bli ”mycket goda, tror jag. Goda diplomatiska och vänskapliga relationer” (s 460) – och i sitt tal till ett massmöte utanför parlamentet samma dag:

Ungerska bröder... den revolutionära kamp där ni var hjältar har segrat!... Vi upplever de första dagarna av suveränitet och självständighet... Vi har kastat ut Rákosis och Gerös band från vårt land. De kommer att få stå till svars för sina brott. (s 458)

Men mördaren Rákosi är fri och det finns ödesdigra tecken på en rättegång mot Nagy. Rákosis och Gerös stalinistiska mantel har hamnat på Kádárs axlar. Strejker bestraffas med döden, en 20-årig kvinna har hängts, en pansrad näve kväver varje tecken på missnöje. Säkerhetspolisen, de hårda arbetslagarna och tankekontrollen är tillbaka. De ungerska arbetarna har blivit förslavade lika säkert som om Kádár hade bränt in bokstaven ”K” i pannan på dem. Det öppna, väpnade motståndet har upphört. 15 mars lät sig inte arbetarna provoceras till hopplösa offer.¹⁵⁴ Det finns naturligtvis fler sätt att göra motstånd. På fabriker i det ”Röda Csepel” hälsar arbetarna varandra ironiskt med ”ers fascistiska höghet”.

Låt ingen tro att Ungern har blivit tryggt för stalinismen. Det krävs tio gånger fler ryska stridsvagnar för det. Under nästa period av politiska revolutioner mot den stalinistiska byråkratin, som inte behöver dröja länge, och som till och med kan påverka Sovjetunionen, så kommer det ungerska proletariatet att veta hur de ska sköta sig.

New Reasoner, sommaren 1957.

---

154 Den ungerska revolutionen mot Habsburgs kejsardöme inleddes 15 mars 1848.

Sju år i isoleringscell

Edith Bone, **Seven Years Solitary**, Hamish Hamilton, 1957.

Huvuddelen av den historia som dr Edith Bone berättar i **Seven Years Solitary** hörde jag i ett samtal med henne strax efter att hon och jag återvände från Ungern. Hennes bok bekräftar intrycket av en kvinna med ovanligt mod och rådhighet, som ända från det ögonblick som hon arresterades av den stalinistiska säkerhetspolisen gjorde allt hon kunde för att behålla sin moral, sitt förstånd och sin livsglädje. Det innebar en sju år lång kamp med sina tillfångatagare om själva grunden för mänsklig värdighet. Och hon bjöd upp till en lustiger dans. Hon byggde sig ett tryckeri av bröd, tryckte sina dikter med det, lärde sig koordinatsgeometri, vandrade i sin fantasi över hela Europa, gick igenom ordlistorna i de sex språk hon talar flytande, förolämpade sina vakter så fort hon fick chans.

Och hela tiden, medan banditerna omväxlande satte handklovar på henne, och trakasserade henne och försökte förmå henne att ”erkänna”, pumpade in kolmonoxid i hennes cell och så vidare, så lyfte inte *Daily Worker*, vars korrespondent hon var i Budapest, ett finger för henne. Än värre, de förnekade att hon var knuten till dem. De förnekar nu att hon var korrespondent för dem, men faktum är att när jag reste till Ungern inför Världsungdomsfestivalen kort innan hon arresterades 1949, så var det som yrkeskollega såväl som partikamrat som jag träffade henne.

Dr Bones erfarenheter har givetvis fått henne att ändra sina politiska uppfattningar. Hon bedömer nu Sovjet på grundval av några sovjetiska böcker som hon översatte medan hon satt i fängelse, och från vilka hon drar slutsatsen att Ryssland är en efterbliven regim av ”byråkratisk tyranni, korruption, mutor, fylleri, brutalitet, omänsklighet, okunnighet” (s 146). Men nästan samtidigt som hennes bok kom ut, sköts den första ryska Sputnik upp i rymden. Kommer ytterligare överväganden att övertyga henne om att den fruktansvärda diktatur vars grymma offer hon var, och de ekonomiska och tekniska framsteg som förra året förbluffade världen, är två sidor av det motsägelsefulla övergångssamhälle, inom vilket det finns krafter som är förmögna att kasta av sig tyranniet och dess följeslagare?

International Affairs, april 1958.

Mordet på Imre Nagy

Världens arbetarrörelse är förfärad av de brutala morderna på Imre Nagy, Pál Maléter, Miklós Gimes och József Szilágyi. Det finns inte ett enda försonande drag hos denna smutsiga och skamliga affär. Först luras Nagy in i ryskt fängsligt förvar med hjälp av skenbara löften om fri lejd, och Maléter arresteras medan han förhandlar med det sovjetiska militärkommandot. Under flera månader invaggas den allmänna opinionen i säkerhet av Kádár och hans talesmän om att Nagys liv inte är i fara. Så kommer det plötsligt och i hemlighet en rättegång, dom och avrättning, så snabbt att nyheten känns som ett fysiskt slag. Brottet har genomförts och brottslingarna har tvättat blodet från sina händer innan någon har fått möjlighet att protestera eller vädja om nåd.

Och inte nog med det. Ingen vid sina sunda vätskor kan undgå att känna ilska och sorg vid tanken på Géza Losonczy's öde, vars hälsa hade ruinerats i Rákosis vidriga fängelser, och som omnämns med dessa kortfattade ord: "Chefsåklagaren avbröt rättegångsförhandlingarna mot Géza Losonczy, eftersom den anklagade under tiden hade avlidit på grund av sjukdom." Uttalandet utfärdades av "justieministeriet".

Och inte ens det är nog. Nagy och hans kollegor dödas, men Rákosi och hans vänner slipper undan ostraffade, och vråker i sig i någon villa vid Svarta havet medan det lidande och elände som de förorsakade för Ungern fortsätter utan uppehåll. Men kommunisten Nagy dödas; Maléter, den hjältemodiga ledaren för ett desperat partisankrig, som ända till slutet stolt bar sin femuddiga röda stjärna, och som på Basil Davidson fråga vad han skulle tycka om man försökte återinföra kapitalismen, svarade med att klappa på sitt pistolhölster – Maléter dödas; Gimes, som över allt annat älskade sanningen, vars penna droppade gift när han skrev om torterarna och bödlarna som hade smutsat ner kommunismens namn – Gimes dödas. Ingen av dessa män var stor i sig själv. Men de bars upp och sveptes fram av händelsernas mäktiga våg, och de besudlade inte den ungerska revolutionen genom att nå en uppgörelse med sina plågoandar, eller erkänna brott som de aldrig hade begått. De var ståndaktiga ända till slutet. De kommer inte att bli bortglömda.

Våra protester och vår analys har givetvis ingenting gemensamt med Dulles', Eisenhowers eller det brittiska utrikesdepartementets hycklande kommentarer. Det anstår inte de som för fem år sedan falskeligen anklagade och mördade Ethel och Julius Rosenberg, att gråta krokodiltårar över fyra ungerska kommunisters död.¹⁵⁵ Det anstår inte de som slaktade cyprioter och kikuyufolket att tala om Imre Nagy. Imperialismens verkliga känslor uttrycks i ett brev till *The Times* 20 juni, från en person som tyckte att man inte skulle beklaga att en kommunist hade dött.¹⁵⁶ I enrum anser de brittiska och amerikanska imperialisterna att den enda goda kommunisten är en död kommunist. Precis som Stalin och Chrusjtjov anses de vara något av experter på detta område: även de har dödat väldigt många.

Och medlemmarna i det brittiska kommunistpartiet? Är de vana vid att alltid behöva godta varje handling och ord från Kremls sida som ett nytt stort bidrag till marxismen-leninismen? Eller undrar de hur lång tid det kommer att ta innan mordet på Nagy visar sig ha varit ett "brott mot den socialistiska legaliteten"? För sju år sedan återupprättades Rajk, och hans skelett begravdes vid en ceremoni som bevistades av 200.000 människor. Kommer Nagy att återupprättas och återinsättas – och R Palme Dutt kommentera att mordet på honom bara är ytterligare en fläck på den sovjetiska solen? Hursomhelst kan vi vara förvissade om att kommunistpartiets vanliga medlemmar är förfärad, och kanske även ledningen. Ett tecken på det finns i ledaren i *Daily Worker* 19 juni:

---

155 Efter att flera vädjanden och en världskampanj om förbarmande hade misslyckats avrättades 19 juni 1953 **Ethel Rosenberg** (född Greenglass, 1915-1953) och **Julius Rosenberg** (1918-1953), i Sing-Sing-fängelset. De var anklagade för att ha överlämnat "hemligheten" om atombomben till Sovjetunionen. President Eisenhower vägrade ge nåd. Paret Rosenberg var de första civila amerikaner som avrättades för spioneri.

156 Brevet kom från en C F Knox, som skrev: "Jag kan själv inte instämma i protesterna mot avrättningen av Nagy." (*The Times*, 20 juni 1958, s 11.)

Det råder stor sorg och oro inom arbetarrörelsen efter avrättningarna i Ungern. Personer som på alla sätt är sympatiskt inställda till socialismen och den ungerska folkrepubliken beklagar att Högsta domstolen ansåg det nödvändigt att utdöma dödsstraff. Vi delar dessa känslor.

Exakt vad detta betyder är svårt att säga. Vad beklagar *Daily Worker*? Att de fyra dödades – eller att Högsta domstolen ”ansåg det nödvändigt” att döda dem? Var inte *Daily Workers* redaktörer övertygade av de ”bevis” – ”domstolens fullständiga bevisning” – som föregående dag hade presenterats för läsarna? Det finns ingen som helst anledning till att de skulle vara det. För det är inte bara inga som helst bevis – utan vissa intressanta saker har också utelämnats. Och det gör dem långtifrån ”fulla” och visar vad som pågår i de brittiska stalinistledarnas huvuden. Den version som fanns i *Pravda* 17 juni innehåller följande stycke, som utelämnades av *Daily Worker*:

Imre Nagy och hans förbundna förberedde sig för att sluta en överenskommelse med de ungerska borgerligt-fascistiska emigranterna, som stod i imperialisternas tjänst. Bevis på detta finns i deklARATIONEN från Béla Varga, ordförande för den så kallade ”Nationella kommittén”, den 28 oktober 1956, att ”medlemmar i Kommittén står i ständig kontakt med ledarna för den ungerska revolten”.

Vilket bevis! En andra sak som utelämnades:

En av medlemmarna i sammansvärjningen, László Kardos, stod i kontakt med en tidigare medlem i den brittiska legationen i Budapest, Cope, med vars hjälp Imre Nagys statsfientliga skrifter smugglades utomlands.

Ett brott belagt med dödsstraff! Och en tredje sak som utelämnades:

Imre Nagys grupp, som tidigare hade framträtt under falsk flagg som ”nationell kommunism”, flydde från sitt ansvar till den jugoslaviska ambassaden i Budapest.

Det är klart att det är bäst att inte påminna läsarna om det, så att de skulle kunna komma ihåg den utvägen. Hela kommunikén vimlar av absurditeter och motsägelser. Man har till exempel alltid frågat oss: ”Var fick de tag på vapen?” Förvisso har ingen lyckats hitta ett enda vapen från väst, men teorin var att ”kontrarevolutionärerna” beväpnades av väst. Nu får vi läsa i kommunikén att ”Kopácsi distribuerade mer än 200.000 gevär från polisens lager till de upproriska.”¹⁵⁷ Lögnhalsar behöver bra minne.
(*Labour Review*, maj-juli 1958.)

---

157 Syftar på **Sándor Kopácsi** (f 1922), som mellan 1952 och 1956 var chef för den vanliga polisen i Budapest, och vars bok ”*In the Name of the Working Class*”, övers Daniel & Judy Stoffman, Fontana/Collins, 1969, ger en livfull beskrivning av hans erfarenheter före, under och efter revolutionen. Han arresterades i november 1956 och dömdes till livstids fängelse. Benådades i mars 1963 och emigrerade 1973 till Kanada.

Fönster mot Ungern

Dora Scarlett, **Window onto Hungary**, Broadacre Books: Bradford, 1959.

Det är ett beklämmande tecken på den nuvarande förlagssituationen i Storbritannien, och på vad alla de som påstod sig stöda de ungerska arbetarnas revolution 1956 verkligen tycker om deras kamp, att den hittills ojämförligt bästa boken om denna revolution inte kunde hitta någon utgivare i London. Många av de vältryckta böcker som kom ut om dessa händelser var bara av flyktigt värde, och åtminstone en – Noël Barbers – var smörja från början till slut.¹⁵⁸ Dora Scarletts **Window onto Hungary** är, trots sina spartanskt tryckta sidor, vida överlägsen dessa – faktiskt överlägsen varje ögonvittnesskildring av upproret och hur det kvästes som finns på engelska. Det beror på tre saker.

För det första är det inte ett vittnesmål som avgavs direkt efter de händelser det beskriver, utan är frukten av mogna överväganden. Kanske det faktum att det kommer ut jämförelsevis sent är vad förläggarna vände sig mot – marknaden är kall, förstår ni, och det finns så många böcker i ämnet.

För det andra föregås Scarletts beskrivning av revolutionen av en noggrann, detaljerad och ytterst läsvärd genomgång av Ungerns historia, och de ekonomiska, sociala och politiska förhållandena under Mátyás Rákosis regim.

Detta är betydligt mer intressant än den vanliga sortens ”bakgrunds”information, som oftast är tråkig och enahanda. Det är både gediget och sakligt skrivet – och berikat och upplivat av Scarletts egna erfarenheter.

Och för det tredje – och så vitt jag vet till skillnad från samtliga andra journalister som upplevde den ungerska revolutionen och dess efterdyningar, och för övrigt till skillnad från varenda brittisk kommunist som var där, inklusive Coutts, Russell och Fryer – så lärde sig Dora Scarlett ungerska. Inte bara det. Hon talade och förstod det mycket bra – och på så sätt rustad att tala med folk, lyssna på deras samtal, bli vän med dem och förstå dem, reste hon vitt och brett omkring utanför Budapest som radioreporter och under sin ledighet under de tre år och nio månader hon arbetade i landet.

Bara detta faktum gör hennes berättelse unik. Hon gick inte bara kring i staden och stod i köer och folksamlingar under dessa dagar av stora förhoppningar och stor förtvivlan: hon fångade folkets stämningar, hon var mottaglig för praktiskt taget varenda nyans i deras tänkande, och hon förmedlar inte vad hon eller någon annan tyckte att ungrarna borde ha tänkt och sagt, utan vad de faktiskt tänkte och sa under och efter upproret. När Scarlett återvände till London, åkte hon för att träffa John Gollan och berätta vad hon hade sett, och han log artigt och tackade henne – men det är inte att undra på att inte ett ens av hennes vittnesmål återspeglades i det uttalande som det brittiska kommunistpartiets exekutivkommitté utfärdade 15-16 december 1956. De brittiska stalinisterna ville inte få reda på sanningen. De ville ha uttalanden som understödde deras tolkning av händelserna i Ungern som en imperialistisk komplott och kontrarevolution.

Trots att Dora Scarlett inte döljer sin kärlek till det ungerska folket och sin beundran för deras hjältemod, så är hennes bok ytterst behärskad i tonen. Dess lätta, samtalande stil övertygar: om och om igen styrks argumenten med en enkel historia. Denna bok får fram historien till och med bättre än Fetjös bok – och hans bok är den enda som förtjänar att bli jämförd¹⁵⁹ med Scarletts bok – atmosfären med hemliga polisens styre, den gradvisa tillväxten av folkets förbittring tills strömmen bröt sina fördämningar, partiets sönderfall, sättet på vilket nya organ för arbetarnas demokrati uppstod och tog över kontrollen.

Boken försöker inte dölja den brutala jakten på ÁVH-män, eller den vedergällning de utsattes för. Men boken krossar allt tal om ”vit terror”. Folket värnade om sin revolutions goda namn:

---

158 Se not 30

159 Francois Fetjö, **La Tragédie hongroise,, ou une révolution socialiste anti-soviétique**, Éditions Pierre Horay: Paris, 1956.

En gammal dam, med utseende som en hemmafru, tittade på några kakor i ett trasigt fönster och sa att hon skulle ta dem och använda dem innan de blev förstörda. Men de förbipasserande tillät det inte. Bättre att låta några kakor bli förstörda än att bli ett exempel som kunde se ut som plundring.

Blev kommunister massakrerade? Dora Scarlett visar hur revolutionen i själva verket leddes av antistalinistiska kommunister. Hade situationen förvärrats under veckan innan den andra ryska invasionen? Hon visar hur Budapest i själva verket återgick till normalt liv, hur bussarna hade börjat gå igen på lördagen, hur arbetet började återupptas på fabrikerna. Uppmuntrade Mindszenty fascismen i sin radiosändning? Nej, nio tiondelar av den var ”precis vad man kunde förvänta sig av en kyrkans ledare” och ”det stycke där han berörde samhällets struktur är så diffust och uppenbart självmotsägande att ingen vet exakt vad det betyder”. Var ett återupprättande av kapitalismen inom synhåll? Tvärtom, ”de allmänna förväntningarna var att åtminstone de stora företagen skulle förbli allmän egendom, och skötseln av dem skulle främst tas om hand av de revolutionära råden.”

Dora Scarlett gör ingen uttömmande analys av ursprunget till dessa råd och hur deras arbetsmetoder såg ut. Det måste någon ta itu med någon dag, och det kommer betydligt att utvidga vår kunskap om sovjeterna som en form för arbetarklassens organisering.¹⁶⁰ Det hon gör är knappast mindre värdefullt. Hon tar med oss till mötena med det speciella revolutionära råd som hon deltog i, nämligen det på radion, och hon visar hur det diskuterade och beslutade saker.

Det finns detaljer här och var som jag inte är ense om, men Dora Scarlett vet så mycket mer om Ungern än vad jag gör, att jag inte vill framhärda om dem. Hennes bok säger så mycket som jag skulle ha velat kunna säga, men på grund av okunnighet om språket inte hade förstått eller kunnat rikta in mig på, att jag bara kan uppmana varje socialist att skaffa den, läsa den och lära från den, som jag har gjort.

Det finns en del, som tillsammans med de borgerliga förläggarna säger att Ungerns historia är slut, och att det finns viktigare saker att läsa om och fundera på nuförtiden. Men arbetarnas kamp i Öst-europa mot byråkrati och terror behöver vårt stöd och vår förståelse, om internationell solidaritet ska betyda något alls. Ungerns kommunistiska och socialistiska martyrer förtalade idag av samma personer som förtalade offren för Moskvarättegångarna på 30-talet – personer som D N Pritt, till exempel, som i januari-numret 1959 av *New Hungary* skriver: ”Jag säger att Nagy var skyldig.”¹⁶¹ Pritt och company har inte lärt sig eller glömt någonting. Dora Scarletts bok visar vilka som egentligen är skyldiga. Den hjälper oss att fördubbla vår föresats att arbetarna en dag kommer att göra upp räkningen med dem.

The Newsletter, 24 januari 1959.

---

160 En beundransvärd första granskning av Storbudapests Arbetarråd finns nu i Bill Lomax' **Hungary 1956**, kap 5, s 147-69. Lomax har också redigerat **Hungarian Workers' Councils in 1956**, Social Science Monographs: Boulder, Colorado; Atlantic Research and Publications: Highlands Lakes, NJ, 1990; Atlantic Studies on Society in Change, nr 61. Den senare är en anmärkningsvärd samling av dokument, personliga vittnesberättelser och vittnesmål från journalister. Den innehåller också texten till anklagelseakten mot Sándor Rác och andra ledare i Storbudapests Arbetarråd. Många viktiga dokument angående arbetarråden publicerades i *The Review*, Imre Nagy Institute for Political Research: Bryssel, 1959-63.

161 Advokaten och kommunistpartiets medlöpare **Denis Nowell Pritt** (1887-1972) var oberoende parlamentsledamot för Labour i North Hammersmith mellan 1935 och 1950.